

AYLIK COĞRAFYA KEŞİF DERGİSİ

ATLAS

SAYI: 310 - OCAK 2019 FİYATI: 12.00 TL (KKTC FİYATI 15.00 TL) NO: 2019/01

BAKÜ-TİFLİS-KARS

HAZAR'DAN ANADOLU'YA

HİNDİSTAN ÇİNGENELERİ

Bitmeyen yürüyüş

TROYA MÜZESİ

HAZİNELER EVİNDE

ESKİŞEHİR

SANAT ŞEHİR

BİGA - ÇANAKKALE

KÜLTÜRLER LİMANI

2019'da hayatınızın en güzel yolculuğuna çıkmaya hazır mısınız?

Are you ready to go on your most beautiful journey of your life in 2019?

SAYI: 310 - OCAK 2019

KAPAK FOTOĞRAFI
HİNDİSTAN ÇİNGENELERİ / HASAN CEM ARAPTARLI

İÇİNDEKİLER

ATLAS

Yayıncı
Doğan Burda
Dergi Yayıncılık ve Pazarlama A.Ş.

İcra Kurulu Başkanı
Cem M. Başar

Yayın Direktörü
Murat Köksal

Yayın Danışmanı
Mehmet Yaşin

Yayın Yönetmeni
Kansu Şarman

Yazı İşleri Müdürü (Sorumlu)
Mustafa Türker Erşen

Haber Müdürü: Nazlı Kurt
Görsel Yönetmen: Tolga Çoruh
Araştırma: Tevfik Taş
Foto Muhabiri: Turgut Tarhan
Sayfa Yapım: Bahadır Erşık

Fotoğraf Kurulu
Gökhan Tan *(Fotoğraf Danışmanı)*, Yasin Akgül, Sinan Anadol, Ali Murat Atay, Servet Dilber, Şebnem Eraş, Umut Kaçar, Selim Kaya, İzzet Keribar, Ali Ethem Keskin, Zafer Kızılkaya, Ufuk Sarışen, Tolga Sezgin, Hakan Öge, Mustafa Seven, Kerem Yücel

Yazı Kurulu
Füsun Arman, Prof. Dr. Rüstem Aslan (Arkeoloji), Oya Ayman, Nezih Başgelen, Cenk Durmuşkâhya (Botanik), Yard. Doç. Dr. Yıldırım Güngör (Jeoloji), Nedim Gürsel, Prof. Dr. Necmi Karul, Serkan Ocak, Prof. Dr. İlber Ortaylı, Tülay Zihli Özgür, Selcen Pirge, Yeşim Pütgül, Melih Şabanoğlu, Mehmet Sait Taşkıran

Katkıda Bulunanlar
Ahmet Oğuz Alp, Ahmet Anak, Hasan Cem Araptarlı, Prof. Rüstem Aslan, Mahmut Bilge Baştürk, Prof. Dr. Alper H. Çolak, İbrahim Dizman, Simay Kırca, Haadi Mousavi, Şahan Nuhoğlu, Rahşan Tamsü Polat, Serkan Seymen, İsmail Şen, Ali Umut Türkcan, Doç. Dr. Murat Türkteki, Dr. Umut Yıldız, Hasan Yılmazyaşar

Etkinlik ve Proje Direktörü
Ali Erman İleri

Marka Müdürü
Ayşegül Parlayan

Ankara Temsilcisi: Erdal İpekeşen
0 312 207 00 71
atlas@doganburda.com www.atlasdergisi.com

Yönetim
Tüzel Kişi Temsilcisi: Mehmet Rauf Ateş
Satış ve Dağıtım Direktörü: Egemen Erkorol
Finans Direktörü: Didem Kurucu
Üretim Planlama Direktörü: Yakup Kurtulmuş

Reklam
Grup Başkanı: Nisa Aslı Erten Çokça
Grup Başkan Yardımcısı: Neslihan Can
Satış Müdürü: Hatice Tarhan - Beril Güroğlu
Teknik Müdür: Ayfer Kaygun Buka 0 212 336 53 61 - 62

Rezervasyon: Tel: 0 212 336 53 00 - 57 - 59 - Faks: 0 212 336 53 92 - 93
Ankara Reklam: Beliz Balıbey Tel: 0 312 207 00 72 - 73
Hedef Sayfalar: Tel: 0 212 336 53 70 - Faks: 0 212 336 53 91
Bölgeler Reklam Satış Müdürü: Dilek Ünlü Tel: 0 212 336 53 72 - Faks: 0 212 336 53 91

Uluslararası Reklam Satış Temsilcilerimiz
Almanya: Michael Neuwirth
Tel: +49 89 9250 3629, *michael.neuwirth@burda.com*
Avusturya/İsviçre: Christina Bresler
Tel: +43 1 230 60 3050, *Christina.Bresler@burda.com*
Fransa/Lüksemburg/Belçika/Hollanda: Marion Badolle-Feick
Tel: +33 1 72 71 25 24, *marion.badolle-feick@burda.com*
İngiltere/İrlanda: Jeannine Soeldner
Tel: +44 20 3440 5832, *jeannine.soeldner@burda.com*
ABD/Kanada/Meksika: Salvatore Zammuto
Tel: +1 212 884 48 24, *salvatore.zammuto@burda.com*
Yunanistan/Portekiz/İspanya/Hindistan/Asya: Jessica Loose
Tel: +49 89 92 50 2468, *jessica.loose@burda.com*
İskandinav Ülkeleri: Ulrik Brostrom
Tel: +45 2328 9769, *ubr@jbmedia.dk*

Yönetim Yeri
Kuştepe Mahallesi, Mecidiyeköy Yolu Caddesi No: 12
Trump Towers, Kule 2, Kat: 21-23, 34387, Şişli, İstanbul
Tel: 0 212 410 35 66 **Faks:** 0 212 410 35 64

Baskı
Bilnet Matbaacılık ve Yayıncılık A.Ş.
Dudullu Organize San. Bölgesi 1. Cad. No:16 Ümraniye-İSTANBUL
Tel: 444 44 03 • **Fax:** (0216) 365 99 07-08
Sertifika No: 42716

Dağıtım
Turkuvaz Dağıtım Pazarlama A.Ş.

Yayın Türü: Yerel, Süreli, Aylık

FIPP üyesidir

DB Okur Hizmetleri Hattı: 0 212 478 0 300
okurhizmetleri@doganburda.com
DB Abone Hizmetleri Hattı: 0 212 478 0 300
Faks: 0 212 410 35 12-13
abone@doganburda.com - www.doganburda.com
Her gün saat 9.00 - 22.00 arasında hizmet verilmektedir.

Bakü-Tiflis-Kars: Demir İpek Yolu 74

@AtlasDergisi ATLASDergisi atlasdergisi.com atlas_dergisi

CASIO

Smart Outdoor Watch

PRO TREK Smart

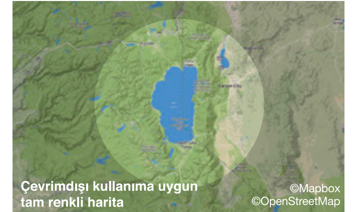
androidwear

WSD-F20

GPS + TAM RENKLİ HARİTA

Outdoor keyfini keşfetmenin yeni yolları

| Düşük güç ile çalışan GPS | Çevrimdışı kullanıma uygun tam renkli harita | Çift katmanlı LCD |
| Bluetooth bağlantısı | 50 metre su geçirmezlik | Askeri standartlara uygun | Android WearTM APP |

*1 Casio tarafından yapılan kurum içi testlere istinaden. *2 • Düşüş: MIL-STD-810G Metot 516.7 Prosedür IV standardı uyarınca test edildi. • Rastgele Titreşim: MIL-STD-810G Metot 514.7 Prosedür I standardı uyarınca test edildi. • Nem: MIL-STD-810G Metot 507.6 Prosedür II standardı uyarınca test edildi. • Güneş Radyasyonu: MIL-STD-810G Metot 505.6 Prosedür II standardı uyarınca test edildi. • Çalışmama Rakımı: MIL-STD-810G Metot 500.6 Prosedür I standardı uyarınca test edildi. • Çalışma Rakımı: MIL-STD-810G Metot 500.6 Prosedür II standardı uyarınca test edildi. • Çalışmama Yüksek Sıcaklığı: MIL-STD-810G Metot 501.6 Prosedür I standardı uyarınca test edildi. • Çalışmama Düşük Sıcaklığı: MIL-STD-810G Metot 502.6 Prosedür I standardı uyarınca test edildi. • Sıcaklık Şoku: MIL-STD-810G Metot 503.6 Prosedür I-C standardı uyarınca test edildi. • Dondurucu Soğuk Yağmur: MIL-STD-810G Metot 521.4 Prosedür I standardı uyarınca test edildi. (Bu ürünün performansı çeşitli test ortamları dahilinde onaylanmıştır ancak gerçek kullanımda her ortam için çalışması garanti edilmemektedir. Aynı zamanda kırılma veya arızadan muafiyet de garanti edilmemektedir.) *Android, Wear OS by Google ve diğer isimler Google LLC'ye ait ticari markalardır. *iPhone, Amerika Birleşik Devletleri ve diğer ülkelerde Apple Inc.nin tescilli ticari markasıdır. * iOS, Amerika Birleşik Devletleri'nde Cisco Systems, Inc.nin ticari markası veya tescilli ticari markasıdır. *Diğer hizmet ve ürün adları, genellikle, ilgili şirketlerin tescilli ticari markaları veya ticari markalarıdır.

ERSASAAT

444 ER SA (37 72) • www.ersasaat.com.tr
casiosaat casiosaatturkiye

KANSU ŞARMAN ksarman@doganburda.com

Eski şiir Eskişehir...

ESKİŞEHİR / UMUT KAÇAR

“Eskişehir, göçmen ruhlu bir şehirdir. Orada her şeyin geçici olduğunu duyumsarsınız. O yüzden mevsimler ona çok yakışır. Eskişehir, insana bir tür güz sakinliği aşılar. Bu ruh ikliminde, kentin içinden bir nehrin ve şiirin geçmesinin de payı vardır.”

Şair Haydar Ergülen böyle tanımlar kendi şehrini. Ben çok küçükken yaşamışız, ama pek az şey hatırlıyorum. Eskişehir'le yolumuz 30 yıl önce yeniden kesiştiğinde basma fabrikası ne renk basma üretirse o renk akardı Porsuk Çayı. Kentin asırlık sembolü olan demiryolu istasyonu, takımlarına tutkuyla bağlı Es Es taraftarları, lületaşı ocakları vardı. Orta Anadolu şehirlerinin klasik özelliklerine, durgunluğuna sahipti. Bir süre sonra Anadolu Üniversitesi öğrencilerinin coşkusu, enerjisi şehrin havasına tamamen hâkim oldu. Avrupa'da benzerlerini gördüğümüz modern şehircilik örnekleri uygulanmaya başlandı. Bugün bozkırın ortasındaki bu kent ülkenin pek çok tarafından gezi otobüsleriyle hafta sonu ziyaret edilen bir şehir halini aldı. Atlas'tan Tevfik Taş ve Umut Kaçar, Eskişehir'i Porsuk Çayı'ndaki gondollardan başlayıp kitabevleri, kafeler, tarihi Odunpazarı Evleri'ne, filarmoni orkestrası konserlerinden arkeoloji bahçesine kadar her şeyiyle inceledi.

Bu sayı kapak konumuz Hindistan Çingeneleri. Dünyanın pek çok yerinde çoğunluklar arasında sıkışıp kalmış, yaşam biçimleriyle sıra dışı toplulukların hayatlarından kesitleri fotoğraflayan Hasan Cem Araptarlı bu kez Hindistan'ın Pushkar Çölü kıyısında rastladığı Çingenelerle beraber yaşadı ve günlük yaşamlarına konuk oldu.

İbrahim Dizman, Atlas Tarih dergisine antik yerleşimlerle ilgili yazdığı ilginç makalelerden sonra bu sayı Atlas için Çanakkale'nin tarihi, coğrafyası ve bitki örtüsüyle özel bir zenginliği barındıran Biga'yı anlattı. Antik dönemden bu yana bağcılık, madencilik, balıkçılıkla uğraşan bu geçiş yolunu tarih araştırmacısı İsmail Şen ve Atlas fotoğrafçısı Turgut Tarhan birlikte görüntülediler.

Troya yılı sona erdi. Ancak Troya Müzesi'nin açılışıyla belki de yurtdışına giden hazinelerinin dönüşüyle daha uzun yıllar Troya yılı olacak. Troya kazısı başkanı Rüstem Aslan müzenin açılışının ardından yaşanacakları Atlas dergisine yazdı.

Ve Bakü Tiflis, Kars demiryolu hattı. Ocak sayımızın en kapsamlı araştırmalarından biri olan bu özel dosyamız için Serkan Seymen ve Şahan Nuhoğlu'ndan oluşan Atlas ekibi iki ayda üç ülke dolaştı. Azerbaycan, Gürcistan ve Türkiye'yi birbirine bağlayacak demiryolu güzergâhında bulunan şehirlerdeki ekonomik, sosyal ve hayatı araştırdı ●

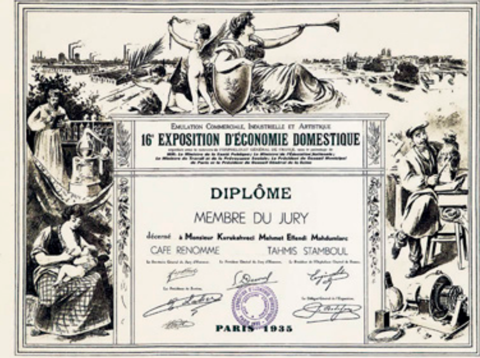
TÜRK KAHVESİ

148 yıllık tat

“Güneşin batacağı saatler beni hep Tophane’deki rıhtımda, bir kahvehanenin önünde, açık havada otururken yakalar... Akşamın çok hoş aylak saatleri başlamaktadır…” Bu satırların sahibi Pierre Loti, İstanbul’u anlatırken kahve ve kahvehanelere de değiniyordu. Sonuçta kahve, tarih boyunca bu toprakların damak tadının ve sosyal hayatının başlıca özelliklerinden biri oldu. İstanbul’a 1543’te Yemen valisi Özdemir Paşa tarafından getirilen kahve, 1554’te Tahtakale’de açılan ve ardından tüm şehre yayılan kahvehaneler sayesinde hızla yaygınlaştı ve kahve kültürü geçmişten günümüze hayatın her alanına damga vurdu. 19’uncu yüzyılda Türk kahvesi çiğ çekirdek olarak satılıyor, evlerde kavrulduktan sonra el değirmenlerinde çekiliyor ve içiliyordu. 1871’de işi babasından devralan Mehmet Efendi, çiğ çekirdek kahveyi kavurup dibekte öğüterek müşterilerine hazır olarak satmaya başladı, bu nedenle de kısa sürede “Kurukahveci Mehmet Efendi” olarak anılmaya başladı. Günümüzde Kurukahveci Mehmet Efendi, Türk kahvesinin yurtiçi ve yurtdışında yaygınlaşması, kültürümüzdeki yerinin tanıtımı için çaba gösteren 148 yıllık bir marka. Bu amaçla ürün çeşitliliğini arttırmasının yanı sıra her yıl fuar ve festivallere katılıyor, 50’yi aşkın ülkeye ihracat yapıyor.

Firmanın 1934 yılında kahve dağıtımı yaptığı kamyonet ve 1935 yılında yurtdışında katıldığı bir etkinlikte aldığı kalite ödülü.

KAMPANYA

Sahte ürün çevreye de zararlı

Türkiye’de faaliyet gösteren 330 yerli ve yabancı markayı temsil eden Marka Koruma Grubu (MKG), kurulduğu 2001 yılından bugüne Türkiye’nin uluslararası platformda sahte ve kaçak ürün ticareti ile değil, güçlü ve sürdürülebilir markalar ile anılması için çalışıyor, çözümler üretiyor. Bu çözümler çerçevesinde MKG, “Markanın Gücü, Ekonominin Gücü” sloganıyla tüketiciyi bilinçlendirecek bir sosyal medya kampanyası başlatıyor. MKG sözcüsü Aslıhan Aydınlık, “taklit ve kaçak ürünler nedeniyle ülkemiz 7,2 milyar dolar (yaklaşık 34 milyar TL) vergi kaybına uğruyor” diyor ve sözlerine şöyle devam ediyor:

“Sahte-kaçak-taklit mal tüketimi, devletin vergi gelirlerine ağır kayıp veriyor, marka sahiplerine gelir kaybı yaşatarak yatırımlarının ve sağlanacak istihdamın önünü kesiyor, tüketicinin ve çevrenin sağlığına büyük risk oluşturuyor.” MKG’nin kampanyası 2019 yılında yayına giriyor.

BİLGE AĞAÇ

Zeytinin dergisi

Zeytin ve zeytinyağı sektörüne dair tüm gelişmelere ışık tutmak ve üreticiyle tüketici arasında köprü olabilmek amacıyla yayın hayatına başlayan *Bilge Ağaç* dergisinin "hasat" temalı ikinci sayısı yayınladı. Şiir İletişim Ajansı'nın çıkardığı ve bedelsiz dağıtılan dergide sektörle ilgili gelişmeler, kurum ve firmalara yönelik haber ve röportajlar, zeytin ve zeytinyağının sağlığa yararlarının işlendiği yazılar ve diğer konular yer alıyor.

Bilge Ağaç dergisi, yeni sayısında "Akhisar'ın zeytin devrimi", "Milas Avrupa yolunda", "Zeytinin anavatanı Hatay" gibi haber ve yazılarla okuyucunun karşısına çıkıyor. Dergide ayrıca zeytinyağlı lezzetler, dünyayla karşılaştırmalar, ülkemizdeki tüketim, zeytinyağının faydaları, teknolojik gelişmeler, bölgesel değerlendirmeler, her zeytinyağının nüfus cüzdanı olmasına dair bir yazı, zeytin ve zeytin türleri gibi birçok başlıkta araştırmalar da yer alıyor.

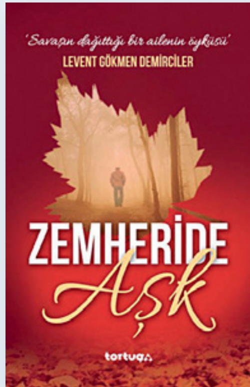
Bilge Ağaç dergisi, her yılın mayıs ayında Olivtech Fuarı'nda ve kasım ayında Zeytin Hasat Günleri'nde yılda iki kez yayınlanıyor. Dijital versiyonu www.bilgeagacdergisi.com adresinden okunabilirken, basılı halini okumayı tercih edenler aynı adreste yer alan formu doldurarak dergiye ulaşabiliyor.

KİTAP

SAVAŞIN SAVURDUĞU AİLE

Gazeteci yazar Levent Gökmen Demirciler'in ikinci kitabı *Zemheride Aşk*, Tortuga Yayınları'ndan yayınlandı. Yazar, anneannesi Behice'nin yaşamından esinlenerek kaleme aldığı romanında varlıklı bir aileden gelen Behice'nin yaşadıklarına odaklanarak, savaşın savurduğu bir ailenin yürek burkan öyküsünü kendine has üslubuyla anlatıyor. Demirciler, bebeğini ve eşini yalnız bırakıp cepheye giden bir askerin yaşadığı ikilemleri, bebeğiyle yalnız kalan genç bir annenin duygularını ve yaşadıklarını kâğıda dökmeyi başarmış. 15 yılı Ekonomist dergisinde olmak üzere 20 yıldan bu yana gazetecilik yapan Levent Gökmen Demirciler, ilk kitabı *Dadın Kadar Konuş*'ta "anne babalar, iyi, sevgi dolu bir dadıyı nasıl bulacaklar?" sorusunun yanıtını arıyordu. Zemheride Aşk, yazarın ilk romanı.

UÇARAK YAZILAN KİTAP

Bir çift kanat daha değerlidir bir altın madeninden… *İçimden Geçen Yolda* başlığıyla okura ulaşan kitabın yazarı şair Akgün Akova'ya dünyayı sorduğumuzda alacağımız yanıt böyle olur. Kitap tam baskıya gitmek üzere bir tek adı eksik. Tartışma kitabın "İçindekiler" gibi:

Bu kitabın yazılması bitmek üzereydi. İçinde yer alan yazılar, kitaba kendi adlarının verilmesi için sıkı bir kavgaya tutuştu. Babası Çalınan Bisikletçi diyordu ki, "Bu bir yol kitabı; benim adım yakışır!" Çağlayandan Düşen Sincap; "Bu bir coğrafya kitabı; adı benim adım olmalı!" Kağa Delik söyleniyordu, "Bu kitap çok şiirsel, ben de bir şairi anlatıyorum. Adını benden alsın!" Gökkuşağının Ayakkabısı, hepsine tersleniyordu: "Bu rengârenk bir kitap, benim adımdan başkası yakışmaz!" Şemsiyemin Üstünde Uçan Martı ortaya atılarak dedi ki, "Biliyorsunuz, bu adam bu kitabı uçarak yazdı. Kitabın adını hak eden benim!"

SÖYLEŞİ

Doğaya adanmış bir ömür

Yacht Türkiye yazarlarından emekli büyükelçi Süha Umar, mesleki anılarını aktardığı *Belgrad 500 Yıl Sonra* ile *Çöl Devriyesi ve Ürdün Anıları* kitaplarının ardından Boyut Yayınları'ndan yayımlanan *Büyük Beyaz Adam* adlı çalışmasında doğa koruma çalışmalarına ve uzun yıllar geçirdiği yaban coğrafyalardan izlenimlere yer veriyor. Yazara, kitabını ve doğa koruma macerasını sorduk.

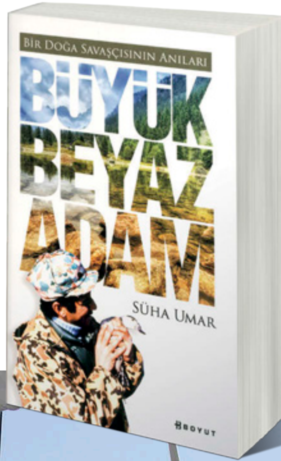
Siz Türkiye coğrafyasını iyi tanıyan, doğada uzun yıllar geçirmiş birisiniz. Bu süre zarfında Anadolu'da ne tür değişiklikler gözlemlediniz? Olumlu ya da olumsuz bulduğunuz noktalar nelerdir?

Doğa ile iç içe yaşadığım yaklaşık 65-70 yıl bana, her yönüyle kendine özgü, hatta eşsiz bir coğrafyada bulunduğumuzu gösterdi. Üstelik bunu okuyarak, dinleyerek olduğu kadar, bizzat yaşayarak öğrendim. Bu önemli bir ayrıcalık.

Ama bu coğrafyada yaşayanlar bunun pek farkında değil. Daha da kötüsü insanlar, içine düştükleri büyük yanlışın da farkında değiller. Bu büyük yanlış, "her şeyin insan için olduğu" düşüncesidir.

Doğa da hiçbir şey "insan için" değildir. İnsan doğadaki canlı türlerinden sadece birisidir ve en gereksiz olanıdır. Bunun kanıtı da, doğada en küçük bir canlı bile kaybolsa, doğanın dengesinin bozulması, insan olmadığı zaman ise doğanın kendi kusursuz dengesi içinde uyum içinde yaşamasıdır.

Anadolu'da gözlemlediğim değişim de yine bu yanlış inancın sonucudur. Anadolu coğrafyası, her bölgesi için söylüyorum, insanın bencil müdahalesi nedeniyle büyük zarar görmüştür. Görmeye de devam etmektedir.

Son yıllarda ise bu zarar bütün doğal yaşam alanlarında daha önce hiç olmadığı kadar artmıştır. Bu, Anadolu'nun sonunu getirecek bir gelişmedir. Daha şimdiden bunun belirtileri açıkça görülmeye başlamıştır. Sulak alanların yok edilmesi meraları, hayvancılığı, balıkçılığı; tarlaların, ormanların, zeytinliklerin yok edilmesi tarımı öldürmüştür. Tarımda, hayvancılıkta kendi kendine yetmekle gurur duyan bir Türkiye'den, mercimeği bile ithal eden bir Türkiye haline geldik. Bu gidişin sonu kötüdür.

Kendi doğa serüveninizi, çalışmalarınızı biraz anlatır mısınız?

Ben avcılık ve balıkçılık yıllarımdan beri doğaya büyük saygı duydum. Tanrı'nın doğa olduğuna, doğaya saygısızlığın Tanrı'ya saygısızlık olduğuna inandım. Avcı ve balıkçı olmam doğaya verilen zararı çok daha yakından ve çabuk görmemi sağladı belki de. Bu olumsuz gidişin mutlaka durdurulması gerektiği düşüncesi ile yola çıktım. Önce tek başıma sonra avcı dernekleri ile en sonunda da, altı kurucu üyesinden biri ve uzun

yıllar başkanı olduğum, Av ve Yaban Hayatı Koruma, Geliştirme ve Tanıtma Vakfı ile bugün de süren bir mücadeleye giriştim. Bu mücadelede yanımda iki elin parmağını geçmeyen sayıda kişi vardı.

Usulsüz avcılıkla, balıkçılıkla; yaban hayatı yaşama ortamlarına verilen zarara karşı, kıyasıya bir mücadeledir bu. Hikâyesini, Boyut Yayıncılık tarafından birkaç hafta önce satışa sunulan *Büyük Beyaz Adam* kitabımda anlattım. Bu kitap tümüyle belgelere dayanmaktadır ve olup bitenin ancak çok kısa bir özetidir.

Yurtdışında da doğal alanları ve yaban hayatını incelediniz. Anadolu'nun ne tür kendine has yönleri var sizce?

Anadolu, denizi ile karasıyla tam bir geçit yeri. Bu nedenle de iklim, bitki örtüsü ve hayvan türleri çok çeşitli. Tek başına Anadolu'da, bütün Avrupa'da olandan çok daha zengin flora ve fauna yaşıyor. Bu bile Anadolu'yu özel kılıyor. Bir de "endemik", yani sadece Anadolu'ya özgü türler var. Anadolu'da bugün de bütün hızı ile süren flora ve fauna kaçakçılığının nedeni bu. Ve biz bunun daha yeni farkına varıyoruz. Bu açıdan, Av ve Yaban Hayatı Vakfı'nın yırtıcı kuş kaçakçılarına karşı verdiği mücadele güzel bir örnektir.

Türkiye'de doğa koruma çalışmalarının tarihine baktığımızda öne çıkan olaylar neler? Sizin hatıralarınızda en çok yer etmiş yerler, gelişmeler hangileri?

Süha Umar'ın karış karış gezdiği Anadolu'da kamp kurduğu alanlardan biri Bolu (üstte). Türkiye doğasını dağlarından denizlerine yıllar içinde yakından tanımış Süha Umar, birikimini *Büyük Beyaz Adam* adlı kitabında okurla paylaşıyor (karşı sayfada).

1960-70'li yıllarda insanların çevre bilincinde önemli bir değişiklik oldu. Olumsuz gidişi gören eğitimli kişiler, gönüllü kuruluşlar oluşturarak bu gidişi durdurmaya çalıştılar. Türkiye Tabiatını Koruma Derneği, Doğal Hayatı Koruma Derneği (DHKD) gibi STK'lar bu dönemde ortaya çıkmışlardır. 1990'lı yıllarda ise onlara, çok farklı bir yaklaşım ve çalışma biçimi ile Av ve Yaban Hayatı Koruma Geliştirme ve Tanıtma Vakfı katıldı.

Beni en çok etkileyen gelişmeler, Nihat Turan ve aralarında Hasan Asmaz, Serhan Göksu, Tansu Gürpınar, Avni Nebioğlu, İsmet Özer gibi kişilerin bulunduğu bir avuç insanın Orman Bakanlığı, Milli Parklar, Av ve Yaban Hayatı bölümünde göreve başlamaları ve yaptıklarıdır. Daha sonra DHKD'nin sürdürdüğü çalışmalar var.

Belki daha da önemlisi Av ve Yaban Hayatı Vakfı'nın o güne kadar pek de görevlerinin bilincinde olmayan veya görevlerini nasıl yerine getirebileceklerini bilemeyen, pek de önemsemeyen Orman ve Tarım Bakanlıkları, Jandarma Genel Komutanlığı ve Sahil Güvenlik Komutanlığı gibi kurumları harekete geçirerek, yasaların uygulanmasını sağlamasıdır.

Doğa koruma çalışmalarının geleceği ile ilgili neler söyleyeceksiniz? Bizi nasıl bir gelecek bekliyor?

Doğa koruma çalışmalarının bir devlet politikası olarak belirlenmesi ve uygulanması gerekir. Ne yazık ki ülkemizde yerleşim, maden ve enerji politikaları, doğanın korunması gereği göz ardı edilerek belirleniyor ve uygulanıyor. Mutlak koruma alanlarında dahi sahadan sorumlu kuruluşun onayı alınmaksızın örneğin maden arama, taş ocağı açma izni verilebiliyor. Arama izinleri ile üretim yapılmasına olanak tanınıyor. Akarsuların üzerine, gerekli araştırmalar yapılmadan, hatta ÇED raporuna bile gerek görülmeden HES izni veriliyor. Tarım alanları yerleşime açılıyor, bu alanlarda enerji santralları kurulması düşünülüyor; denizler ve kıyılar talan ediliyor. Meralar yerleşime ve sanayi yatırımlarına açılıyor. Sulak alanlar hâlâ "ıslah" adı altında kurutuluyor. Yanlış su politikaları nedeniyle göller ve sulak alanlar kuruyor ●

ATLAS İKLİM ZİRVESİ'NDE

Zirveden umut çıktı

Birleşmiş Milletler'in İklim Zirvesi, Polonya'nın Katowice kentinde 2018'in Aralık ayında düzenlendi. Ülkeler, 2020'den sonra iklim değişikliği ile mücadele için yürürlüğe girecek Paris Anlaşması'nın "Kural Kitabı"nı oluşturdu. Serkan Ocak, zirveyi takip etmek için Katowice'deydi.

İklim Zirvesi'nin tam adı şu: Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi-24. Taraflar Konferansı (UNFCCC-COP24). BM, ilk kez 1992'de bir araya geldi ve çerçeve sözleşmesini imzaladı. AB ve Vatikan'ın imzaladığı bu sözleşmeye 200'den fazla ülke taraf. 1992'den bu yana de taraflar konferansı her yıl farklı bir ülkede yapılıyor. Bu yılki adres Polonya'nın Katowice kentiydi.

Bu zirve, mesele iklim olunca 200'den fazla ülkenin tereddüt etmeden aynı sözleşmeye imza atması bakımından çok önemli. Türkiye, her yıl toplantılarda yerini alıyor. Üstelik bu kez beş bakanlıktan 60 delegeyle katıldı.

Ancak Türkiye'nin çok farklı bir konumu var bu sözleşmede. 1992'de ilk imzalar atılırken Türkiye kendi talebiyle "gelişmiş ülkeler" arasında yer aldı. Ancak şimdi bu statüsünü değiştirerek "gelişmekte olan" ülkelerin yanında yer almak istiyor. Çünkü 1992'den bu yana devam eden süreçte 100 milyar dolarlık Yeşil İklim Fonu gibi bir takım yatırım destekleri oluşturuldu.

Bu fonlara parayı gelişmiş ülkeler verecek, gelişmekte olan ülkelerse fondan faydalanacak. Türkiye bu konuda haklı da... Ancak Paris Anlaşması'nı meclisten geçirmemekte ısrar etmesi ise ayrı bir tartışma konusu.

Türkiye, son yıllardaki bu talebini Katowice'de de dile getirdi. Ancak kabul görmedi. Çünkü sözleşmeye taraf olan tüm ülkelerin bu talebe "evet" demesi gerekiyor. Bu neredeyse imkânsız gibi. Türk delegasyonu çok çalıştı, ancak bu sefer bunu başaramadı.

Şimdi Türkiye'nin önünde iki yol var. Ya Paris Anlaşması'ın meclisten geçirip resmen 2020'den sonraki sürece ortak olacak. Ya da dünyada Trump'un politikaları yüzünden anlaşmayı imzalamayan birkaç ülkeden biri olacak. Ancak görünen o ki Türkiye bu anlaşmayı geç de olsa imzalayacak.

Bugüne kadar ki pek çok taraflar konferansını takip eden Marmara Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası ilişkiler Bölümü öğretim üyesi Doç. Dr. Semra Cerit Mazlum'a göre de Türkiye 2020'ye kadar Paris Anlaşması'nı Meclis'ten geçirip onaylayacak...

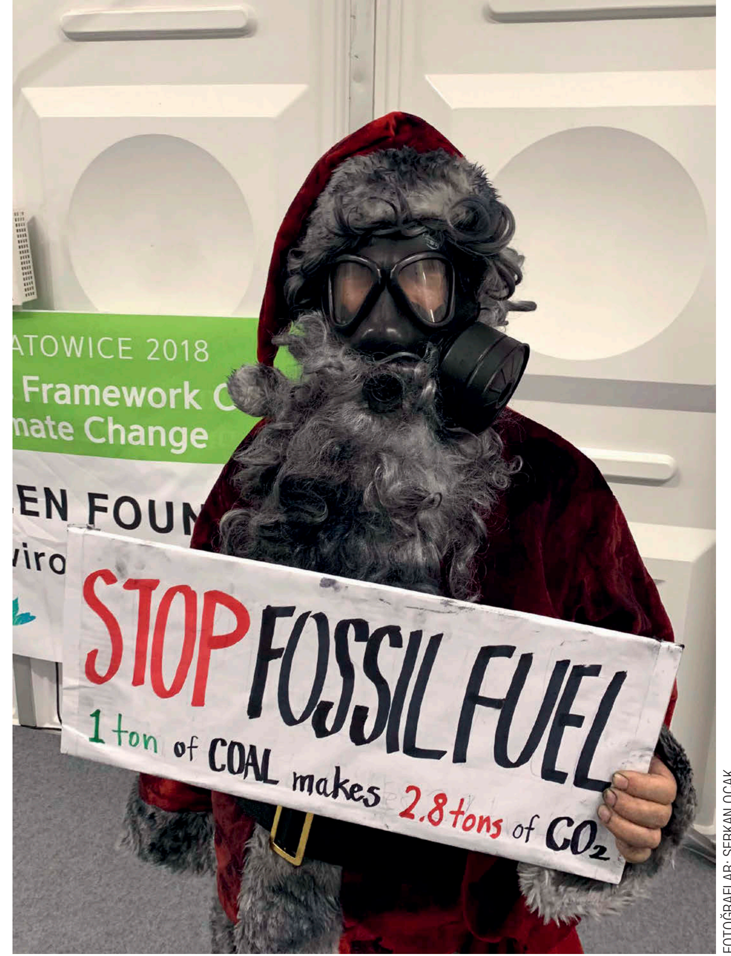
“GELECEĞİMİZİ ÇALIYORSUNUZ”

İki hafta boyunca zirvenin yapıldığı yerde renkli görüntüler de oldu. Ünlü Hollywood aktörü ve California’nın eski valisi Arnold Schwarzenegger zirvenin açılışına katıldı. Çevreci kişiliği ile tanıdığımız ABD’nin eski başkan yardımcılarından Al Gore, zirvede bir sunum yaptı. Bürokratlara fazla vaktimizin olmadığını hatırlatan Gore, bir an önce harekete geçmeleri gerektiği konusunda politikacıları ikaz etti.

Konferans boyunca yüzlerce etkinlik yapıldı, konuşmalar oldu. En etkili konuşmalardan biri de 15 yaşındaki İsveçli Greta Thunberg’e aitti. Greta aslında asperger sendromu rahatsızlığı bulunan genç bir kız. Onun önemi, ülkesinde yaptığı eylemdi. Ağustos ayında başladığı eylemini Eylül’e kadar sürdürdü. Stockholm’deki meclis binasının önüne oturma eylemi yapan Greta, iklim değişikliği ile mücadele konusunda bir an önce harekete geçilmesi çağrısında bulunmuştu. Greta’nın bu eylemi sadece İsveçli politikacıların değil, tüm dünyanın dikkatini çekti. İklim Zirvesi genel kurulunda dünyanın değişik yerlerinden gelen binlerce bürokrata karşı konuşma yaptı.

Greta özetle şunları söyledi: “2078 yılında ben 75’inci doğum günümü kutlayacağım. Eğer çocuklarım olursa belki o günü benimle geçirecekler. Belki bana sizi soracaklar. Belki, harekete geçmek için hâlâ vaktiniz varken neden hiçbir şey yapmadığımızı soracaklar. Çocuklarınızı başka her şeyden çok sevdiğinizi söylüyorsunuz. Ama yine de onların geleceğini çalmaya devam ediyorsunuz... Bizim geleceğimizi çalıyorsunuz. Siz, politik olarak mümkün olana değil, yapılması gerekenlerin ne olduğuna odaklanana kadar hiç umut yok. Krize, bir krizmiş gibi muamele etmediğimiz sürece krizi çözemeyiz. Bizim fosil yakıtları yerin altında tutmaya ve eşitliğe odaklanmaya ihtiyacımız var. Ve eğer sistemin içindeki çözümler bulunamayacak kadar zor ise, o zaman belki de sistemin kendisini değiştirmeliyiz. Buraya dünya liderleri bize ihtimam göstersin/aldırsın diye yalvarmak için gelmedik. Geçmişte bizi görmezden geldiniz, yine geleceksiniz. Sizin bahaneleriniz tükendi, bizim ise zamanımız tükeniyor. Buraya sizlere, beğenseniz de beğenmeseniz de değişimin gelmek üzere olduğunu bildirmek için geldik. Gerçek güç halka aittir.”

Konferans boyunca dikkat çekici isimlerden biri de Amazon’lar için mücadele veren Sonia Bone de Sousa idi. Brezilyalı aktivist, herkesin Amazonlar’daki sorunları konuştuğunu, ancak kimsenin bir şey yapmadığını söyledi. Bu nedenle de geçen seçimlerde ülkenin başkan yardımcısı adayı olduğunu anlatan Sonia, iklim değişikliğinin Amazonlar’a birçok farklı açıdan zararı olduğunu, nehirlerin kuruduğunu, ağaçların yok olduğunu, mevsimlerin değiştiğini anlattı. Brezilya’nın bir yerel bölgesinde yaşadığının altını çizen Sonia, “Amazonlar’ın kalbindeki projeler ve kaçak kesimler nedeniyle yaşanan ormansızlaşma ile beraber yerlilerin yaşam alanları yok oluyor” dedi. Zirvede mücadele sürecinin hızlanması gerektiğini belirten Sonia, Brezilya hükümetinin bununla mücadele konusunda endişeli olduğunu ve Polonya’ya Amazonlar’daki yerli halkı temsilen geldiğini anlattı.

FOTOĞRAFLAR: SERKAN OCAK

200’e yakın ülkeden 22 bin delege ve 250 bakanın katıldığı zirveyi 1450 gazeteci izledi (karşı sayfada). Katowice’de iklim zirvesinin yapıldığı bölge iki hafta boyunca çok sayıda aktivistin eylemine sahne oldu (üstte).

Zirvenin dikkat çekici isimlerinden biri de Maldivler’in devrik lideri Muhammed Naşid’di. 1200’den fazla adadan oluşan Maldivler adına konuşan Naşid, “Ölmeye hazır değiliz. İklim krizinin ilk kurbanı olmayacağız. Bunun yerine, başımızı suyun üstünde tutmak için elimizden gelen her şeyi yapacağız. İklim değişikliği bizim için bir ulusal güvenlik sorunudur. Varoluşsal bir tehdit” dedi.

Zirve tamamlandı. Kural Kitabı çıkarıldı. Artık ülkelerin nasıl davranacağının bir yol haritası var. Bu kural kitabında iklim değişikliğine karşı mücadele yürüten dünya devletlerinin verdikleri vaatleri ne şekilde yerine getirecekleri, yardım kredilerinin nasıl kullanacağı, raporların nasıl hazırlanacağı gibi bilgiler yer alıyor.

Türkiye’nin ise bundan sonra nasıl bir tavır alacağı, iklim değişikliği mücadele konusunda neler yapacağı Paris Anlaşması’nı Meclis’ten geçirip geçirmeyeceğine bağlı. Bunun için son süre 2020. Bekleyip göreceğiz... ●

BELGRAD ORMANI

Doğada çöp analizi

Belgrad Ormanı'nda hafta sonlarından geriye sonsuz çöp ve poşet yığınları kalıyor. Peki, bu poşetlerin içinde ne var ve bunları kimler atıyor? Yaklaşık 6 bin hektarlık bir alanda yapılan çöp analizi şaşırtıcı sonuçlar ortaya çıkardı.

YAZI: ALPER H. ÇOLAK*, SİMAY KIRCA**

Fantastik edebiyatın önde gelen isimlerinden *Yüzüklerin Efendisi*'nin yazarı J.R.R. Tolkien'in eserlerinde Orta Dünya'nın ormanları kendilerine zarar vermeyen toplumlara iyilikle, ormanda yaşayan canlıları umursamadan hareket eden toplumlara karşı ise kötülükle cevap verir ve hatta karanlık bir karaktere bürünür. Gerçek dünyada ise ormanlar ve buralarda yaşayan canlılar insanların yaptığı tahribatlara karşı tamamen savunmasızdırlar. Ormanlar kötülük karşısında sessizce yaralarını sarmaya çalışmaktan öteye geçemezler. Günümüzde dev bir metropol olan İstanbul halkı da Belgrad Ormanı ve İstanbul'un yakın çevresindeki ormanlara ilkbaharın başlamasının ardından serin sonbahar rüzgârları esene kadar geçen dönemde büyük bir kötülük yapıyor, ama acaba kaç kişi bunun farkında? Bu kötülük ise ormana hiçbir canlıyı düşünmeden milyonlarca çöp atılarak yapılıyor. Tarım ve Orman Bakanlığı ile belediye görevlileri hafta içerisinde çöp toplamak için adeta seferberlik ilan ediyorlar. Ama nafile! Her hafta on binlerce poşet, yüzlerce çöp poşetinin içine doldurulup yol kenarına sıra sıra diziliyor. Çöp kamyonları da bu "poşetlenmiş poşetleri" toplayarak bu amansız savaşa destek olmaya çalışıyorlar. Ancak elbette tüm poşetleri toplamak neredeyse imkânsız ve her hafta toplanmadan kalan poşetler ve çöpler bir sonraki haftaya miras kalıyor.

Peki, bu poşetlerin içinde ne var ve bu çöpleri kimler atıyor? Bu sorunun cevabının peşine düşüp yaklaşık altı bin hektarlık bir alanda çöp analizi yaptık. Bulmak istediğimiz cevap bu çöpleri hangi sosyoekonomik sınıftan insanların attığı ve ne tip çöpler attıklarıydı. Ormanda bolca yürüdükten sonra elde ettiğimiz sonuç aslında bizleri de çok şaşırttı. Çünkü bu çöpleri sınıf ayrımı olmaksızın herkes atıyor! Çöplerin içeriği ormana bu kötülüğü yapanların sosyo-ekonomik yelpazesinin ne kadar geniş olduğunu destekler nitelikte. İşte birkaç örnek:

En düşük fiyatlı çikolataların ambalajlarından markalı, her yerde satılmayan ve yüksek fiyatlı çikolataların ambalajlarına; şehrin neredeyse her köşesinde bulunan ekonomik marketlerden yalnızca belli lüks semtlerde bulunan marketlerin poşetlerine; en basit ve ekonomik içecekten, piyasada ender olarak bulunan pahalı içeceklere kadar her türlü çöpe ormanda rastlamak mümkün.

Bunlara bir de kalabalık pikniklerin ve organizasyonların vazgeçilmezi haline gelmiş olan plastik tabak, bardak ve çatal kaşıklar da ekleniyor elbette. Peki, bu çöplere nerelerde rastlıyoruz?

1- *Ormanın en kolay ulaşılabilen, giriş için herhangi bir ücret ödenmeyen ve araç için kolay park yeri bulunabilen kısımlarında daha çok her yerde bulunabilen ve düşük fiyatlı ürünlerin çöpleri atılmış. Bunlar ise ağırlıklı olarak ucuz içeceklerin plastik şişelerinden oluşmakta. Buralarda piknik örtüsü olarak*

karton kutu kullanılmış (masa olmadığı için) ve bunlar da olduğu yere bırakılarak gidilmiş. Etraftaki poşet miktarına baktığınızda ise piknik için gerekli malzemelerin ormana poşetle taşındığı (sepet, bez torba gibi malzemelerin kullanılmadığı) ve bunların da büyük bir kısmı yine ormanda bırakıldığı görülüyor.

***2-** Ormanın kolay ulaşılabilen ancak giriş için ücret ödenen noktalarında ise karton kutu ve poşet miktarı biraz azalıyor ama içeceklerin yine pet şişelerle getirildiği ve malzemelerin ağırlıklı olarak poşetlerle taşındığı hemen anlaşılıyor. Buralarda piknik masalarından uzaklaştıkça çöp miktarı da artıyor.*

***3-** Ormanın daha zor ulaşılabilen veya arazi araçlarıyla erişilebilen kısımlarında ise önceki durumlardan farklı olarak bol miktarda toplu çöpten çok, geçerken araçların camlarından atıldığı belli olan çöpler var. Bunların büyük çoğunluğu da markalı ve nispeten pahalı ürünlerin çöpleri.*

***4-** Ormanın kuytu köşelerinde ise çok ilginç bir durum söz konusu. Buralarda sıklıkla motor yağı değişim kutularına rastlanıyor!*

Ormanın bu çok çeşitli bölgelerinde bulunan çöpler yamaç arazilerde derelerin içine doğru fırlatılmış, çalılıkların arasına saklanmış ve hatta ağaçların dallarına asılı olarak da karşınıza çıkabilmekte. Ormanda dolaşan arabaları takip ettiğimizde ise özellikle çocuklu ailelerin camdan çöp attıkları ve bu çöpleri de genellikle ebeveynlerin attıklarını üzülerek gözlemledik.

Çöp atan kişilerin bazılarının bunu aleni olarak, kimilerinin biraz da olsa utanıp sıkılarak gizlice yaptıkları ve kimilerinin ise çöp atmanın olumsuz bir davranış olduğunun bilincinde olmadan çöp attıklarını gördük. Aslında gözlemlerimiz bize toplumun her kesimine "PŞT hastalığı"nın yayıldığını kanıtlamıştır. Peki nedir bu PŞT hastalığı?

Belgrad Ormanı'nda aracınızla veya yürüyerek gezintiye çıktığınızda, mevsim ne olursa olsun yapılara boğulmuş mega kent İstanbul'un göbeğinde birbirinden muhteşem ve şaşırtıcı doğa manzaralarıyla karşılaşırsınız. Ormanın bilge sakinleri (ağaçlar, çalılar, rengârenk çiçekli bitkiler, kuşlar, sincaplar, köstebekler, kertenkeleler, böcekler, mantarlar, likenler…) tüm cömertlikleriyle size kendi dünyalarını sunarlar. Ancak tasvir etmeye çalıştığımız bu muhteşem bir uyum içindeki güzellikler belki de bir yanılgı, hatta bir rüyadan öteye geçememektedir. Evet, aynı gezintiyi hafta sonunu takiben pazartesi günü yaptığınızda rüyadan uyanır ve adeta bir kâbusun içine düşersiniz: Ormanın zeminini neredeyse tamamen kaplayan beyaz bir örtüdür gördüğünüz. Hayır, kar yağmamıştır veya bir ışık oyunu da değildir bu… Binlerce hektarlık orman alanı "PŞT"hastalığına yakalanmıştır! Üstelik bu hastalık ormana hafta sonu piknik yapmaya gelen on binlerce ziyaretçiden bulaşmaktadır.

Bugünlerde Belgrad Ormanı içerisindeki poşet yığınları orman ekosisteminin bir parçası olmaya başlamışlardır artık. Ancak bizlerin bu manzara karşısında düştüğümüz dehşet, orada yaşayan tüm canlılar için yaşamları boyunca asla anlayamayacakları gerçek bir kâbustur. Artık köstebekler uçsuz bucaksız bir poşet örtüsünü aşarak toprağı kazabilecek, bunu başarabilseler bile toprağın o güzel kokusu içinde tünellerini açamayacaklar. Mantarlar her yıl aynı noktadan çıkmayacaklar, karıncalar dev yeraltı apartmanlarını adeta bir sanat eseri gibi gönüllerince inşa edemeyecekler. Ağaçlar bedenlerine kazınmış isimlerimiz, köklerini saran betonlaşmış toprak ve poşet yığınlarıyla giriştikleri savaşı gün gelecek kaybedecekler. Daha da vahimi kendi evlerinden sürülmüşçesine kaybolup gidecekler! Artık bizler de orman içerisinde saklı olan çiçeklerin krallarını/kraliçelerini veya bitkiler âleminin işveli güzellerini göremeyeceğiz! Bizler arabalarımıza atlayıp bu korkunç manzaraya sırtımızı dönerek temiz evlerimizde hiçbir şey olmamış gibi hayatımıza devam edebiliriz belki. Fakat ya onlar nereye gidecek? Ormana bulaştırdığımız bu "PŞT hastalığı"ndan nasıl kurtulacaklar?

Hap veya merhem ne yazık ki PŞT hastalığına çare olamıyor. Üstelik bu hastalık dünyada yalnızca ülkemizdeki ormanlarda görüldüğü için uluslararası tıp camiası da buna kayıtsız kalıyor. Daha da acısı, insanların poşet cenneti olan Belgrad Ormanı'na bir önceki hafta bırakarak gittikleri poşetlerin yanında örtülerini serip hiçbir şey yokmuş gibi davranmalarıdır. Hafta sonu sonrası Belgrad Ormanı'nı görmenizi gerçekten isterdik! Hiçbir doğa felaketi ardında böyle bir iz bırakamazdı. Okulların çoğu öğrencilerini hafta sonunda eğitim amacıyla Bahçeköy'den Kemerburgaz'a giden yol üstündeki canlı ağaç müzesi olan Atatürk Arboretumu'na getirir. Çocuklarımızı lütfen arboretumdan sonra yaklaşık iki kilometre daha götürünüz. Gerçeklerle yüz yüze gelsinler ve PŞT hastalığını yakından tanısınlar! ●

Prof. Dr. Alper Hüseyin Çolak, yaptıkları analizin, Belgrad Ormanı'na çöp atanların sosyo-ekonomik yelpazesinin ne kadar geniş olduğunu gösterdiğini söylüyor.

*PROF. DR. ALPER HÜSEYİN ÇOLAK, İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ, ORMAN FAKÜLTESİ
**DR. ÖĞR. GÖR. SİMAY KIRCA, İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ, ORMAN FAKÜLTESİ

MUNZUR SUYU

Vadiyi sevindiren karar

Tunceli'deki Munzur Vadisi Milli Parkı için mahkeme önemli bir karar verdi. Vadideki yapılmış ve yapılmakta olan tüm baraj ve hidroelektrik santral (HES) projeleri iptal edildi. Mahkeme projeler için alınan "üstün kamu yararı" kararını iptal etti.

Karar, Ankara 3. İdare Mahkemesi'nden geldi. 2 Kasım 2018'de mahkemenin oybirliği ile aldığı karara göre, Tunceli'deki Munzur Vadisi Milli Parkı üzerinde yapımı planlanan dört baraj ve beş hidroelektrik santral (HES) projesi iptal edildi.

Hikâyenin geçmişi şöyle: Munzur Vadisi Milli Parkı sınırları içinde 1993'te bir master planı hazırlandı. Plana göre milli park sınırları içindeki Munzur Suyu üzerine dört baraj ve beş HES projesi öngörülüyordu. Bu projelerin isimleri de şöyle: Bozkaya Barajı ve HES, Karatepe Barajı ve HES, Konaktepe Barajı ve HES 1 ile Konaktepe HES 2...

Bir de yine milli park sınırları içinde, henüz ortada bir plan yokken yapımına kaçak başlanan Mercan Suyu üzerindeki Akyayık Barajı ve HES projesi var. Mercan üzerinde yapılan baraj ve HES'in inşaatı tamamlanmış durumda. Şu anda da elektrik üretimi yapılıyor. Ancak diğer projeler için henüz kazma vurulmuş değil.

Tunceli Baro Başkanı Barış Yıldırım, tüm bu süreçte baraj ve HES projeleri aleyhine davalar açtı. Yıldırım Atlas'a yaptığı açıklamada, Munzur Milli Parkı'nda planlanan tüm baraj ve HES projeleri ile 2003 yılında işletmeye alınan Mercan HES projesinin iptal edildiğini belirterek şunları söyledi: "Aslında daha önce açılan davalarda 'üstün kamu yararı' kararı alındı. Konaktepe projesi için açılan davada bilirkişi projenin 'üstün kamu yararı' olduğu belirtildi. Sonrasında da Orman ve Su İşleri Bakanlığı 'üstün kamu yararı' alarak projeleri yapmak istedi. Bizim açtığımız ve şu anda konusu olan karar ve üstün kamu yararının iptal edilmesi.

MUNZUR VADİSİ / TURGUT TARHAN

Daha önce idare mahkemesi bu talebimizi reddetmişti. Danıştay'a gittik. Danıştay kararı bozarak yeniden idare mahkemesine gönderdi. Şimdi idare mahkemesi de Danıştay'ın kararına uyarak bu üstün kamu yararını iptal etti. Bu, Türkiye'de bu anlamda alınan ilk karar."

Mahkemenin iptal kararında özetle şu görüşlere yer veriliyor: "Bu itibarla, öncelikle, davaya konu projelerle ile ilgili olarak hazırlanan fizibilite raporları çerçevesinde, projelerin, 'çevreye uyumlu' olup olmadığının tespiti bakımından, çevre mevzuatı açısından zorunlu olan 'ÇED' sürecinin tamamlanması gerekmektedir. Aksi taktirde 2872 sayılı Yasanın 10. maddesinde belirtildiği üzere, Çevresel Etki Değerlendirmesi Olumlu Kararı veya Çevresel Etki Değerlendirmesi Gerekli Değildir Kararı alınmadıkça projelerle ilgili onay ve izin verilemez..."

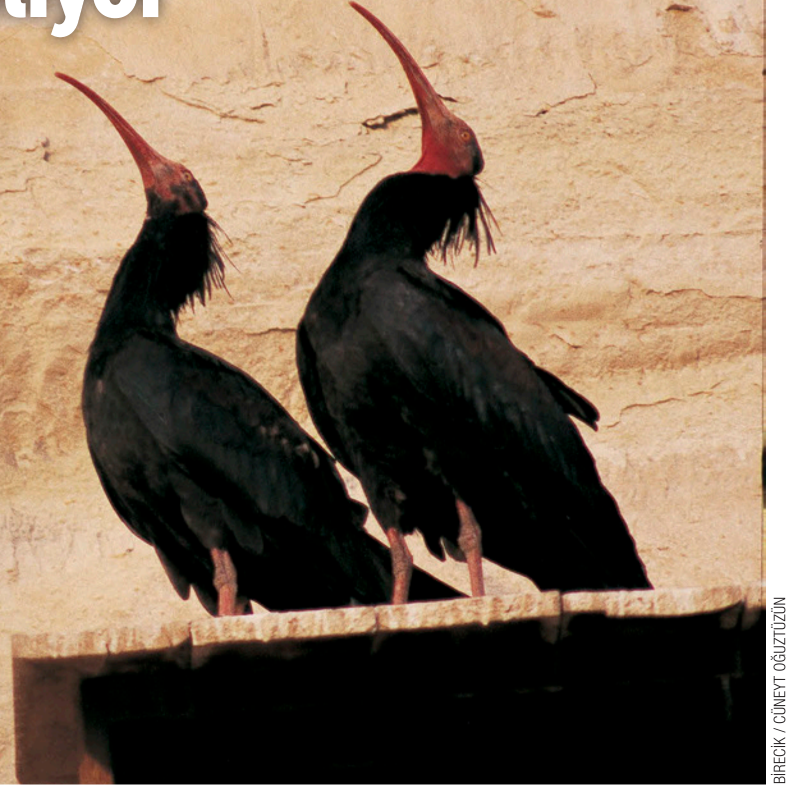
Şimdi gözler yeniden Danıştay'da olacak. Çünkü eski adıyla Orman ve Su İşleri, davada yeni adıyla geçen Tarım ve Orman Bakanlığı'nın itiraz hakkı bulunuyor. Danıştay yerel mahkemenin kararına uyarsa projeler için son nokta da konmuş olacak. Yıldırım'a göre, bu karar 1983'te inşaatı başlayan ve şu anda elektrik üretimi yapan Mercan Suyu'ndaki baraj ve HES projesi için de geçerli. Çünkü daha önce TBMM'ye verdiği bir dilekçeye aldığı cevapta, bu davanın sonucunun bekleneceği belirtiliyordu. O karar ise şimdi açıklandı.

Yıldırım, "Bakanlığın Mercan'daki faaliyetleri durdurması gerekiyor" diyor ●

BİRECİK

Kelaynaklar çoğalıyor

Dünya Doğayı Koruma Birliği'nin (IUCN) 2018 Kırmızı Liste'sine göre nesli tükenme tehlikesiyle karşı karşıya olan kelaynakların tehlike kategorisi bir derece düşürüldü. Kırmızı Liste statüsü "Yok Olmak Üzere" kategorisinden "Tehlike Altında" kategorisine taşındı.

BİRECİK / CÜNEYT OĞUZTÜZÜN

Bir yandan pek çok canlının nesli tehlike altına girerken, diğer yandan gerçekleştirilen koruma faaliyetleri olumlu sonuçlar vermeye devam ediyor. Bu yıl, nesli dünya ölçeğinde yok olma tehlikesi altında olan iki kuş türünün, kelaynak ve pembe güvercinin tehlike kategorisi nüfuslarındaki düzenli artış nedeniyle bir derece düşürüldü.

Her yıl Dünya Kuşları Koruma Kurumu (BirdLife International) tarafından IUCN Kırmızı Liste'sindeki türlerle durum değerlendirme raporu hazırlanıyor. Bu senenin değerlendirmesi yapılmadan önce kelaynaklar "Yok Olmak Üzere (CR)" kategorisindeki 222 kuş türünün arasındaydı. 1990 yılında tüm dünyadaki nüfusu 60 çift olan kelaynaklar yapılan koruma çalışmaları sonucunda bugün 120 çiftin üzerinde nüfusa sahip. Bu nedenle kırmızı liste statüsü "Yok Olmak Üzere" (CR) iken 2018'de ilk defa "Tehlike Altında" (EN) kategorisine konarak bir derece düşürüldü. Bu değişimin ana nedeni son yirmi yılda Fas'taki doğal kelaynak nüfusunun düzenli olarak artması. Türkiye'deki yarı yabanıl nüfusun çoğalması ise kelaynakların Doğu Akdeniz'de gelecekte yeniden bir göçebe nüfus oluşturmasına dair umutları artırıyor.

Kelaynakların günümüzde varlığını sürdüren sadece iki alt nüfusu bulunuyor. Bunlardan biri Fas'taki yerleşik koloni iken, diğeri Türkiye Birecik'teki yarı yabani koloni. Suriye'deki göçmen nüfusun ise geçtiğimiz son iki yıl içinde tümüyle tükendiği düşünülüyor. Kelaynakların Türkiye'deki ilk kaydı 1879 yılında gerçekleşmişti. 1954 yılında Türkiye'nin güneyinde görülen 600 ila 800 çiftten oluşan nüfusları, 1986 yılına gelindiğinde beş çifte kadar düştü.

Bu ani nüfus azalması sonucunda nesli yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olan kelaynakların korunması ve nüfus artışının sağlanması için Milli Parklar teşkilatı tarafından 1977 yılında Birecik'te Fırat Nehri kıyısına Kelaynak Üreme İstasyonu kuruldu. 1990 yılına gelindiğinde türün göç eden nüfusu tümüyle tükendi ve Türkiye'deki mevcut kelaynak nüfusu yarı yabanıl bir nüfus olarak koruma altında alındı. O tarihten bu yana Türkiye'de kelaynakların Mart ile Temmuz arasında serbestçe dolaşan, ancak, göç sırasında yaşanan kayıpları önlemek amacıyla, sonbahar ve kış aylarında üreme istasyonuna alınan yarı yabanıl bir nüfusu bulunuyor. Çalışmalar sonucunda 1990'da 40 birey olan Birecik'teki yarı yabanıl kelaynak nüfusu 2018 yılına gelindiğinde 250 bireye kadar yükseldi.

Doğa Derneği Genel Koordinatörü Dicle Tuba Kılıç şunları söyledi: "Bu başarı, hâlâ yüzleşmekte olduğumuz büyük tehditlere rağmen uzun soluklu koruma programlarının türleri yok olmaktan kurtarabileceğini gösteriyor. Doğa Derneği kelaynakların sayısının artması için Urfa Birecik'teki üye ve gönüllüleriyle birlikte 2003'ten bu yana kesintisiz olarak bu bölgede, Güney Fırat Vadisi Önemli Doğa Alanı'nda çalışıyor." ●

Uzaydaki dalgalar

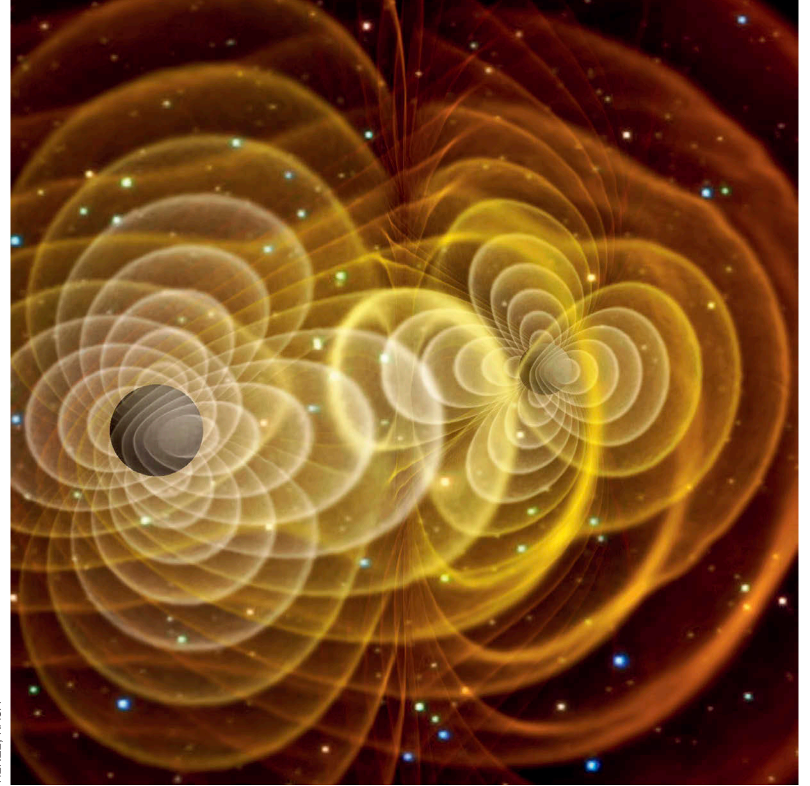
Esrarlı veriler, yerden çıkan yüksek enerjili parçacıklara işaret ediyor. Çıkardıkları seslerle tespit edilen kütleçekim dalgaları, uzayı su gibi dalgalandırıyor.

NASA'ya bağlı araştırmacılar, uzaydan gelen yüksek enerji parçacıkları gözlemlemek için bir balon deneyi (ANITA) başlatmıştı. Antarktika buz tabakasının üzerinde yaklaşık 40 kilometre yükseklikte uçan ANITA'nın antenleri fizikçilerin açıklayamadığı bir şey saptadı: Yerden çıkan yüksek enerjili parçacıklar!

Veriler, parçacıkların Dünya'nın içinden kaynaklandığına veya gezegenin bir tarafından girip diğer tarafından çıktığına işaret ediyordu. Her iki duruma da daha önce hiç rastlanmadı. Araştırmalar, uzaydan gelen yüksek enerjili nötrinoların Dünya'nın derinlerine girebildiğini gösteriyor. (Nötrinolar ışık hızına yakın hızla hareket eden yüksüz parçacıklar.) Ancak, bilinen parçacıkların hiçbiri gezegenin içinden geçip çıkamıyor. Pensilvanya Eyalet Üniversitesi'nden Doçent Derek Fox'un araştırma ekibi, Kuzey Kutbu'nda bulunan IceCube Nötrino Gözlemevi'nden elde edilen bilgileri de inceledi ve ANITA'nın verilerine benzer veriler tespit etti. Araştırmacılar, Eylül ayında *arXiv* adlı akademik dergide yayımlanan çalışmalarında verilerin bilinmeyen bir parçacığa işaret edebileceğini öne sürdüler. Bazı fizikçilere göre de, bu sonuçlar Dünya'nın içindeki karanlık maddeyle ilişkili.

Karanlık madde görülmeyen, ne olduğu bilinmeyen gizemli bir madde. Bilim insanları, galaksi kümelerini bir arada tutan ek çekim kuvvetinin kaynağı olduğunu düşünüyor. Karanlık maddenin çok kuvvetli delilleri var. Işık yaymıyor ve yansıtmıyor ama, varlığını çekim etkisiyle belli ediyor. Uzaktaki galaksilerin ışığının karanlık maddenin çekimiyle nasıl saptığını gözlemleyen araştırmacılar, bu esrarlı maddenin dağılımını belirleyebiliyor. Evrendeki karanlık maddenin normal maddeden (atomlar, galaksiler, yıldızlar…) yaklaşık beş kat fazla olduğu hesaplanıyor.

Cambridge Üniversitesi'nde kozmoloji ve astrofizik profesörü Martin Rees, kısa süre önce *The Conversation*'da yayımlanan röportajda uzayın her on metre küpüne ortalama bir atom düştüğünü belirtti. Bu açıdan bakınca evren çok boş gibi duruyor. "Uzay boşluğu bize hiçbir şey gibi geliyor. Bir benzetme yaparsak bir balık için de, su hiçbir şey gibi görünebilir-denizde yüzen diğer her şeyi aldığınızda geriye kalan şeydir" diyen Prof. Rees, devamında şunları söylüyor: "Uzaydaki tüm maddeyi alsanız bile uzayın bir tür elastikiyeti var ki bu, kütleçekim dalgalarının yayılmasını -uzayın kendisinin dalgalanmasını-sağlıyor."

HENZE, NASA

Birbirleri etrafında hızla dönen iki karadelik, çevrelerindeki uzayda dalgalanma meydana getiriyor. Taş atılan suda yayılan dalgalar gibi...

Kütleçekim dalgalarının varlığı 2015 yılına kadar kanıtlanamamıştı. İlk defa 2015 yılında, ABD'de bulunan LIGO Gözlemevi'nin dedektörleriyle saptandı ve bu keşif Nobel ödülü getirdi. Günümüze kadar da, ondan fazla saptama yapıldı. Mesela Aralık 2018'de, iki karadeliğin birleşerek Güneş'ten 80 kat büyük bir karadeliği oluşturmasıyla ortaya çıkan kütleçekim dalgalarının belirlendiği açıklandı. Konunun önde gelen uzmanlarından, Western Australia Üniversitesi fizik profesörü David Blair, geçtiğimiz yıl *The Conversation* için kaleme aldığı makaleye şöyle bir başlık vermişti: "Açıklama: Neden evrende bir şeyler çarpıştığında kütleçekim dalgalarını duyabilirsiniz." Prof. Blair, makalesinde, kütleçekim dedektörlerinin uzayın seslerini saptayan süper hassas mikrofonlar olduğunu söylüyor ve ekliyor: "Evrenin çok uzaklarından bize kadar gelen kütleçekim dalgalarının seslerini duyabiliyoruz. Evren bizimle konuşuyor." ●

SERGİ

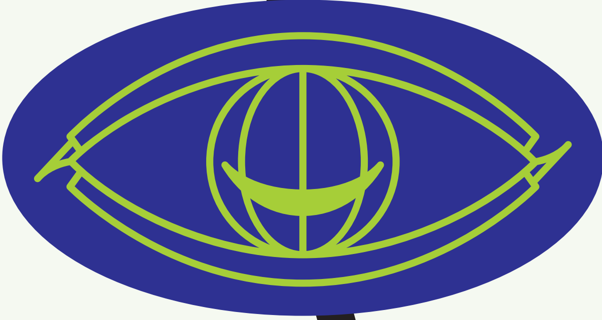
EXHIBITION

AYDIN DOĞAN

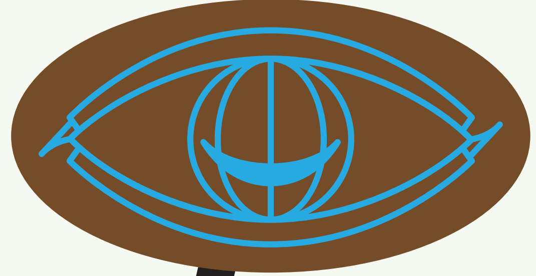
ULUSLARARASI KARİKATÜR YARIŞMASI

INTERNATIONAL CARTOON COMPETITION

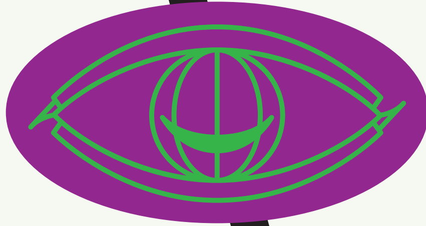
2018

5 – 20
OCAK 2019
Adana Büyükşehir Belediyesi
75. Yıl Sanat Galerisi

29 OCAK
9 ŞUBAT 2019
FMV
Galeri Işık
Teşvikiye

13 – 26
ŞUBAT 2019
Türkiye Gazeteciler Cemiyeti
Basın Müzesi

Doğan

AYDIN DOĞAN VAKFI

Üreticiye giden yol

Güvendikleri üreticilerden toplu ürün siparişi veren gıda toplulukları, kooperatifler, çiftçiye üretimde destek olan topluluk destekli tarım organizasyonları kır-kent bağını güçlendirmede aracı oluyor.

Endüstriyel üretim ve tüketim biçimlerinin hem canlıların sağlığında, hem de ekolojik dengede yol açtığı tahribat arttıkça kentlerde doğadan uzak yaşayanlar, kırsalla yakın bağlar kurmaya çalışıyor. Bu bağları güçlendirmeye çalışanlar artık sadece doğal ve sağlıklı ürünler tüketmek değil; güvenilir üreticileri araştırmak, buldukları üreticilerin temiz üretime devam edebilmesi için mekanizmaları hayata geçirmek, ürün çeşidini ve miktarını artırmak ve temiz üretimi yaygınlaştırmak gibi konularla yakından ilgililer.

Yaşadığım köyde tarımdan geçinen köylü sayısının her geçen gün azaldığına tanık oluyorum. Kimi fabrikaya gidiyor, kimi çocuğunun arkasından şehre taşınıyor, kimi de sattığı tarlaların parasını dövize mi, faize mi, yoksa inşaata mı yatıracağının hesabını yapıyor. Türkiye genelinde de durum farklı değil; 2000'li yılların başında tarımın istihdamdaki payı yüzde 35 iken bu sayı yüzde 18'e düşmüş.

Dolayısıyla sağlıklı ürün arayanlar, doğa dostu üretimin devamlılığı için çiftçiyi hem ekonomik, hem de sosyal olarak nasıl güçlendirebileceklerinin sorusunun yanıtını da bulmak zorunda. Aralık ayında katıldığım bir toplantıda küçük üreticiyi desteklemek ve kentle kır arasındaki bağları güçlendirmek üzere neler yapılabileceğini araştıran heyecanlı insanlarla tanıştım. Yeşil Düşünce Derneği'nin düzenlediği toplantıda, çeşitli platformlarda yaptıkları projeler ve ortaya koydukları modellerle kentle kır arasında bağ kuran katılımcıların deneyimleri yol göstericiydi. Ekoloji alanında kim, nerede, neyi, nasıl yapıyor sorularına yanıt veren EkoHarita, kentle kır bağını katılımcı bir bilgi ve iletişim ağıyla güçlendirmeye çalışıyor.

Yaşadıkları mahallede birlikte müzik yapmak, ekmek pişirmek, aşure kaynatmak, ya da tarih çalışmak üzere Karslı apartman görevlisi, Karadenizli fırıncı, doğma büyüme Nişantaşılıyı bir araya getiren Komşu Kapısı, yok olmakta olan gelenek ve kültürlerin izini sürerek kaybolan muhabbeti yeniden kurmaya uğraşıyor.

Reşitpaşa'daki mekânlarında düzenledikleri etkinliklerde, bahçecilik, mutfak atıklarından kompost ve yağmur suyu hasadı yaparak sürdürülebilir yaşam pratiklerini deneyimleyen Kokopelli Şehirde, kentli tüketicilerin, sağlıklı gıda yetiştiren çiftçinin çabasını anlamasını sağlıyor.

Ekolojik yaşamı deneyimlemek isteyenler ile gönüllü bilgi ve iş gücü desteğine ihtiyaç duyan çiftlikleri bir araya getiren, Buğday Derneği'nin TaTuTa sistemi, kentli ve köylü binlerce insanı üretimde buluşturuyor.

Güvendikleri üreticilerden toplu ürün siparişi veren, tüketimi türetime dönüştürmeye niyetli gıda toplulukları, kooperatifler; çiftçiye üretimde destek olarak ürüne alım garantisi veren topluluk destekli tarım organizasyonları; Gümüşdere ve Yedikule gibi kent tarımı yapılan alanlar kır-kent bağını güçlendirmede aracı oluyor. İster kalabalık şehirlerde, ister yalnızlaşan köylerde yaşayalım hepimizin buluşmaya, işbirliğine, paylaşıma, muhabbete ve türetim kültürünü geliştirmeye ihtiyacımız var. Bunun için yaşadığımız şehrin çevresinde doğa ve insan dostu üretim yapanlara ulaşabilir, bu konuda çalışan organizasyonlara katılabilir, köyden kente göç edenlerin kurduğu yardımlaşma dernekleriyle işbirliği yapabilir, kendi girişimimizi başlatarak yeni bir yaşam kültürünün olgunlaşmasına ortak olabiliriz ●

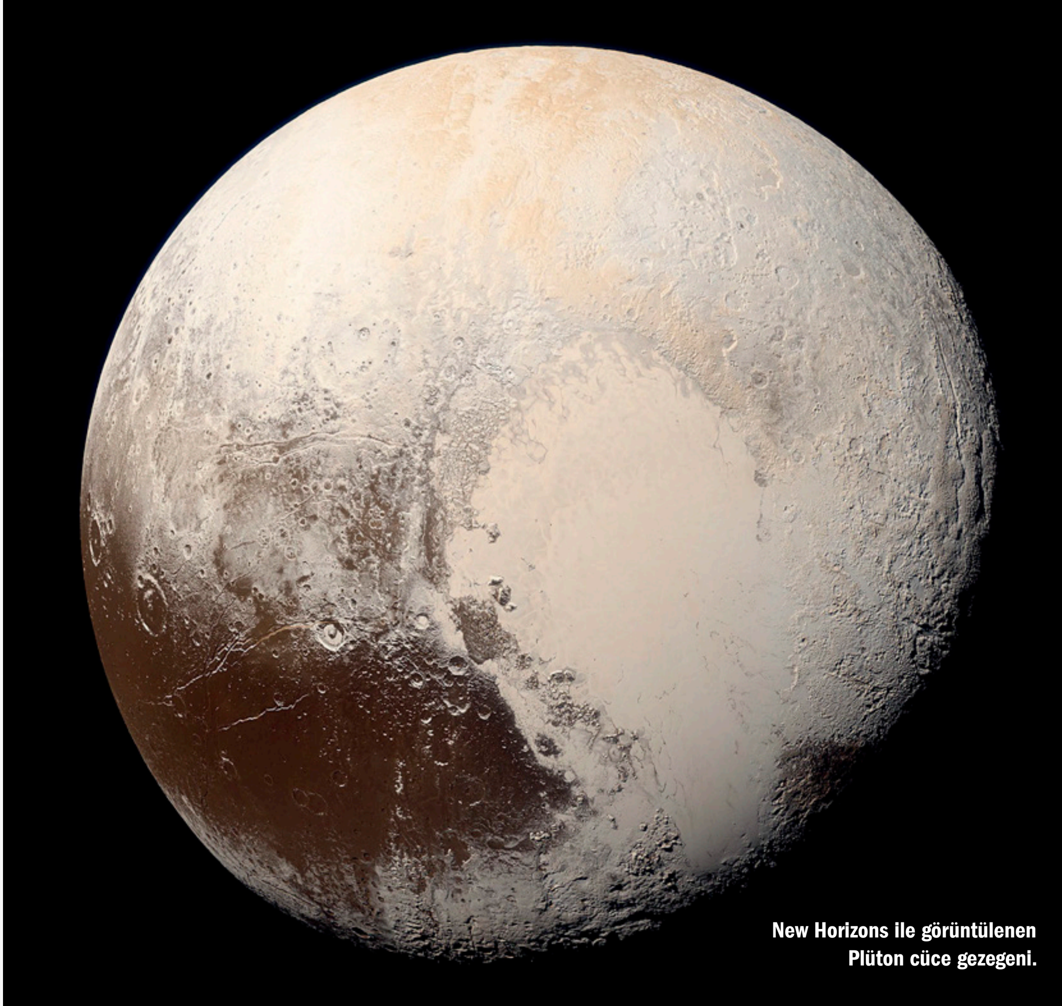
NEW HORIZONS ÇOK UZAKLARDA

Plüton'un ötesine yolculuk

Yeni yıla girdiğimiz saatlerde Plüton kâşifi New Horizons uzay aracı, Güneş Sistemi'nin uzak bir noktasındaki bir asteroide yakın geçiş yapıyor, bizlere ilk defa detaylı veriler gönderiyor.

Güneş sisteminin en dış gezegeni olan Neptün'ün ötesinde Kuiper Kuşağı adlı, kısa dönemli kuyrukluyıldızlara da ev sahipliği yapan devasa bir asteroit kuşağı bulunur. Tahmin ettiğimiz kadarıyla bu kuşak, Mars ile Jüpiter arasında bulunan asteroit kuşağı gibi olsa da çok daha yoğun ve bünyesinde çok daha fazla asteroit bulunduğu tahmin ediliyor. Aslında bu kuşak hakkında Dünya'dan ve uzay teleskoplarından yaptığımız gözlemler harici hiçbir detay bilmiyoruz. Ta ki bu ay bu bölgedeki bir asteroitten New Horizons vasıtasıyla ilk defa alacağımız bilgiye kadar.

New Horizons (Yeni Ufuklar) uzay aracı 2006'da fırlatılarak, o sırada Güneş sisteminin en uzak gezegeni kabul edilen Plüton'a olan 9 yıllık yolculuğuna başlamıştı. 1930 yılında Clyde Tombaugh tarafından fotoğraf plakları ile keşfedilen Plüton, keşfinden itibaren 2006 yılına kadar dokuzuncu gezegenimiz olarak kabul edilegelmişti. Ancak 2005 yılında Neptün'ün ötesinde keşfedilen Eris'in, boyut olarak Plüton'dan biraz küçük ancak daha kütleli olduğu bulundu. Bu keşfin ardından Neptün'ün ötesinde benzer boyutlarda yüzlerce cismin olabileceği tespit edildikten sonra bunların hepsine gezegen deyip dememememiz gerektiği konusunda ciddi tartışmalar başladı. Sonrasında Ağustos 2006'da yapılan Uluslararası Astronomi Birliği'nin genel birleşiminde bu konu masaya yatırıldı. Birleşim sırasında, bu kadar çok benzer boyutta cismin bulunduğu bir durumda Plüton'un hâlâ gezegen statüsünü koruyup korumayacağı konusunda bir oy pusulası açılarak astronomlarca oylandı. Neticede argümanlar çok kuvvetli olduğundan çoğunluk Plüton'un gezegen statüsünün düşürülmesinde karar kıldı ve o günden beri Neptün'ün ötesindeki bu boyutlardaki cisimlere artık "cüce gezegen" adı veriyoruz. Bu karara özellikle ABD ciddi manada karşı çıktı, çünkü ABD'nin keşfettiği tek gezegen Plüton'du ve bu keşfi kaybetmişlerdi. Tabii aynı zamanda New Horizons ekibi en büyük hayal kırıklığını yaşayanlardı, çünkü uzay aracını Güneş sisteminin en uzak gezegenini keşfetmek için fırlatmışlardı, ancak aynı sene aracın ulaşacağı cisim gezegen statüsünden çıkarıldı. Trajedinin böylesi!

New Horizons ile görüntülenen Plüton cüce gezegeni.

Plüton hakkındaki bilgilerimiz oldukça kısıtlıydı, çünkü en büyük teleskoplarla bile pikselleri çok belli olan görüntüler elde ediyorduk. Dolayısıyla en büyük

tahminler Plüton'da Ay'a benzer bir şekilde kraterlerle kaplı buz gibi soğuk (hatta buzdan çok daha soğuk, -230 santigrat derece), asteroitlere benzer bir şey ile karşılaşması bekleniyordu. New Horizons, dokuz senelik yolculuğunu tamamlayıp 14 Temmuz 2015'te Plüton'a ulaştığında tam bir sürpriz oldu. İlk gelen fotoğraflarda Plüton'un yüzeyinde bulunan dev bir kalp yapı bir anda Dünya çapında olay oldu. Bu kalp karikatürlerle desteklenerek, "biz onu gezegen statüsünden düşürdük ama Plüton bizi hâlâ seviyor" mesajıyla büyük yankı yarattı. Diğer büyük şok edici keşif de, yüzeyinde pek de krater görememizdi. Çünkü beklentimiz, oluşumundan bu yana 4.5 milyar yıldır her türlü çarpışmaya maruz kaldığından İsviçre peyniri gibi her yerinde krater bulmaktı. Ancak krater bulamamamız, bize yüzeyinin ve iç yapısının büyük oranda hareketli olduğunu, hatta yüzeyinin en fazla 100 milyon yıl yaşında olduğunu gösterdi. Bunların üzerine bir de buz volkanlarının keşfiyle bu sonuç daha da güçlenmiş oldu. Yani Plüton beklentilerin tam tersi çok ilginç ve üzerinde birçok keşif daha yapılabilecek bir gezegen olarak kendini bize göstermiş oldu.

New Horizons misyonu sadece bir fly-by, yani Plüton'dan geçiş yapan bir misyondu. Plüton'a en kısa sürede ulaşmak için o kadar çok hızlandırılmıştı ki, ona fren yaptırıp gezegenin yörüngesine girmesini beklemek imkânsızdı. Bunun yerine misyon planı en başından beri, Plüton'a 12500 km kadar yaklaşıp bu sırada her türlü fotoğraf çekilip ve bütün bilim enstrümanlarıyla ölçümler yapıp toplamda 22 saat içerinde geçişini yapması üzerine kurgulanmıştı.

Her ne kadar ilk gelen veriler ve fotoğraflar bile Plüton hakkında büyük oranda bilgi sahibi olmamıza sebep olduysa da toplanan veriler uzay aracının diskine kaydedilmişti ve sonrasındaki 16 ay boyunca Dünya'ya gönderilmişti. Yani esas büyük keşifler ve bilim makaleleri hâlâ daha gelmeye devam edecek.

Aslında en başından beri New Horizons misyonu, sadece Plüton için değil, aynı zamanda Kuiper Kuşağı'nı da araştırmak için planlanmıştı. O nedenle Plüton'dan yakın geçişini tamamladıktan sonra hızla Kuiper Kuşağı'nın içlerine doğru yol almaya devam etti. Her ne kadar bu bölgede yoğun oranda asteroit bulunuyor olsa da New Horizons'un buradaki asteroitlere şans eseri çarpma, ya da yakın geçme olasılığı çok çok düşük. Bu nedenle 2014 yılında Hubble Uzay Teleskobu kullanılarak New Horizons'un yolu üzerinde ve yakıtının el vereceği mesafede bir asteroit bulunması için kampanya başlatılmıştı. Kısa sürede (486958) 2014 MU69 asteroidi keşfedilerek Plüton'dan sonraki hedefin burası olmasına karar verildi. Henüz ismi Uluslararası Astronomi Birliği tarafından resmi olarak saptanmadı. Ancak yapılan halk oylamasında gayri resmi olarak "Ultima Thule" ismi verildi. Gerçek ismi ise asteroitin belli başlı özellikleri belirlendikten sonra buna uygun olarak verilecek.

SWRI/JHUAPL/STEVE GRIBBEN/NASA

Grafik, New Horizons'u Ultima Thule'ye yaklaşırken gösteriyor.

Plüton geçişinin hemen ardından kritik veriler indirildikten sonra, Ağustos 2015'te uzay aracına manevra yaptırılarak yönü bu asteroide yönlendirildi. Ancak hem New Horizons'un saniyede 14,2 km'ye ulaşan aşırı yüksek hızı, hem de asteroitin yaklaşık 20-35 km çapta çok küçük bir boyuta sahip olmasından dolayı çok hassas bir manevra gerekiyor. İlk gözlemlere göre asteroitin tahminen yamuk, patates gibi bir şekli var. Yapılan hesaplara göre de tam 1 Ocak günü bu asteroitin 3500 km yakınından geçerken aynı Plüton'dan aldığı veriler kadar yüksek kaliteli ve yüksek çözünürlükte veri toplayacak. Tabii ki asteroit çok küçük olduğundan kısa süre içerisinde geçişini tamamlaması bekleniyor. 6.5 milyar km ötede bu kadar hassas bir geçişi gerçekleştirmek çok büyük mühendislik gerektiren bir şey ki, zaten 30 km'nin bile normalde rahatlıkla hata payı içinde kaldığı söylenebilir. Plüton yakın geçişinde olduğu gibi tam geçiş anında Dünya ile hiçbir şekilde iletişim kurulmayacak, bunun yerine zaten kısa olan gözlem süresi içinde hızlıca bilimsel veri toplayacak. Geçiş tamamlandıktan sonra ilk veriler hemen Dünya'ya gönderilmeye başlayacak olsa da aramızdaki büyük mesafeden dolayı verilerin inmesi 6 saat sürecek. Ancak geçiş başlamadan önce yakınlaşma süreci içerisinde çekilen düşük çözünürlüklü ilk fotoğraflar hemen gönderilip basına sunulacak. Tabii ilk fotoğraflardan çok fazla şey beklememek lazım, çünkü Ultima Thule o kadar küçük, sönük ve karanlık ki geçişe üç gün kala bile bilim enstrümanının kamerasında sadece 1 piksel görünecek. O nedenle detaylı ilginç fotoğrafların en azından 1-2 gün sonra gelmesi tahmin ediliyor.

İlk defa bu kadar uzaktan bize detaylı bilgi gelecek, bu gerçekten heyecan verici bir başarı. New Horizons misyonu hakkında daha fazla detaya ulaşmak isterseniz, misyonun yürütücüsü Alan Stern'in Chasing *New Horizons* kitabını tavsiye ederim. ●

MEHMET YAŞİN myasin@hurriyet.com.tr

ÜÇ SİLAHŞÖRLER'İN YAZARINDAN SİVRİ BİR "MUTFAK SÖZLÜĞÜ"

Roma'ya koşarak balık taşıyan köleler

Dünyaca ünlü *Üç Silahşörler* romanının yazarı Alexandre Dumas'nın meşhur *Mutfak Sözlüğü* nihayet Türkiye'de de okurlarla buluştu. Kitap, Oğlak Yayınları'ndan çıktı. Ünlü yazar kitabında yemek tariflerinin dışında keskin edebi anlatımlara da yer veriyor.

Üç Silahşörler, Monte Kristo Kontu, Siyah Lale, Demir Maske... Alexandre Dumas, dev eserler kazandırmış bir yazar. Ama ünlü yazar, yazmak konusunda olduğu gibi yemek konusunda da epey iştahlıymış. Hem yazıyor, hem pişiriyor, hem de yiyormuş!

Yazarın son isteği, yemek konusunda ciddi bir kitap yazmakmış. *Mutfak Sözlüğü* işte bu istekten doğmuş.

Adı sözlük, ama sözlüğün çok ötesinde bir eser. Kitapta edebiyat ve gastronomi iç içe. Dumas'nın edebi damak tadı, yaşadığı dönemde hazırladığı yemeklerin reçeteleri, verdiği davetlerin mönüleri, pişirme teknikleri, tekmili birden bu kitapta. Hatta yazar bir miktar yemek tariflerinin genel anlatımının da dışına çıkan keskin ifadelere yer veriyor.

Örneğin Roma döneminde, özellikle konuşan ve öten kuşların yalnızca dillerinin servis edildiğini bu sözlükten öğreniyoruz.

Daha neler neler...

Bazı ilginç satır başları şöyle: Keklik ziyafetlerin en aranılan kuşuydu. En çok İyonya'da ve Frigya'da avlanılanları beğenilirdi. Her konuk davet edildiği yemeğe kendi peçetesi ile giderdi.

Tavus kuşu ilk kez bu dönemde, bütün tüyleri ile

birlikte servis edildi. Balıklar taze olsun diye deniz kıyısından Roma'ya koşarak balık taşıyan özel köleler vardı.

Kalkan balığında kullanılacak sos için, İmparator Domitianus Senato'ya başvurmuş ve Senato'dan oy birliği ile biberli sosun kullanılabileceği kararı çıkmıştı.

Roma'ya konuk olan Kleopatra, kendi ülkesinin bu ölçüde bir zenginliğe ulaşamamasının üzüntüsü içinde, kulağına taktığı inci küpelerden birini limon suyunun içinde eritip içmişti. Yirmi dört karatlık bu inci, altı milyon gümüş Roma kuruşu değerindeydi. Diğer küpesini de eriteceği sırada Antonius tarafından engellendi.

İmparator Heliogabalus dönemin en çılgınlarından biriydi. Suriye seferinden dönüşte Roma'ya çıplak kadınların çektiği bir at arabasıyla girmişti. Yediği

yemekleri not alan vakanüvisi yanından hiç ayırmazdı. Tavuskuşu, bülbül, kuzgun, sülün ve papağan dilinden yaptırdığı pateyi çok severdi. Evindeki bütün tabaklar ve çanaklar saf altından olmasına rağmen, bir kullandığı tabakta bir daha yemek yemezdi.

Yunan zenginlerinin verdiği akşam davetlerinde, yemek yerken uzanılan yataklar kaplumbağa kabukları, fildişi ve bronzla süslüydü. Bazılarında inci ve değerli taşlar bile görülmüştü. Şilteler altın işlemeli, lal rengi kumaşlardan yapılmıştı.

Tarih kitapları bundan 2300 yıl önce Aglais adında bir kadın komedyenden bahseder. Akşam yemeğinde beş kilo et, her biri yarım kilo ağırlığında 12 ekmek yiyor, yanında 6 şişe şarap içiyordu.

Dumas'nın sözlüğü, en az *Üç Silahşör* kadar sürükleyici.

Hele öylesine lezzetli yemek tarifleri var ki, kendinize ilginç bir ziyafet çekmek isterseniz bu tariflerden yararlanabilirsiniz ●

ÇOCUK OYUNLARI

TAŞ DEVRİ MACERALARI

1 Ocak Salı | 14.00
20 Ocak Pazar | 12.00-14.00

KÜÇÜK PRENS

1 Ocak Salı | 16.00

KÜÇÜK KARA BALIK

6 Ocak Pazar | 14.00

MAŞA İLE KOCA AYI

12 Ocak Cts. | 12.00-14.00
27 Ocak Pazar | 12.00

SEVİMLİ DOSTLAR

13 Ocak Pazar | 13.00-15.00

ŞEKER PORTAKALI

19 Ocak Cts. | 14.00

TRUMP KÜLTÜR VE GÖSTERİ MERKEZİ

OCAK 2019

TİYATROSEVERLERİ BEKLERİZ!

TRUMP
ALIŞVERİŞ MERKEZİ

MECİDİYEKÖY / ŞİŞLİ
0 212 348 78 67

/TrumpAVM

www.trumpalisverismerkezi.com

YETİŞKİN OYUNLARI

SEFİLLER

2 Ocak Çarş. | 20.30
3 Ocak Perş. | 20.30
21 Ocak Pts. | 20.30
23 Ocak Çarş. | 20.30

HANGİSİ KARISI

4 Ocak Cuma | 20.30

AZİZNAME

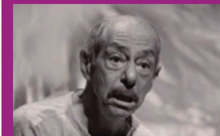
5 Ocak Salı | 20.30
12 Ocak Cmt. | 20.30
18 Ocak Cuma | 20.30

TAMAMLA BİZİ EY AŞK

6 Ocak Pazar | 18.00
22 Ocak Salı | 20.30

BİR DELİNİN HATIRA DEFTERİ

7 Ocak Pzt. | 20.30

ÖLÜ OZANLAR DERNEĞİ

8 Ocak Salı | 20.30

FERHANGİ ŞEYLER

9 Ocak Çarş. | 20.30

KİBARLIK BUDALASI

10 Ocak Perş. | 20.30
30 Ocak Çarş. | 20.30

YAŞAMAYA DAİR

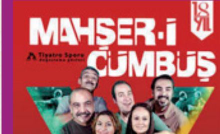
11 Ocak Cuma | 20.30

ROMANTİZMA

13 Ocak Pazar. | 20.00

MAHŞER-İ CÜMBÜŞ

14 Ocak Pzt. | 20.30

VARYEMEZ

15 Ocak Salı | 20.30

ÇİÇEKÇİ SOKAĞI CİNAYETİ

16 Ocak Çarş. | 20.30

NOTRE DAME'IN KAMBURU

17 Ocak Perş. | 20.30

AHUDUDU

19 Ocak Cts. | 20.30

BEYAZ

20 Ocak Pazar | 18.00

ÖLÜ'N BİZİ AYIRANA DEK

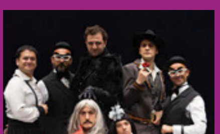
24 Ocak Perş. | 20.30

MEÇHUL PAŞA

25 Ocak Cuma | 20.30

TEFTİŞÖR

26 Ocak Cmt. | 20.30

İNTİHARIN GENEL PROVASI

29 Ocak Salı | 20.30

LEYLA'NIN EVİ

31 Ocak Perş. | 20.30

BİLETLER BİLETİX VE TRUMP KÜLTÜR VE GÖSTERİ MERKEZİ GİŞESİNDE

ROVANİEMİ / FİNLANDİYA

KIŞ BAŞKENTİ

Dünyada kış mevsiminin en çok yakıştığı yerlerden biri Finlandiya'nın Laponya bölgesi. Ülkenin dörtte birini kaplayan bu uçsuz bucaksız kar ve buz diyarı, kış aylarında günde sadece dört, beş saat güneş alıyor. Ünlü mimar Alvar Aalto'nun tasarladığı, yaklaşık 60 bin nüfuslu Rovaniemi de Laponya'nın en büyük kenti. Kuzey Kutup Dairesi'ne sadece 10 kilometre mesafede yer alan Rovaniemi'nin çevresi benzersiz kış manzaraları ve beyaz bir huzur sunuyor, bize doğanın farklı güzelliklerini gösteriyor.

YAZI VE FOTOĞRAFLAR: AHMET ANAK

Rovaniemi gibi bölgelerde gece ve gündüz arasındaki saat farkı insanı hayrete düşürüyor. Örneğin ocak ayı sonlarında güneşin doğuşu yaklaşık 10.30, batışı ise 15.30 dolayında. Tabii unutulmamalı ki, güneşi görmek için başınızı çok yukarılara kaldırmanıza gerek yok. Tek bir yöne bakarak güneşin hem doğuşuna, hem de batışına şahit olabilirsiniz. Gün batımında gökyüzünde oluşan renkler ise görülmeye değer.

KEMİ'NİN BUZU **Rovaniemi'nin hemen yanında, ona komşu Kemi Irmağı. Bu akarsu yaz mevsiminde üzerinde teknelerle gezi yapılabilen, kış mevsiminde ise üzerinde kar motosikletleri ile safari düzenlenen bir alan. Öyle ki bu ırmak donduktan sonra üzerinden Rovaniemi'nin en dipteki ormanlarına, buz tutmuş diğer göllerine ulaşmak mümkün (üstte). Rovaniemi bölgesi Finlandiya'nın tamamı gibi ormanlarıyla meşhur. Finlandiya orman gelirleriyle de dünyada söz sahibi ülkelerden biri. Rovaniemi ormanlarında kar ayakkabılarınızla yapacağınız yürüyüşler ise tam bir meditasyon niteliğinde. Bembeyaz bir zemin, dalları karla dolu ağaçlar ve buna eşlik eden masmavi bir gökyüzü (karşı sayfada, üstte)… Rovaniemi'de kış mevsimi erken başlıyor ve göller de erken donuyor. Göllerde balık avlamak mümkün, fakat önce buz tabakasında delik açmanız gerekiyor. Delmeniz gereken buzun kalınlığı ise yaklaşık 60 santimetre (karşı sayfada, altta).**

GÖĞÜN YARILMASI **O gece son şansımı kullanıyordum. Birden beklenen mucize gerçekleşti ve aniden gök yarıldı sanki. Rovaniemi'ye gelmemin en büyük nedeni artık karşımdaydı. Birden herkes çığlık atmaya başladı ve o tarifsiz anların keyfini çıkarmaya başladık. Saat gece yarısı 1.00 ve sıcaklık eksi 23 dereceydi, ama kimse bulunduğumuz noktadan ayrılmak istemiyordu. Borealis güneşten dünyamıza ulaşan solar fırtınaların, manyetik alanının çok az olduğu kutup noktalarından içeri girmesi ve o anda meydana çıkan gazların oluşturduğu farklı renkler cümbüşü.**

TROYA MÜZESİ

Hazineler evinde

Yeryüzü bu kenti yüzyıllar sonra edebiyatın başyapıtlarından biri olan *İlyada* destanıyla tanıdı. Troya, mitolojide uğruna on yıl savaşılan kentti. Sonra burayı keşfeden kazıcılar, onun hazinelerini yağmalayıp çaldılar. Ekim 2018'de açılan Troya Müzesi, Türkiye'deki bütün eserleri sergilemesiyle önem taşıyor.

YAZI: RÜSTEM ASLAN* / FOTOĞRAFLAR: TURGUT TARHAN

Troya'nın Dünya Kültür Mirası Listesi'ne girişinin 20'nci yılı nedeniyle, Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2018 yılını Troya Yılı olarak ilan etti. Bu yıl içinde farklı alanları içeren pek çok önemli ulusal ve uluslararası etkinlik gerçekleştirildi. Aynı zamanda kalıcı birçok proje de hayata geçirildi. Troya Müzesi, Tevfikiye Arkeoköy, Troya Tarihi Milli Parkı, Troas Kültür Rotası bunların en önemlileri.

Söz konusu bu projelerle sadece Çanakkale için değil, aynı zamanda Türkiye kültür ve turizmine yeni bir vizyon getiriyor. 2018 Troya yılının en önemli olayı ise uzun yıllardır hayali kurulan Troya Müzesi'nin açılmış olması.

Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın mimariye ilişkin bir yarışma sonucunda birincilik ödülünü alan Ömer Selçuk Baz'ın projesi, beş yıllık bir yapım aşamasından sonra Ekim ayında ziyarete açıldı. Yapı, 3 bin metrekare sergi salonuyla, 11 bin 200 metrekare kapalı alana sahip. Bu müze, arkeolojik, kültürel ve mimari açıdan dünyanın en iddialı müzelerinden biri oldu diyebiliriz.

Troya tarihi kentinin edebi kılavuzu sayılan *İlyada*, günümüzden yaklaşık 2 bin 800 yıl önce yazıya geçirildi. *İlyada*, Troya kenti için verilen on yıllık savaşı anlatmaktadır. Bu destan o kadar güçlü edebi bir etkiye sahiptir ki, yüzyıllarca, binyıllarca kuşaktan kuşağa aktarılarak Dünya Kültür Mirası'nın en etkili eseri olmuştur. Pek

Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın 2011 yılında açtığı mimari yarışmada birincilik ödülü alan Ömer Selçuk Baz'ın müze bina projesi, Troya ören yerinin tarihsel öyküsüyle de örtüşüyor. Yaklaşık 2 bin eserin sergilendiği 3 bin metre kare kapalı sergi alanın olduğu müzede aynı zamanda modern depolama ve laboratuvarlar da yer alıyor.

Troya Müzesi'nde Çanakkale'deki diğer kazılardan çıkan buluntular Troas salonunda sergileniyor. Bu buluntulardan bir tanesi de, 1949 yılında yapılan Dardanos tümülüsü kazısından çıkan ünlü Afrodit heykeli.

çok farklı sanat dalında konunun işlenmesi, destanların günümüze kadar aynı etkiyle ulaşmasını da sağlamıştır.

Peki aslında uğruna on yıl savaşılan bu kent gerçekten var mıydı ve neredeydi?

İşte bu soru, yüzyıllarca süren çabalar sonrasında Heinrich Schliemann'ın kazılarıyla bir anlamda cevaplanmış oldu. Schliemann 1870-1890 yılındaki kazılarla Troya'yı bulmasına bulmuştur, ancak hem dikkatsiz kazılarıyla kenti büyük oranda tahrip etmiş, hem de bulduğu eserleri hukuksuz bir şekilde çalıp götürmüştür. Schliemann'ın 1871'de başlattığı kazılar ve "Priamos Hazinesi" olarak adlandırdığı hazine buluntusu dünyada büyük yankı uyandırmıştır.

TROYA'NIN EDEBİ KILAVUZU SAYILAN *İLYADA* DESTANI, GÜNÜMÜZDEN 2 BİN 800 YIL ÖNCE YAZIYA GEÇİRİLDİ.

Gerçekte bu tür olayları ve Schliemann'ın kazı faaliyetlerini iyi denetlemek için kazıya başından itibaren bir gözlemci tayin edilmişti. Ancak Schliemann özellikle 1873 yılında 150 işçiyle başlattığı kazıları beş ayrı açmada aynı anda sürdürdüğü için çalışmaları kontrol etmek oldukça zorlaşmıştı. Schliemann, 31 Mayıs'ta kahvaltıdan önce, "Helenik Kule"nin arkasında ve "Skailar Kapısı"nın kuzeybatısında (Troya II kent girişi ve rampasının olduğu yer), bir hafta öncesinde bulduğu hazinenin yakınındaki açmada önemli eski eserler keşfetmiştir. Schliemann önce büyük bakır bir kap bulur. Bunun arkasında altın buluntuların olduğunu anlar. Ona göre bu buluntular "Priamos'un Hazinesi"dir. (Schliemann, Priamos dönemi ile hazinelerin ait olduğu dönem arasında 1200 yıllık bir hata yaptığını ölümünden kısa bir süre önce kabul eder).

Schliemann 31 Mayıs 1873 yılında bulup gizlice Türkiye dışına kaçırdığı "Priamos Hazinesi" konusunda yaptığı yayınlarla kısa sürede ünlü oldu. Yayın, günlük ve Osmanlı arşiv belgelerinden Troya'da 1872 yılında küçük bir hazine çıktığını ve bunun İstanbul'a yollandığını biliyoruz. Yazışmalarda bu tür buluntuların İstanbul'a yollanması emredilir. Ayrıca 1873 yılında Troya'nın yakınlarındaki Kalafat köyünden, Schliemann'nın kazılarında da çalışmış iki işçi, Mart ayında Troya'da kaçak kazı yapar ve buldukları hazineleri gizlice satmayı planlar. Buluntuların bir bölümünü de yakınlardaki Erenköy'de bulunan kuyumcuda eritmeyi düşünürler. Bunu haber alan jandarma hazinelere el koyar ve eserler İstanbul'daki Müze-i Hümayun'a (bugünkü İstanbul Arkeoloji Müzeleri) gönderilir. "İşçi Hazinesi" olarak isimlendirilen bu buluntular uzun yıllardır İstanbul'da müzede sergilendi.

Erenköylü (İntepe) sadık işçisi Yannakis'in

TROYA PROJESİ KAZI ARŞİVİ

Troya'da 1870-1890 yılları arasında kazı yapan H. Schliemann, özellikle ilk dönem kazılarında hem buluntuları ait olduğu topraklardan kaçırmış, hem de 100'ü aşkın işçiyle yaptığı özensiz kazılarla ören yerine büyük zarar vermişti.

❶ Troya Müzesi'nin Troas salonunda, Helenistik döneme ait pek çok terakota buluntu da sergileniyor. Özellikle Assos kazılarından çıkan mezar hediyeleri dönemin estetik bakış açısını yansıtıyor.
❷ Troya'nın son tunç çağında bir Anadolu ve Hitit kültürü etkisindeki yerleşme olduğunu gösteren buluntuların en önemlisi, Wilusa / Troya kralı Alaksandu ile Hitit kralı II. Muwattali'nin yaklaşık İÖ 1280'lerde imzaladığı antlaşma metni. Söz konusu tablet ilk kez Troya'dan çıkan aynı döneme ait Luwi mührü ve diğer buluntularla birlikte sergilenmekte.
❸ Schliemann kazılarından çıkan ve "İşçi Hazinesi" olarak adlandırılan hazineler ile 2012 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın Penn Müzesi'den geri aldığı Troya hazineleri ilk kez bulundukları topraklarda sergileniyor.
❹ Arkeolojinin bilime dönüştüğü yer temasıyla Troya Müzesi'nin üçüncü katı kazı tarihçesine ayrıldı.

TROYA KAZI ALANINDA "ENGELLER KALKTI"; İLK KEZ BİR GEZİ ALANI ENGELLİ İNSANLARA GÖRE DÜZENLENDİ.

1893 yılında Troya ören yerinin hemen dibinde, Troya'nın taşlarıyla kurulan muhacir köyü Tevfikiye, tümüyle yeniden tasarlanarak Tevfikiye Arkeoköy'e dönüştürüldü (en üstte). 1970'li yıllarda yapılan Troya örenyerindeki Troya Atı, ziyaretçilerin en çok ilgi gösterdiği mekânlar arasında (üstte).

yardımıyla, burayı büyük bir hızla kazan Schliemann, bulduğu her şeyi diğer işçilerin, ya da hükümet temsilcisinin dikkatini çekmeden hemen yakınlardaki kulübesine götürüp saklar. Daha sonra aldığı notlarda, Yannakis yerine Sophia'nın adını vererek, hazineleri nasıl bulduğunu günlüğüne yeniden yazar. Hazineyi gizlice çıkarmanın tehlikesini anlatan Schliemann "şalının içine koyduğu şeyleri gizlemek için arkasında bekleyen sevgili eşinin yardımı olmadan" bunu yapmasının imkânsız olduğunu özellikle belirtir.

Daha sonraki araştırmalar göstermiş ki, aslında hazineler bulunduğunda Sophia Schliemann, Troya'da değildir. Sophia, Photidas isimli işçinin saldırısına uğramış ve daha sonra ise babasının ansızın öldüğü haberini almıştır. Bu nedenle de 7 Mayıs'ta Atina'ya dönmüştür. Fakat Schliemann, daha sonraki mektuplarında da belirttiği gibi, çok sevdiği eşi "Sophia'dan iyi bir arkeolog yaratmaya" çalışmaktadır. Schliemann 6 Haziran'da, Atina'ya döndüğünde bu büyük hazineyi sandıklarından çıkararak kataloglamaya başlar. Hazinede "tunç parçalar, altın bir kâse, ya da şampanya kadehi"nin yanı sıra "iki tane altın, bir elektron ve dokuz gümüş kap, altı gümüş ingot, altı altın bilezik, iki altın başlık, bir altın diadem, pandantif zincirli dört altın sepet-küpe, 56 altın kabuk-küpe ve 8 bin 750 tane altın boncuk, pul ve düğme" vardır. Schliemann, buluntuları raflara yerleştirerek fotoğraflarını çektirir. Ardından tanıdıklarını "Priamos'un Hazinesi"ni görmeleri için evine davet eder. Birkaç gün sonra da, iyi bir arkeolog yapmaya çalıştığı karısı Sophia'nın diadem ve küpelerle fotoğrafını çektirerek, arkeoloji dünyasının belki de en ünlü fotoğrafını ailesine ve dostlarına dağıtır. Hazineler 1882 yılına kadar önce İngiltere'de, daha sonra ise Berlin'de sergilenir. Ta ki II. Dünya Savaşı sonrasında, savaş ganimeti olarak Rusya'ya götürülene kadar. Hazine bugün Moskova'daki Puşkin Müzesi'nde sergilenmektedir.

Schliemann 1890'da öldü. Kazılar 1893-94 yıllarında W. Dörpfeld tarafından gerçekleştirilmeye başladı. Uzun bir aradan sonra 1932-1938 yıllarında Troya'yı kazan Amerikalı arkeolog Carl W. Blegen yaptığı yayınlarla Troya merkezli modern Ege arkeolojisinin temellerini attı diyebiliriz.

Bundan elli yıl sonra kazı çalışmalarını Tübingen Üniversitesi'den Manfred Osman Korfmann üstlendi. Korfmann çalışmalarını 2005'teki ölümüne kadar sürdürdü. 2013'ten sonra çalışmalar benim kazı başkanlığını yaptığım Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi'nden bir ekip tarafından devam ettirildi. 1996 yılında milli park statüsü kazanan Troya antik kenti ve çevresi 1998 yılında UNESCO'nun Dünya Kültür Miras Listesi'ne alındı.

Troya ören yerinin girişindeki müzeyi ziyaret edenler aşağı doğru inen bir rampa ile tarih yolculuğuna başlıyorlar. Burada Troya'nın katmanlarında yer alan on ayrı kent anlatılıyor. Giriş alanında Troas ve çevresini konu alan sergilemelerin yanı sıra arkeoloji bilimi, arkeolojik ve

arkeometrik tarihleme yöntemleri de anlatılıyor. Yazıda bulunuş öyküsünü anlattığımız "İşçi Hazinesi", İstanbul Arkeoloji Müzesi'nden alınan Troya hazine buluntuları ve 2014 yılında ABD'den getirilen Troya altınları ilk kez bir arada sergileniyor. Ayrıca Troas bölgesindeki Dardanos, Assos, Parion gibi buluntu yerlerinden çıkan essiz altın ve hazine buluntuları da aynı salonda sergileniyor.

Rampayla başlayıp Troya'dan çıkarılan buluntular ve interaktif sergileme salonlarında devam eden sergiler müzenin seyir terasında sona eriyor. Ziyaretçiler terastan *İlyada*'nın geçtiği coğrafyayı, Kaz Dağları'ndan Çanakkale Boğazı'na, Avrupa'dan Asya'ya kadar olan topografyayı inceleyebiliyorlar.

Troya Müzesi "eserler çıktığı topraklarda sergilenmeli" ilkesinin uygulandığı ilk yer olma özelliği taşıyor ve bu, bölgeden koparılarak götürülen diğer Troya eserlerinin de çıktıkları topraklara geri dönmeleri için umutlarımızı artırıyor ●

* PROF. RÜSTEM ASLAN, TROYA KAZISI BAŞKANI

Romalı komutan Agustus'un şair Vergilius'e yazdırttığı *Aeneas d*estanı ile Romalılar kökenlerini Troya'da ararlar. Özelikle bu dönemde Troya'ya pek çok yeni kamusal yapı inşa edilir. İşte bu dönemde su ihtiyacını karşılamak için yaklaşık 10 kilometre uzaklıktan kemerler ve künklerle Troya'ya su getirtilir (üstte). Her yıl yüzbinlerce ziyaretçinin geldiği Troya ören yerinde, modern bir gezi yolu ve bilgilendirme sistemi 2018 yılı içinde gerçekleştirildi. İlk kez Türkiye'deki bir ören yerinde engelliler için özel bir gezi güzergâhı yapıldı (altta).

HİNDİSTAN ÇİNGENELERİ

Bitmeyen yürüyüş

Kurak mevsimde hayvanlarına ot ve su bulabilecekleri topraklara göçen Çingeneler, ilk muson yağmurlarının ardından yeşermeye başlayan Rajasthan ve Gujarat eyaletlerindeki evlerine geri dönüyor.

Gujarat eyaletinin başkenti Gandhinagar civarında, akşam gerçekleşmesi beklenen düğünden önce gençler köy meydanında toplanmış müzik eşliğinde eğleniyor. İki tarafın belirlediği yaşlılar heyeti ise köyün sessiz bir köşesinde pazarlıkları sürdürüyor.

Her şey, uyumakla uyumamak arasında gidip geldiğim nemli bir yolculukta, çöle serpiştirilmiş Çingene çadırlarını görmemle başladı. Pushkar Çölü'nün kıyısından Jodhpur'a doğru ilerliyorduk. Bu çadırların uykulu zihnimin oyunlarından biri olmadığını anlar anlamaz, dostum Karan'dan arabayı durdurmasını istedim ve apar topar çöle daldık. En önlerdeki çadırların olduğu bölgeye ulaştığımda gördüklerimden duyduğum heyecanı hiçbir zaman unutmayacağım.

O heyecan, iki seneye yakın Hindistan Çingenelerinin hayatını fotoğraflamamı, mahallerinde gezinmemi, evlerine girmemi, yemeklerini bölüşmemi, düğünlerine, cenazelerine katılmamı, kervanlarının peşine takılıp günlerce onlarla göçmemi ve yıldızların altında

Merhametsiz kast sisteminin dayattığı kadere boyun eğmeyen Hindistan Çingeneleri tarihsel yaşam biçimlerine, kimliklerine bağlı bir hayat sürmeyi başarıyor, özgürlük tutkusunu kaybetmiyor.

YAZI VE FOTOĞRAFLAR: HASAN CEM ARAPTARLI

Çingene nüfusunun yüzde 80'inden fazlası, Hint kast sisteminin en alt grubunda.

Idar kenti yakınındaki Çingene köyünde bir kadın uykudaki çocuklarının başında bekliyor (üstte). Patan'daki evin içi, Çingenelerin yaşam koşulları ve günlük alışkanlıklarını anlatıyor (karşı sayfada, üstte). Çingenelerin çoğunluğu hayvancılıkla, geri kalanlarsa geleneklerine ve kabiliyetlerine dayanan başka mesleklerle uğraşıyor. Laxmipura'daki usta, ailesinin geçimini çömlekçilikle sağlıyor (karşı sayfada, altta).

uyuyarak büyüyen bir Çingeneye modern hayatın verili kurallarının nasıl işlemeyeceğini anlamamı sağladı…

Uzaklarda görülen puslu sıradağların eteklerine kurulmuş çadır köylerinde, şehirlerin ortasında iki kişinin yan yana zorlukla geçebildiği sokaklardan oluşmuş mahallelerde, otoyolların kenarlarında ansızın karşılaşılan su altında kalmış irili ufaklı yerleşimlerde, balıkçı kasabalarında dolandım… Çingeneleri; kadınını, çocuğunu, bilgesini, serserisini tanıma fırsatı buldum. Hayatlarıyla, yaşama bakışlarıyla ilgili bilgilerim derinleşmeye başladı. Tanıdıkça daha da çok sevmeye başladım bu neşeli insanları.

"DOKUNULMAZLAR"IN İNADI

Hindistan'da, dünyanın en eski toplumsal tabakalaşma biçimlerinden biri olan kast sistemi hâlâ hüküm sürüyor. Hindistan'da kast sistemi toplumu yukarıdan aşağıya dört ana sınıfa bölüyor: Brahmanlar (bilginler ve rahipler), Kshatriyalar (askerler, prensler ve yöneticiler), Vaisyalar (çiftçi, tüccar ve toprak sahipleri) ve Sudralar (işçiler ve köleler). Çingene nüfusunun yüzde 80'inden fazlası kast sisteminin en alt sosyal grubunda yer alıyor. Bu kasttakiler "Dokunulmazlar" olarak adlandırılıyor. "Dokunulmazlar" kavramı, yüksek kast üyelerinin, en aşağıdaki kasta mensup insanların kirli olduğu inancına yaslanıyor. Onların dokunduğu herhangi bir şeye dokunmanın, hatta onlarla göz teması kurmanın bile itibarlarını zedeleyecek, ruhlarını kirletecek ve sonraki yaşamlarında daha aşağı bir kast sınıfına mensup biri olarak doğmalarına yol açabilecek bir tehlike olduğuna inanan hastalıklı bir düşünce tarzı! Bu insanlar yaptıkları bir şey yüzünden toplumdan tecrit edilmiş değiller; doğdukları günden ölecekleri güne kadar mutlak bir şekilde dışlanmak kaderleri. Bir "Dokunulmaz" olarak doğduysan bu şekilde ölüyorsun, bu durum değiştirilemez bir kader! Bir lanet!

"Dokunulmazlar" tam anlamıyla köle işgücü olarak kullanılıyor. Hiç kimsenin yapmak istemediği işlerde çalışmak zorunda bırakılıyorlar. Naaşları cenazeler için hazırlamak, hayvan derilerini tabaklamak, fareleri ve haşereleri öldürmek, kanalizasyonları temizlemek yaptıkları işlerden bazıları… Bu ayrımcılık ve kölelik şartlarından dolayı düşük kastlara mensup birçok insan düzenli bir gelire sahip olamıyor. Sistem bu insanları aşırı yoksul bir hayata mahkûm etmiş durumda. Farklı bir kasta mensup insanlarla evlenmeleri yasak. Resmi olarak bu kuralın kaldırıldığı söylense de, evliliklerde eş adayının kastı hâlâ en önemli kriterlerden biri. Düşük kastların düzgün bir eğitim almasının önünde de birçok engel var.

Günümüz Hindistan'ında kast sistemine karşı bir tepki ortaya çıkmaya başladı.Ülke, insan haklarının globalleşmesine paralel biçimde, özellikle de yeni neslin karşı çıkması sayesinde bu insanlık dışı sistemden kurtulmaya

Mumbai'nin tüm renkleri

Ülkenin önemli metropollerinden Mumbai'deki bir açık hava çamaşırhanesinin çalışanları Çingenelerden oluşuyor.

Ahmedabad yakınındaki köyde gerçekleşen görkemli düğün, Çingenelerin yaşama sevincini, özgürlük tutkusunu ve zor koşullara inat geleneklerini yaşatma mücadelesini gözler önüne seriyor.

“Özgürlükleri için gösterdikleri direnç, özlemini duyduğum şeyleri hatırlattı bana.”

çalışıyor. Bu çerçevede ekonomik fırsat eşitliği sunan politikalarla çeşitli koruma programları uygulanıyor. Söz konusu çalışmaların ciddi sonuçlar verdiği, son yıllarda alt sınıfların ekonomik durumlarında gözle görülür iyileşmeler olduğu raporlansa da, binlerce yıldır devam eden bu ayrımcılığın etkileri ve toplumun büyük bir bölümünün bu insanlara hâlâ “kirli ruhlar” gözüyle bakma alışkanlığı, ne yazık ki, “Dokunulmazlar”ın uzun yıllar daha, soğuk bir kuytuda titremeye devam etmesine sebep olacak gibi gözüküyor.

Hindistan Çingeneleri, bu merhametsiz sistem altında tarihsel yaşam biçimlerine, yapılarına, renklerine, kabiliyetlerine yaslanan ikincil yollar bulmuş gibi gözüküyor. Sistemin zorlukları doğuştan kazandıkları evrensel hakları onlardan söküp almaya çabalarken, geleneklerine bağlı alternatif bir hayatı sürdürmeyi başarıyorlar…

Büyük çoğunluğu hayvancılıkla uğraşıyor. Benim takip ettiğim Gujarat ve Rajasthan eyaletlerine yayılmış olanlar senede iki defa göçerek yaşamlarını devam ettiriyor. Göç, Çingene yaşam tarzıyla ilgili çok şey ifade ediyor. Kurak mevsim olan aralıktan haziran ortalarına kadar, hayvanları için ot ve su bulabilecekleri Kuzey Gujarat, Madhya Pradesh ve Maharastra’nın çeşitli yerlerine göçüp buldukları elverişli arazilerde konaklıyorlar.

Haziran ortalarında, Gujarat ve Rajasthan’da muson yağmurlarının başlamasıyla geri göç başlıyor. Hayvanları için ot ve su bulabilecekleri evlerine dönüp senenin diğer yarısını burada geçiriyorlar.

> “Geceyi geçirecekleri mola yerlerinde beraber dinlendik, yediklerimizi bölüştük, bebelerin sebepsiz sevinçlerini, hayvanların oyunlarını, bulutları seyrettik...”

Rapar kentindeki yaşlı kadın, ailesi için yemek hazırlarken kameraya böyle bakıyor. Çingene kadınları hayatın her alanında küçük büyük sayısız görev üstleniyor.

Modera kentindeki genç kadının yüzüne Çingenelerin sade güzelliği yansıyor (solda). Gujarat Eyaleti'nde Patan'a bağlı Baspa köyü yakınlarındaki arazide ölü yakma töreni düzenleniyor (sağda, üstte). Kutch bölgesinde uzanan beyaz kumlu çöldeki Çingene arabacılar (sağda, altta).

"Bu uçsuz bucaksız ülkenin hangi köşesi bizim acaba?"

Gujarat'ın Banaskantha bölgesinde, Dhanpura köyünün kadınları tarladan dönüyor (üstte). Gujarat'ın Sabarkantha bölgesindeki Vasai köyünün Çingene çadırları (altta).

Geri kalanları müzisyenlik, hokkabazlık, akrobatlık, falcılık, bileme ustalığı, hikâye anlatıcılığı, yılan oynatıcılığı, baytarlık, sepetçilik, dövmecilik, şifacılık, avcılık gibi geleneklerine ve kabiliyetlerine dayanan işlerle uğraşıyor.

İKİ YILLIK ÇALIŞMA

Bu proje kapsamında iki yıl içerisinde Hindistan'da beş seyahat gerçekleştirdim. Binlerce kilometre yol aldım; Gujarat, Rajasthan ve Madhya Pradesh eyaletlerinde 100'ün üzerinde şehir, kasaba ve köyde çalışmalar yaptım. Ev içlerine, çalışma alanlarına, okullarına girdim; kutlamalarına, üzüntülerine, aile bağlarının gücüne, hayvanlarıyla olan sıra dışı yakınlıktaki ilişkilerine şahit oldum. Sistemin bu insanları nasıl yok saydığını da, fakirliğin dibini de buralarda gördüm. Ama hayatın tüm olumsuzluklarına, sistemin tüm adaletsizliğine karşı geliştirilmiş en estetik direnişi de bu insanlar gösterdi bana! Ayrıca farklı Çingene gruplarının haziran ayının sonlarında Kuzey Gujarat, Madhya Pradesh ve Maharastra'nın çeşitli yerlerinden Gujarat eyaletindeki evlerine dönüş göçüne katıldım. Kervanlarının peşine takılıp günlerce onlarla birlikte ilerledim. Geceyi geçirdikleri mola yerlerinde hep beraber dinlendik, yediklerimizi bölüştük, bebelerin sebepsiz sevinçlerini, hayvanların oyunlarını, bulutları seyrettik…

Geceleri üstlerine yıldızları çekerek uyuyan Çingene çocuklarının özgürlüğüne… Kervanlardaki develeri kontrol eden kadınların kararlılığına, azmine ve tüm zorluklara rağmen hiçbir ödün vermedikleri şıklıklarına… Hayvan sürülerinden sorumlu erkeklerin dikbaşlılığına… Her mola yerine ne çabuk yerleştiklerine, çorak bir arazinin ne süratle bir yaşam alanına çevrilebildiğine ve aynı hızla nasıl terk edildiğine… "Bu uçsuz bucaksız ülkenin hangi köşesi bizim acaba" diye düşünerek, inatla yollara nasıl düştüklerine defalarca şahit oldum.

Uzun süre hayatlarını takip ettiğim, toplumsal yaşamın en alt sosyal sınıfına itilmiş bu talihsiz insanların, kendilerine reva görülen dünyanın tüm zorluklarına rağmen özgürlüklerini korumak için gösterdikleri direnç, özlemini duyduğum şeyleri hatırlattı bana. Hindistan'ın Çingeneleri, sistemin modern insana çizdiği mutlak hudutların dışında bir hayatın da mümkün olabileceğine inanmamı sağladı. Genetiğiyle oynanmamış insanın basit bir hayatın içinde de mutlu olabileceğini gösterdi… ●

Gujarat Eyaleti, Morbi bölgesindeki Halvad kentine giderken, yol kenarlarında su altında kalmış çadır yerleşimleri görülüyor.

Porsuk Çayı'nın temizlenerek yeniden yaşam kazanması, içinden geçtiği Eskişehir'in sağlıklı bir çevreye kavuşmasında önemli rol oynadı.

ESKİŞEHİR

Sanat şehir

Sokaklarında heykeller, sahnelerinde opera ve tiyatro, sanat işlikleri, resim galerileri... Bütün bunlardan ötürü ona “Sanat Şehir” de deniyor. Porsuk Çayı insan ve doğa için temiz akacak hale getirildikten sonra Eskişehir olumlu kent değerleriyle birlikte dünyanın yaşanabilir kentler listesine adını yazdırdı.

YAZI: TEVFİK TAŞ / FOTOĞRAFLAR: UMUT KAÇAR

Es... es... es... Ki... ki... ki... Eski... Eski... es!

Bu tezahüratı duyduğunuzda bilin ki Eskişehirspor'un futbolcuları ve taraftarları bulundukları yerin yeşil sahasında, kırmızı siyah renkleriyle esmeye hazırlanıyordur. Dünyalar durdukça durası dostum şair Haydar Ergülen'in ben yola çıkarken söylediği ilk söz: "Eskişehirspor, kenti birbirine bağlayan kaynaktır. Sağcısı solcusu, işçisi patronu, genci yaşlısı, muhaciri manavı..."

Haydar şöyle anlatıyor: "Eskişehirspor büyük oynadığı zaman bile büyüklenmemeyi bilmiştir. Sıkı esmiş, şimşek gibi çakmış, oyunu güzel, fakat bildiği gibi oynamıştır. Üstelik bir futbol takımına yakışmayacak kadar güzel oyunlar oynamıştır. Bu 'üstelik' yüzünden de bende bir futbol takımı olarak değil, bir 'oyuncular birliği' olarak kalmıştır..."

Estik oraya doğru.

Zaman rayların üzerinde, zifiri karanlıkta, yol lambalarında, tuğla ve mermer ocaklarının, tarlaların, kavuşma olan ayrılıkların, ayrılık olan kavuşmaların üzerinde süzülüp geçti; bilirim diyecek ki pek çoğunuz "trenler de o eski trenler değil", ama şimdi öyle olması caydırır mı bizi trenden?

Trenden inince sizi karşılayan şairin dizeleri gelip sarar dilinizi: "Ben ne söylesem eser geçer söz / Bir serçenin kanat vuruşlarından artan ..."

Şiirimizi, Eskişehir'de her gün yeniden yaratanlardan biri olan Emel İrtem'le Porsuk Çayı'nın kenarında yürürken, salt bu dizeler yoktu aklımda, sudaki teknelere, ışıklara, köprülere bakıp bir de George Frideric Handel'in "Su Müziği Süitleri"ni düşünüyordum.

Sarayın müzisyeni Handel, aslı 20 bölümden oluşan o besteyi, kralın Londra'da, Thames Nehri'nde düzenlediği bir akşam eğlencesi için bestelemiş olabilir... Ancak, günümüzde çoğunlukla üç bölümü çalınan o beste, artık yeryüzünün bütün sularını, suların gecesini, ışıldayışını, akışını, buğusunu, gücünü ve güçsüzlüğünü, zamanlarını söyler.

Hem Eskişehir'in kaderini değiştiren öğelerin başında, Porsuk Çayı'nın bugünkü berraklık ölçüsüne ulaşması gelir, dersek abartı sayılmamalı... 1980'lerin ortalarından 2004 yılına kadar bu akarsu, burada yaşayanlar için pek de hoş olmayan kokuların kaynağıydı.

Yaklaşık 14 yıldır kentin belediye başkanlığını üstlenen Profesör Yılmaz Büyükerşen'le yaptığımız sohbet, bu konuyla başlıyor:

"Önce suyu, hakikaten suya dönüştürmek gerekiyordu. Bakımsızlıktan, aldırmazlıktan her santimetresi kirlenmiş Porsuk'u arıtmakla başladık. Sonra, elinde akarsular olan, su kaynakları yerleşimlerin ortasından geçen Paris, Venedik, Amsterdam gibi kentleri örnek aldık."

Bir akarsuyu su olmaktan çıkaran ilişkiler ağı dendiğinde, kâr hırsı, cümle canlıya ve insana değer vermeyen kazanç ağının ta kendisi geliyor akla. Ülkedeki pek çok akarsu böyle geliyor akla; Fırat, Dicle, Çoruh... Aksu Dağı'nın kuzeyinden doğan Bayatçık Deresi'yle, kaynağını Murat Dağı'nın kuzeyinden alan Kızıltaş Suyu'nun birleşe-

Porsuk kıyıları hem kentte yaşayanların, hem de kente gelen gezgin topluluklarının en çok zaman geçirdikleri yerlerden biri. Kafeler, lokantalar, kitabevlerinin bulunduğu bu alana halk "Su Boyu", ya da "Adalar" diyor.

Eskişehir, son yıllarda yarattığı kent dokusuyla Türkiye'nin pek çok bölgesinden turist almaya başladı.

Odunpazarı semtindeki Reşadiye Camisi adını Sultan Reşat'tan alıyor. 1916'da inşa edilen cami, 1969-1978 tarihleri arasında yeniden yapıldı. Yeni yapının mimarı ressam, karikatürist yanlarıyla da bilinen Cevat Ülger (üstte). Eskişehir Anadolu Üniversitesi, Türkiye üniversiteleri arasında uluslararası planda önemsenen sayılı eğitim kurumlarından biri. Güzel Sanatlar Fakültesi'nin bahçesinde öğrenciler, sanatsal nesnelerin ve tarihi eserlerin arasında dinleniyor, çalışıyor (sağda üstte). Odunpazarı, Anadolu halk mimarisinin 19'uncu yüzyıldan kalan önemli örneklerini barındırıyor (sağda altta).

rek yarattığı Porsuk, şimdi bütün bunları yeniden düşündürüyor gören herkese.

Ve... Büyükerşen Hoca, bir süre geçmişi düşünüyor. "Ancak biz o örnek almak istediğimiz kentlerden farklıydık. Pek çok bakımdan, ekonomi, sosyal ilişkiler, suyun nitelikleri gibi, yetersizdik. Ancak, yine de bizi gönendirebilecek farklarımız vardı. Kentimizin kendine has komşuluk, tanıdıklık ortamı, esnafın sahiplenme biçimi, belediyenin genç ve bilinçli bir ekiple çalışıyor olması gibi olanaklar bizim yol almamız bakımdan önemliydi. Başladık. Şimdi o kentlerin bazılarında olmayan bazı şeyler bizde var. Örneğin, Kentpark Plajı'nda yaklaşık 200 şezlonglu, soyunma kabinleri, cankurtaranları olan bir plaj var. Burası artık bir su kenti ve bu ilişkilerin pek çoğunu etkiledi, yeniden kurdu."

Kentte dolaşırken Eskişehir Sualtı Araştırma ve Görüntüleme Merkezi'nin (ESGAM) tüplü dalış kursu, ya da yelken dersi ilanlarını görmek olanaklı. Denize kıyısı olmayan, ya da derinliği elverişli bir gölü bulunmayan bu kent, artık bu tür etkinliklere alışkın. Zira, Sakarya Nehri'ni oluşturan Gökgöz, Kırkkız, Karaburgu ve Başkurt mevkileri dalış merkezine dönüştürüldü.

Eskişehir'de geçirdiğimiz bütün zaman boyunca, görgüsüyle, dostluğuyla bize zamanın içinde zamanlar kazandıran Tulga Serim'le Odunpazarı semtinde çay içiyoruz. Üstünkörü söyleşirsek 19'uncu yüzyılla 20'nci yüzyıl arasında bir zamana bakıyoruz. Lakin, bu semtteki tarihi evler de başka pek çok emsali gibi içten ve cephelerinden yaralanmışlar. Çoğunun içi değişmiş, dışı kendi tarihinde kalmış, küçümsenmeyecek bir kısmının da hem içi hem dışı "mülk sahiplerinin ihtiyacına göre" değişmiş. Lakin, bütün bunlar yine de sizde bir 19'uncu yüzyıl semtinde çay içtiğiniz duygusunu soldurmuyor; zira elde kalan, gidenin ne denli güçlü olduğunu söylemiyor sadece, bir de kalana sahip çıkabilmenin insanın zamanlarını nasıl güzelleştirdiğini söylüyor.

Aktaranlar der ki, ilk mahallenin nereye kurulacağına karar vermek için bir deney yapılmış. Farklı bölgelere birer parça et asılmış ve en son nerede bozulacağı beklenmiş. Deneyi, Odunpazarı kazanmış. Rivayet size inandırıcı gelmezse eğer bir süre burada zaman geçirin, dalgalanıp duran rüzgâr, sizi inandırmak için elinden geleni yapıyor.

Semtteki Kurşunlu Camii ve Külliyesi, 16'ncı yüzyıl Osmanlı dönemine ait eserlerden biri. Vezir Çoban Mustafa Paşa tarafından 1517 yılında yaptırılmıştır. Mimarı muhtemelen, Mimar Sinan'dan önce mimarbaşı olan ve Esir Ali olarak da bilinen Acem Ali'dir.

Kent merkezinden bu bölgeye yürümek bambaşka bir keyif. Bir yandan Balmumu Müzesi, bir yandan sanat atölyeleri... Bu işliklerin niteliklerini anlatmanın en kestirme yolu benim için Orçun İlter'in atölyesi oldu. İlter, Venedik başta olmak üzere, dünyanın pek çok ülkesindeki seçkin sergiye eserler gönderebilen bir sanatçı. Ben gittiğimde yine masklar üzerinde çalışıyordu. Uzun yıllar, Roma, Bizans ve Anadolu'daki değişik dönem masklarıyla, onların taşıdığı anlamları, temsil güçlerini anlamaya çalıştığım için, benim oradan ayrılmam zor oluyor. O, bütün sakinliğiyle, her bir eserin başında durarak tane tane anlatıyor.

Ben yıllar önce söylediğim o söze yeniden geri dönüyorum: Mask, kitapların kitabıdır. Gülüşlerle ayrılıyoruz. Lületaşı Müzesi de bu semtte, Çağdaş Cam Sanatları Müzesi de.

Eskişehir'deki pek çok kurumun ortak bir özelliği var. Çoğu birimde genç insanlar çalışıyor. Bunun bir güzel yanı da, onların ataklığı, gülüşü, enerjisi sarıyor beni. Kent Belleği Müzesi'ne çıkmadan önce, girişteki Cam Müzesi'ni gezerken bana Özge Mutlu eşlik ediyor. Sözcükler, kristal kürecikler gibi, açılıp dalgalanıyor... Eskişehir'in tarihinde camın baskın bir yeri olduğuna ilişkin bir veri yok, fakat sanki buradaki Bektaşi nüfusa bir güzelleme gibi bu cam ışıltılı salon. Zira ülkenin pek çok yerinde cam ocakları, Bektaşi dedelerinin neylerinin, deyişlerinin eşliğinde kumu cama çevirmiştir.

Atlıhan, Odunpazarı semtinin bütün alışverişinin döndüğü bir çarşı haline geldi. Fakat öne çıkan nesne elbette lületaşı... Eskişehir Lületaşı Derneği'nin başkanı Ramazan Bağlan, "Eskişehir'i yönetenlerin, ticaret odası, belediye gibi kurumların lületaşına daha çok önem vermesi gerekiyor" diyor ve ekliyor: "Çünkü dünyanın ender bir nesnesi, hangi şekli, formu verirsen ver insanın yüzünü güldürür."

Biz kalkıp, Türkmen Tokat Köyü'ndeki lületaşı ocaklarına gidiyoruz. Ramazan Karaca, Satılmış Kuşçu ve Hayati Karaca'yla yerin altına iniyoruz. Bilim dünyasının özetle "Lületaşı, magnezyum ve silisyum esaslı ana kaya parçalarının yerin muhtelif derinliklerindeki başkalaşım katmanları içinde, hidrotermal etkilerle hidratlaşması sonucunda oluşmuş kayaçtır" diye tarif ettiği pasajlar, ona dokunan, kullanan pek çok insana biganedir. Eskişehir'deki arkeolojik veriler, lületaşının yaklaşık

Eskişehir'in kendine özgü köklü eğlence ve yeme içme mekânlarının bir kısmı Hoşnudiye Mahallesi'nde toplanmış, Neyzen bu mekânlar arasında "sohbet yeri" olarak adlandırılanlardan biri (sağda üstte). Kentin eski meyve ve sebze hali düzenlenerek, gençlik başta olmak üzere kültür sanat ve eğlenceye ilgi duyanların toplanabilecekleri mekânlara verilmiş. Şehir Tiyatroları'nın sahnesinde 2018'deki oyunlardan biri, John Buchan ile Patrick Barlow'un yazdığı, Oğuz Utku Güneş'in yönettiği *39 Basamak*'ın oyuncuları sahneye hazırlanıyor (sağda altta).

5 bin yıl öncesinden bilindiğini ve değişik amaçlarla kullanıldığını gösteriyor.

Satılmış Kuşçu, "bu öyle bol bir taş değil" diyor, "bazen haftalarca kazarsın, tek bir topaç bile çıkmaz. Sonra bir kök gelir kazıcının olanca emeğini helale çevirir."

Bizim indiğimiz koridorda günlerdir bir kersek lületaşı çıkmamış; biz 60 metre derinlikteki ocaktan çay içmek için yeryüzüne çıkıyoruz. Onlar birbirine, "arkadaş" anlamı verdikleri bir kalıpla sesleniyor: "Bizim oğlan." Çalı çırpı ateşiyle demleniyor çay.

Hayati Karaca şunları anlatıyor: "Burada ocak adları, bölgenin serüveni gibidir. Kızlar Kuyusu: Savaş gibi zor zamanlarda kadınların geçim için açtıkları ocak. Malatyalı Kuyusu: Kovboy filmlerinde ülkenin bir ucundan gelip burada lületaşı çıkarma serüvenini anımsatır. Yüzbaşının Kuyusu: Buralarda görev yapmış bir askerin, kendi mesleğinden vazgeçerek yeraltındaki 'beyaz altın'a (lületaşının kentteki adı) sarılma serüveni ve daha böyle onlarca öykü."

Sosyolojide kent, üretimin örgütlendiği ve denetlendiği, nüfusunun yoğun olduğu, geleneksel bağımlılıkların azaldığı, meta üretimine bağlı ayrışmaların ve bütünleşmelerin arttığı (ticaretin örgütlendiği) bir yaşam birimi olarak da tanımlanır...

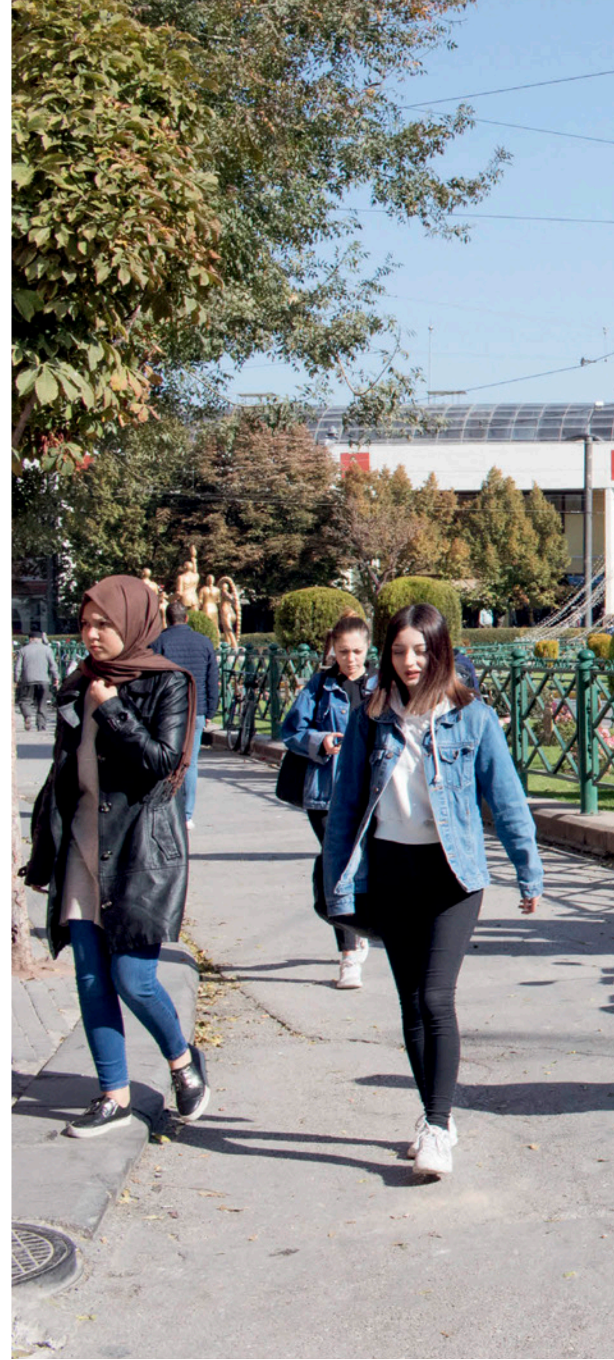
Günümüzde kente ilişkin konuştuğumuz her yerde, bir kavram daha var ki tüm bunları yeniden, yeni boyutlarla düşündürüyor: Kentleşme.

Eskişehir'in kentleşmedeki değişimlerini ilk anlayanlar, kent sosyolojisine emek verenlerden, belediyecilik üzerinden düşünenlerden önce Türkiye'nin farklı büyük kentlerinde yaşayan ve buralardan mustarip olan sıradan insanlar oldu demek

Eskişehir Büyükşehir Belediyesi'nin son dönemde en önemli yatırım alanlarından biri çocukların yaşamını olumlu etkilemeye yönelik oldu. Sazova Bilim ve Kültür Parkı içerisindeki Masal Şatosu bunlardan biri.

Eskişehir merkezi, sakin yerleşimler arasında da anılır oldu. Kent, kadın nüfusun yaşama rahatça katılabildiği birkaç merkezden biri.

Kentin en işlek noktalarından biri olan Taşbaşı aynı zamanda işsizlerin, günübirlik beklemesiyle de bilinen bir cadde.

abartı olmaz; örneğin İstanbul, Ankara, Antalya gibi kentlerden, ya da Amasya, Erzincan, Sivas gibi şehirlerden Eskişehir'e toplu geziler düzenlenmeye başlandı.

Çünkü, bir düğün salonu olarak başlanan yapıyı alıp Eskişehir Büyükşehir Belediyesi Sanat ve Kültür Sarayı'na, kentte yaşayanların "Opera Binası" dedikleri bir yapıya dönüştürdüler. Yani içinde Türkiye'nin en seçkin orkestralarından, dünyanın değişik ülkelerinden gelen müzik gruplarına kadar büyük konserlerin verildiği, opera temsillerinin yapıldığı devasa bir bina yarattı kent belediyesi.

Masal Şatosu, Korsan Gemisi, ETİ Sualtı Dünyası, Japon Bahçesi, Sabancı Uzay Evi, Bilim Kültür Merkezi, Esminyatürk, Türk Dünyası Kültür Merkezi gibi birçok kompleksi barındıran Sazova Bilim, Sanat ve Kültür Parkı, salt bu kentte yaşayan çocukları mutlu edip ufkunu açmıyor, kente gezmeye gelen ailelerin çocuklarını da mutlu bir yorgunluğun içine çekiyor.

Bu iki örnek sıradan bir İç Anadolu kentiyken, "eskiden dışarıdan sadece üniversitelerinde okumaya gidiliyordu, şimdi gezmeye, eğlenmeye gidiliyor" gibi cümlelerin kurulmasının dayanaklarını anlamak bakımından önemli...

Porsuk Çayı, sadece kentin gelişme eksenini belirlemiyor; aynı zamanda dinlenme ve eğlence yaşamı da burada şekilleniyor. Köprü Başı'nda durup etrafa bakıyorum. Hem baş döndürücü, hem sakin. Kahveler, kitabevleri, barlar, meyhaneler, lokantalar... Gençlerin doldurduğu banklar...

Bunu, tarih sebze meyve halinin onarılarak Haller Gençlik Merkezi adıyla oluşturulmuş harikulade bir ortam tamamlıyor. Burada yaratılan, tiyatro, kitabevleri hediyelik eşya dükkânları, büfeler, kafeler, sergi salonları ve barlar bulunuyor. Bana sorsalar kimseye üniversiteyi küçük, kapalı bir kentte okumayı önermem. Zira üniversite, pek çok ilişki ağının yıkılıp yeniden kurulduğu, pek çok önyargıyla hesaplaşıldığı bir ortam. Ancak şimdi bütün bunlar, öğrenci canlılığıyla şekillenmiş bir kentte olduğumu da düşündürüyor, üniversitelilerin kendi özgürlük alanlarının tadına varabilecekleri bir ortamı da söylüyor.

Şen şakrak bir öğreten olan Cafer Türkmen, Eskişehir'in edebiyattaki başka yanlarına çekiyor sözü: "Kerim Korcan'ın kaleminden çıkan *Tatar Ramazan*, salt olağanüstü bir başkaldırıyı değil, aynı zamanda bu kentteki Tatar kültürünün bulduğu, kabullendiği veya reddettiği ortamı da verir. Salt bir hapishane öyküsü değildir. Taşranın çok az insan tarafından görülen boyutları temsil edilir bir genç adamda..." Söz ki açar başka sözlerin düğümünü... Cafer Hoca: "Adalet Ağaoğlu'nun *Üç Beş Kişi* romanın mekânlarının ekseninde de Eskişehir vardır" diyor ve ekliyor: "Bir de 93 Harbi'yle Rumeli'nden sökülüp gelenlerin anlatıldığı *Zühre Ninem*..."

"Elimde bir zarf, bir yaz bir kış / Sonra bir tas deniz içinde tufan var." Şair İrtem'in sözüdür, bakarsın gecenin koyu kahve tonlarıyla boya-

Küllüoba: Mezopotamya'dan Balkanlar'a

DOÇ. DR. MURAT TÜRKTEKİ

Küllüoba Höyüğü (350m x 150m) Eskişehir'in Seyitgazi ilçesi , Yenikent Mahallesi'nde yer alıyor. 1996 yılında başlayan ve Kültür ve Turizm Bakanlığı adına Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Arkeoloji Bölümü tarafından sürdürülen kazılar sayesinde Eskişehir'in dip tarihinin aydınlatılması yolunda önemli mesafe kat edildi. Burada İÖ 3200 yıllarından itibaren yerleşim başlamış ve İÖ 1950 tarihine kadar yaklaşık 1200 yıl boyunca kesintisiz bir şekilde devam etmiştir. Üst üste kurulmuş 20 kadar yerleşim evresi saptanmıştır. Bunlar içerisinde özellikle İÖ 2700 yıllarına tarihlenen yerleşim planı ve 31 metre uzunluğundaki anıtsal yapı ve yapıya ait hizmet birimleri, burada bir yöneticinin var olduğunu ve burasının şehircilik açısından planlanarak inşa edilmiş bir yerleşim yeri olduğunu ortaya koymaktadır.

Küllüoba aynı zamanda İÖ 2400'den itibaren Mezopotamya'dan başlayıp Eskişehir üzerinden Balkanlar'a kadar uzanan ve esasen maden hammadde kaynaklarını kullanmaya yönelik olarak başlayan organize uluslararası ticarette de önemli bir konumdadır. Daha da önemlisi bu ilişkiler neticesinde metal ve çanak çömlek üretim teknolojisinde de gelişmeler yaşanmıştır. Bu ticaret sonucunda Anadolu bu dönemde önemli bir sıçrama yaşayarak ekonomik ve siyasi açıdan hızla gelişmeye başlamıştır. Kazılarda, Mezopotamyalı tüccarlara ait eşya ele geçirilmiştir.

Ticaretin yanısıra tarım ve hayvancılığı da sürdüren Eskişehir'in en eski sakinlerinin özellikle kuraklık döneminde kuraklığa dayanıklı bitkilerin ekimini gerçekleştirdikleri ve yine bazı bitkileri tedavi amaçlı olarak kullandıkları da anlaşılmaktadır.

Höyükten çıkarılan eserler Eskişehir Eti Arkeoloji Müzesi'nde sergilenmektedir.

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Arkeoloji Bölümü

Sahne sanatlarına ait mekânlardan müzelere, sokaklarını süsleyen heykellerden geniş parklarına, üniversitelerinden sanat atölyelerine kadar kent modern çağ kültürünün, aydınlanmanın özellikleriyle anılıyor.

nın boşluklarına o sözle. Aklında dönüp durur Adalet Ağaoğlu'nun Kardelen'i; romanda o Eskişehir'deki evinde gelinliğini dikerken gara girer Anadolu Ekspresi... Sıkıyönetim günlerdir. Dar zamanlardır.

Eskişehir'e tren garı 1892'de yapıldı. O günden beri, gelir gider buradan trenler. Gidip geliyorum garın önünde, aklımda binlerce öykü, salt ayrılığa kavuşmaya değil, yüklere, sanayi ve endüstri nesnelerine, bunlarla birlikte toplanıp dağılan emek insanlarına, sanayicilere ilişkin birçok öykü, buranın o ince Bektaşisi Haydar Ergülen getirsin sözün üstünü: "Tren garlardan, yollardan sonra en çok öyküleri, romanları, filmleri, şarkıları, türküleri, mektupları doldurdu... Trenin gelişi gibi cümlenin de gelişi ve gidişi belli. Siz bir zahmet benim yerime cümlenin devamını şöyle yazıverin: En çok da gönlümüzü doldurdu." Ben, dilimde sevgili dostum Rahmi Emeç'in "peronda uykusuna konuk bir evsiz / tren sayıyor parmaklarıyla" dizeleriyle geçiyorum akşam sokaklarına.

Sakarya gazetesi kentin en eski gazetelerinden biri; 71 yıldır yayımlanıyor. Üstün Ünügür de mesleği babadan devralmış sürdürüyor. Dahası, *Sakarya* burada magazin ekinden, karikatür ekine kadar pek çok İstanbul gazetesinin yaptığını yapıyor.

Eskişehir'in yetiştirdiği Orkestra Şefi Kıvanç Tepe'yle, Fahir Atakoğlu'nun bestelediği "Sarı Zeybek" konserinin provalarından birinde buluşuyoruz. Eskişehir Büyükşehir Senfoni Orkestrası ve Anadolu Üniversitesi Devlet Konservatuarı Çok Sesli Korosu gibi devasa bir kadro çalışıyor. Ben salt bu konserin değil, genel olarak senfonik, klasik müzik gibi, dinleyicide en azından biraz kulak dolgunluğu gerektiren konserlerin nasıl geçtiğini merak ediyorum. "Boş yer yok" diyor Tepe, "salt bizim konserlerimiz için değil, Viyana Flarmoni'yi de getirseniz burada bir yıl boyunca

Tepebaşı Belediyesi'nin temizlik işçileri ve çöpçüleri çöp bidonları, süpürge sapları gibi kendi araç gereçlerini enstrümana dönüştürdüler ve "Eko Şov- Çerden Çöpten Ritim Orkestrası" diye adlandırılan bir grup kurdular. Yaklaşık 10 yıldır müzik yapan işçiler Türkiye'nin ve dünyanın pek çok kentinde konserler veriyor.

HAADİ MOUSAVİ

salon doludur." Nasıl olabiliyor, diyorum. Tepe: "Basit, kolay olmuyor, ama şunu dikkat eden her sanatçı görüyor: Halka sanatsal bir yaşam verildikçe gelişiyor ve geliştikçe de daha çok istiyor."

Ben çıkıp Yediler Parkı'nı kat edip Alaaddin Parkı'na yürüyorum. Heykeller ve ağaçlar, heykeller ve sokaklar. Heykelin saygı gördüğü caddeler, köprüler, ırmak boyları… *İstikbal* gazetesi, 1950 yılından beri çıkıyor. Gazetenin girişinde karşılıyor beni Yazı İşleri Müdürü Murat Taşkın. İnternetin okuma kültürünü baş döndürücü bir hızla değiştirdiği bu dönemde, Anadolu'nun bir kentinde günlük gazete çıkarmanın zorluklarını konuşuyoruz. Taşkın: "Elbette giderek zorlaşıyor. Ancak, şaşırtıcı bir biçimde sahiplenen bir okur kitlemiz var. Bunun nedenlerinden biri kentteki kültürel yaşamın yükselmesi. Bu bizi daha dikkatli, özenli kılıyor. Okuyucu da bunun karşılığını veriyor." Söz sözü çağırınca, sanayileşmekten, yatırımlara kadar pek çok konu yayılıyor masaya: "Devrim arabası gibi bir kalkışma bu kentte oldu. Ama soldu. Şimdi gözle görülür biçimde bir mo-

Lüle taşından yapılan eşya, Eskişehir'in simgelerinden biri. Türkmen Tokat Köyü'nde kapanmış onlarca ocağın yanı sıra çalışmakta olanların da geçim kaynağı olmaya devam ediyor (üstte ve en üstte).

tor sanayi montajı var. Jet uçaklarının motorları ve başka parçaları buradan gidiyor pek çok yere. Ancak, Eskişehir için daha çok tuğla, seramik gibi ürünleri baz alarak bir toprak sanayisinden söz etmek gerekir."

Es… es… es… ki… ki… ki… Eski… Bu nidanın tekrarlandığı bir etkinlik daha var. Tepebaşı Belediyesi'nin bünyesinde çalışan çöpçülerin, temizlik işçilerinin oluşturduğu Eko Şov- Çerden Çöpten Orkestrası'nın konserleri de böyle başlıyor. Çöp bidonları, kürekler, süpürgeler her şey bir müzik aleti ve ben onları her dinlediğimde bir işçi rock konserinden çıkmış olurum. "Sen Eskişehir gibi gülseydin / yüzümden yüzüne bir nehir akardı." Böyle diyor, hem gazeteci, hem şair olarak buradaki kültür ortamına emek verenlerden biri olan Rahmi Emeç. Oturduğumuzda da ilk söz çöpçülerden açılıyor: "Sanat böyle bir şey; kimle buluşsa, yanındakine de bulaşıyor. Şimdi bütün bu temizlik işçileri, Türkiye'nin, dünyanın pek çok yerindeki insanlarla sanat yaparak buluşuyor ve her gün daha da iyisi için didiniyor."

Kent merkezinde burada daha önce yaşamış Rumlara, Ermenilere ilişkin ne mimari, ne de başka bir iz var. İz sayılabilecek tek yapı 19'uncu yüzyıla tarihlenen bir Ermeni kilisesi, o da bir süre sinema olarak kullanıldıktan sonar, şimdi kültür merkezi olmuş. Sadece, tavanın bir parçasındaki süslemelere bakarak geçmişini tanıyabiliyoruz.

Ben kalkıp Şarhöyük'e doğru gidiyorum. Modern kentin kuruluş öyküsü Odunpazar semtinde simgeleniyorsa; bütün kentin bilinebilen atası bu höyüktür. Zira bugün de Eskişehirliler, buraya "Eskişehir" diyor.

Alt tarafı cezaevi, bitişiği Roman mahallesi. Burada da Çingeneler, olabildiği kadar kent merkezinin dışına itilmiş, burada da ötekinin ötekisi olmuşlar.

Çehov'un *Vişne Bahçesi*'nden *Bernarda Alba'nın Evi*'ne, *Kuvayi Milliye Destanı*'ndan Lorca'nın *Kanlı Düğün*'üne pek çok oyunda emeği olan Ecren Can Serim, yazar ve araştırma görevlisi Melike Belkıs Aydın, hem oyuncu olarak, hem perde arkasında *Takva*'dan Nuri Bilge Ceylan'ın *Uzak*'ına kadar pek çok filme emek veren Feridun Koç akşam sularına kurulmuş bir dost sofrasında söyleşiyoruz. Feridun hayli zamandır yaşamını burada sürdürüyor. Bir sanatçı gözüyle, kenti şöyle özetliyor: "Aslında kendi içinde bir hızı elbette var. Bir kere muazzam bir öğrenci kitlesi var. Öte yandan burası sükûneti seçenler için bir 'yavaş şehir' dipten, usulca akarmış gibi akıyor yaşam."

Şimdi haberler diyor ki "Eskişehir, Dünya Kaynaklar Enstitüsü'nün şehircilik ödülü WRI Ross yarışmasında finale kaldı. Dünya Şehircilik Yarışması'nda Londra, Barcelona, New York gibi dünya kentlerini geride bırakan Eskişehir, 250 bin dolarlık ödül için Kolombiya'dan Medellin, Tanzanya'dan Darüsselam, Hindistan'dan Pune ve Güney Afrika'dan Durban'la yarışacak.

Eti Arkeoloji Müzesi'nin bahçesinde akıp geçiyor tarihin vagonları: Neolitik, kalkolitik, tunç, Hitit, Frig, Helenistik, Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı. Akşam lületaşından bir mühür renginde, beyaz dolaklarını soyunuyor. Şehir bitmez, söz bitmez, ama işte beni başka sözlere götürecek teren gara giriyor.

ESKISEHIRSPOR.ORG

KENTİN SİMGESİ

Eskişehirspor, Akademi Gençlik, İdmanyurdu ve Yıldıztepe kulüplerinin birleşmesiyle, 1965'te kuruldu. Çok uzun süre Süper Lig'de mücadele etti. Kulübün renkleri siyah-kırmızı. Bando Eses ise türbünlerde, çok az spor kulübünün yaptığını yapıyor ve coşkuya müzik katıyor (üstte). Haller Gençlik Merkezi olan eski hal binasında kafe, restoran gibi yeme içme mekânlarının yanı sıra kitabevleri ve hediyelik eşya dükkânları da bulunuyor (sağda).

Karacahisar

Osmanlı'nın kuruluşu

YAZI: HASAN YILMAZYAŞAR*

Eskişehir Karacahisar Kalesi Osmanlı Beyliği'nin kuruluş öyküsünün başladığı yer. Ne yazık ki tarihsel önemi ile doğru orantılı bir tanınmışlığı yok Karacahisar Kalesi'nin. Oysa Eskişehir'e sadece 7 km mesafedeki Karacahisar Mahallesi'nde, Eskişehir'e hâkim 1010 m yüksekliğe sahip bir plato üzerindedir.

Karacahisar Kalesi'nin tanınmışlığı bilim camiasında yeni değil. Bu tanınırlığın mimarı Osmanlı araştırmalarında birçok ilkin temsili olan Prof. Dr. Halil İnalcık'tır. 1999 yılında Prof. Dr. İnalcık önderliğinde Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji, Sanat Tarihi ve Tarih Bölümlerinde görev yapan akademisyenlerin dahil olduğu bir heyet ilk defa Karacahisar Kalesi'nde yüzey araştırmalarına başlamıştır. Akabinde Prof. Dr. Ebru Parman yönetimindeki bir ekip tarafından 2000-2001 yılında başlatılan kazı çalışmaları 2005 yılına kadar sürmüş, sonrasında kazı çalışmaları Prof. Dr. Erol Altınsapan'ın başkanlığında devam etmiştir.

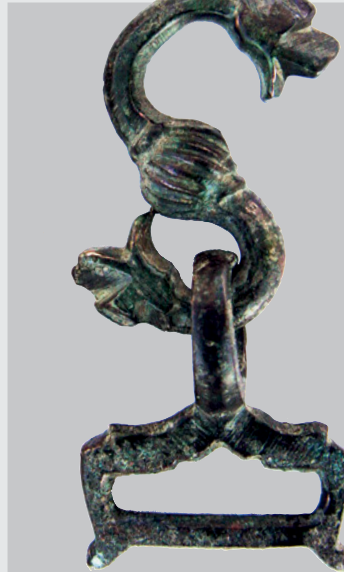
Karacahisar, mimarisi ile birlikte tarihe dair çok sayıda yeni bilgiye referans olmuştur. Bazı bilgilerin kazıların ilerleyen süreçlerinde elde edilecek yeni bulguların teyidine ihtiyacı olsa da bugüne kadar gerçekleşen kazılarla ulaşılan sonuçların ve kaynaklarda yer alan bilgilerin bir kısmı özetle şöyledir: Karacahisar Kalesi'nin ilk defa hangi tarihte inşa edildiği, iskân ve yerleşim süreçleri hakkında bilgiler oldukça sınırlıdır. Kazılarda ele geçirilen en erkeni Focas dönemine (602-612) ait, II. Mikhael (820-829), VII. Konstantinos (913-959) ve X. Konstantinos (1059-1067) dönemi Bizans sikkeleri bu sürece dair bazı çıkarımlara kaynaklık eden önemli veriler olsa da, bu bulguların daha kesin bir yargıya dönüşmesi için mimari ve diğer bulgular ile desteklenmeye ihtiyacı vardır. Bizans döneminde kalenin ismine dair herhangi bir bilgi yoktur. Dolayısıyla Bizans kronikleri üzerinden kalenin tarihini takip etmek mümkün değildir. 1288 yılında Osman Gazi tarafından fethedilen 1299 yılında ilk hutbenin okunduğu, ilk sikkenin basıldığı Karacahisar bir Osmanlı yerleşimine dönüştürülmüş. Kalenin de içinde olduğu Karacahisar sancağının idaresi Orhan Gazi'ye verilmiş; subaşı olarak Osman Gazi'nin kardeşi Gündüz atanmış, aynı süreçte Dursun Fakih kadı olarak görevlendirilmiştir.

Kazı çalışmalarında henüz kiliseden dönüştürülen, bir vakıf kaydında kalede harap kaldığı bildirilen mescide ilişkin herhangi bir mimari bulguya ulaşılamamıştır. Bugüne kadar gerçekleştirilen kazı çalışmaları iç sur ile iç sur boyunca birbirine paralel konumlu mekânların Osmanlı döneminde inşa edildiğini, Osman Gazi döneminde başlayan iskânın 14'üncü yüzyıldan 18'inci yüzyıla kadar devam ettiğini ortaya koymuş, dönemin yaşam alanlarının niteliğine dair son derece önemli veriler sunmuştur. Oyuncak, oyun taşları, lüleler, günlük kullanım ve süs eşyası, ok uçları gibi çok çeşitli küçük buluntu eser grupları dönemin bir çok olgusuna dair önemli çıkarımlara kaynaklık etmiştir.

Eskişehir Karacahisar Kalesi Kazısı Türkiye'de gerçekleştirilen az sayıdaki Osmanlı kazılarından birisidir. Osmanlı Beyliği'nin kuruluş dönemine dair bilgilerimizin büyük kısmı 15'inci yüzyılda yazılmaya başlanan Osmanlı kroniklerine, az sayıdaki kitabe, sikke ve vakfiye verileriyle, yine sınırlı sayıdaki Bizans kroniğinden ibarettir. Doğal olarak bu sınırlılıklar kuruluş döneminde Osmanlı'ya dair çok bilinmeyenli bir perspektif sunmuş, öyle ki C. İmber Osmanlı tarihinin başlangıcını bir "Kara Delik" olarak nitelendirmiştir. Yazılı belgelerin sınırlı olduğu kuruluş dönemine dair bugün toprak altında olan veriler, bir anlamda söz konusu dönemin doğrudan tanıklarıdır ve her veri aynı

Karacahisar Kalesi, Osmanlı tarihi bakımından en önemli arkeolojik alanlardan biri.

Eskişehir, Karacahisar Kalesi Osmanlı Beyliği'nin şekillendiği devre ilişkin pek çok buluntu verdi. Osmanlı'nın 14'üncü yüzyılına ait Sgrafitto teknikli tabak ve bronz kemer tokası ve sırlı seramik figürin.

zamanda son derece kıymetli birer tarihsel belgedir. Karacahisar Kalesi kazısı tarihsel kimliği ile Osmanlı Arkeolojisi'nin bu öneminin en özel temsillerinden biridir. Karacahisar'ın önem ve özel temsilinin sebebi başta Âşıkpaşazade ve Neşri olmak üzere Osmanlı vakanüvislerinin nerede ise tümünün Osmanlı Beyliği'nin Karacahisar Kalesi'nde kurulduğuna yönelik anlatılarıdır. Bu anlatılara göre kale 1288 yılında Osman Gazi tarafından fethedilmiş, 1299 yılında ilk hutbe Karacahisar'da okunmuş ve Osman Gazi adına sikke basılarak beyliğin bağımsızlığı ilan edilmiştir. Âşıkpaşazade'ye ait *Tevarih-i Ali Osman*'ın 14'üncü bölümünde Karacahisar faslında yer alan şiir süreci sunan en özel anlatılardan biridir:

Okundı hutbe kim Gazi Osman
Ertonrul oglı Gazi han Osman

Temerrüd ehli kâfirler kırandur
O mümin leşkerine han Osmân

Ki adli bezli hep tutdı cihanı
Atası sayesi nimetlü Osman

Harab iden putı puthaneleri
'İmaret din-i İslam itdi Osman

Karacahisar Kalesi kazıları söz konusu tarihsel önemin bilinciyle başlatılmış, aynı farkındalıkla devam etmektedir. Kazı çalışmalarıyla eşzamanlı kalenin restore edilerek ziyarete açılması son derece önemlidir.

* Dr. Hasan Yılmazyaşar,
Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü / Eskişehir

Gizemli Dehlizler Han'ı

YAZI: AHMET OĞUZ ALP

Eskişehir'e bağlı Han ilçesi, geçen yüzyılın başlarından itibaren burayı ziyaret eden yabancı bilim adamlarının dikkatini çekmiş, Roma ve Bizans dönemlerine ait dağınık durumdaki yazıt ve mezar stelleri araştırmacılar tarafından yayınlanmıştır. İlçe merkezinde olduğu anlaşılan bu antik yerleşimin izleri, yerleşim sürekliliğinin bir sonucu olarak büyük oranda silinmiştir.

Antik dönemlerin izleri bugün için yerleşimin güney ve batısındaki kayalık yamaçlarda takip edebiliyor. İlçenin güneyindeki kayalık tepenin kuzey ve doğu yamaçlarında sürdürülen kazılar, bu alanın Roma-Bizans dönemi mezarlığı (nekropolü) olduğunu ortaya koydu. Bugüne kadar tamamı kayaya oyulmuş tekli ve oda tipinde 100'den fazla mezar tespit edildi. Bir kısmında mezar sahibine ait kişisel eşya ve hediyeler sağlam durumda bulundu. Tekli mezarlar ile oda mezarlar arasında zamansal bir farklılık olup olmadığını kesin olarak belirleyebileceğimiz ipuçlarından yoksun olmakla birlikte, mezarlarda ele geçen buluntulara ve Han-Yazılıkaya yakınlarındaki Şükranlı Köyü nekropolünde 1974-1975 yılında Eskişehir Müzesi tarafından yapılan kazılarda bulunan kayaya oyulmuş oda mezarların benzer planlara sahip olmasına dayanarak; tekli olanların Roma İmparatorluk devrinde, oda mezarların ise Roma devrinin son evrelerinde kullanılmış oldukları ileri sürülebilir. Mezarlarda ele geçen buluntular, nekropol alanının İS I'inci yüzyıldan başlayarak İS 6'ncı yüzyıla kadar yaklaşık dört asır süresince kesintisiz olarak kullanıldığını işaret etmektedir.

Han'da üç alanda kayaya oyulmuş yeraltı galerileri tespit edildi. Yeraltı galerileri genellikle birbirinden bağımsız ve ancak bir insanın güçlükle ilerleyebileceği genişliktedir. Yamaçlarda kavisli bir hat takip eden ve başlangıç noktası ile aynı yöne açılan galeriler, açık alanlardakilere kıyasla daha uzundur. Kayalık yamaçlar altında devam eden yeraltı galerileri üzerinde ilk bakışta su kuyusu olarak algılanan hava menfezleri açılmıştır. Düz alanlarda bulunan galerilerin girişlerini hemen yakınlarında bulunan kayaya oyulmuş tahıl ambarlarını ilk bakışta ayırt edebilmek güçtür.

İlçe halkının aktarımları, kazı yapılmamış alanlarda ve günümüz konutları altında geniş bir alana dağılmış daha pek çok yeraltı galerisinin ve tahıl çukurunun bulunduğunu işaret ediyor. Tahıl depolama çukurlarının arasında duvar gibi sınırlayıcı unsurlara rastlanmaması, bunların normalde bekleneceği üzere sivil amaçlı kullanımından çok, merkezi idarenin kontrolünde olduklarını açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Karmaşık bir yapı sergileyen yeraltı galerilerinin ve çok sayıdaki tahıl ambarının ne zaman ve ne amaçla yapılmış olduklarına ışık tutabilecek herhangi bir tarihi, epigrafik ve arkeolojik kayıt şimdilik yok. Bununla birlikte, bunların uzun süreli ve güçlü bir tehdide karşı savunma ve korumaya yönelik olarak yapıldığına da kuşku yoktur. Bölgenin tarihsel süreç içerisindeki konumu göz önüne alındığında ilk akla gelen cevap ise, Anadolu'nun bu kesiminde yoğunluğu 7'nci yüzyıldan itibaren giderek artan Arap akınlarıdır. İlçe merkezindeki tespit edilen Bizans dönemine ait bir yazıttan, buradaki yerleşimin Arap ordularının imparatorluğun merkezi İstanbul'u hedef alan seferlerinde sıklıkla takip ettikleri güzergâhta olduğunun anlaşılması da bu düşünceyi destekliyor. Askeri amaçla yapılmış donatıların, Türklerin kendini bölgede siyasal bir güç olarak gösterdiği 12'nci yüzyıl sonlarına kadar belki eklemelerle kullanılmaya devam edildiğini kabul edebiliriz.

Han ilçe merkezinde açığa çıkartılan kalıntılar, buradaki antik yerleşimin Roma imparatorluk devrinde hiç de azımsanmayacak bir büyüklüğe ulaştığını, Bizans devrinde ise konumunu, özellikle askeri açıdan artırarak, önemli bir stratejik merkeze dönüştüğünü gösteriyor.

Şarhöyük

Eskişehir'in Eski'si

Dorylaion kentinin kurucuları olarak Eretrialı Dorylaos ve Theseus oğlu Akamas'ın adları geçiyor. Frigya Epiktetos'un önemli kentlerinden olan Dorylaion, Roma Asya'sının, adına para bastıran önemli kentlerinden de biridir. Bizans döneminde önemli piskoposluk merkezlerinden biri olan Dorylaion, Selçuklu-Bizans mücadelesine de sahne oldu. Muhtemelen 1080 yılında bölgeyi ele geçiren Selçuklular, 1097'de Dorylaion Savaşı'nda Haçlı orduları karşısında ağır bir yenilgi aldı. İkinci Haçlı Seferi ise bölgede yıkıcı etkilere yol açtı. 1175 yılında şehri tekrar tahkim eden I. Manuel Komenos'un çabaları yetersiz kaldı ve çok kısa bir süre sonra, Miryokefalon Savaşı (1176) ile Dorylaion tekrar Türklerin eline geçti. Kalıntıların olduğu kesim, "Eskişehir" olarak adını bugüne dek korumuştur.

Şarhöyük'te sistemli arkeolojik kazılar 1989 yılında Prof. Dr. Muhibbe Darga başkanlığında başladı. 2005'te ise kazı çalışmaları müteveffa Prof. Dr. Taciser Tüfekçi Sivas başkanlığında 2012 yılına dek devam ettirildi. 2013 yılında Doç. Dr. Hakan Sivas başkanlığındaki temizlik sezonundan sonra, arazideki çalışmalar, 2015'ten itibaren Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Eskişehir Eti Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü başkanlığında, Dr. Öğretim Üyesi Mahmut Bilge Baştürk'ün bilimsel danışmanlığında devam ediyor. Kazılar; Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Eskişehir Anadolu Üniversitesi ve Eskişehir Tepebaşı Belediyesi'nin katkılarıyla sürdürülüyor. Şarhöyük Kazısı; nekropol alanı, höyük konisi ve aşağı şehir olmak üzere üç farklı alanı kapsamaktadır.

Şarhöyük'te Bizans tabakaları, höyük konisinin en son yerleşim sürecini temsil etmektedir. Biri Bizans kalesine ait sur, diğeri kale merkezinde bulunan iki anıtsal yapı, oldukça yoğun tahribata maruz kalmıştır. Aynı döneme ait mezarlar, dönemde iki farklı evrenin tespit edilmesine yardımcı olmaktadır. Selçukluların bölgeye varmasından sonra bölgede kalan Hıristiyan ahalinin, bir süre daha höyük üzerindeki Bizans kalıntılarının civarına gömülmeye devam ettiği anlaşılıyor.

Bizans tabakalarının altında, Roma tabakası tespit edilmiştir. Bu tabakada, höyük konisi üzerinde henüz anıtsal bir yapıya rastlanmamıştır. Mimari öğelerin çoğu temellerine kadar tahrip edilmiş küçük konutlar, işlikler, ocaklar ve fırınlar oluşturmaktadır.

Modern Eskişehir'e 2 kilometre mesafedeki Şarhöyük'teki arkeolojik buluntular, Roma devrine ait masklar ve boyalı mask örnekleri bakımından da önemli.

Helenistik dönem tabakaları, höyüğün en iyi araştırılabilmiş katmanıdır. Yaklaşık olarak 900 metrekarelik bir alanda yapılan çalışmalarda taş temelli kerpiç duvarlı evlerden oluşan, evlerin aralarında açık avluların, zaman zaman dar depo alanlarının yer aldığı bir mahalle açığa çıkartılmıştır.

Helenistik yapı katında geç evre doğrudan erken evrenin üzerine, hemen hemen aynı mimari plan kullanılarak inşa edilmiş... Özellikle daha sağlam olarak tespit edilebilmiş geç evrenin mimarisine baktığımızda yan yana yerleştirilmiş kareye yakın, sıkıştırılmış toprak tabanlı mekânlar ve bu mekânların arasında açık avlular ve koridorların varlığı görülmektedir. Birçok mekân içerisinde silo çukurları ve ocaklar tespit edildi. Mekânlar içerisinden, Helenistik dönemin karakteristik seramik gruplarını oluşturan çok sayıda "siyah firnisli seramik," "batı yamacı kapları" ve "kalıp yapımı kâseler" bulundu.

Demir çağ tabakaları, höyüğün dik bir yamaçtan oluşan güney kesiminde tespit edilebildi. Erken demir çağ, orta demir çağ ve geç demir çağ malzemeleri höyükte, Hitit tabakalarının üzerinde tespit edildiğini söyleyebiliriz. Erken demir çağ malzemesi, henüz net bir tabakada tespit edilememiştir, ancak orta ve geç demir çağ malzemesi, yoğun olarak tespit edilmiştir. Demir çağı temsil eden malzeme, höyükte gri seramik olarak gözlemlenmektedir, ancak boyalı Frig seramiği örnekleri ve arkaik seramik de demir çağ tabakalarının buluntuları arasındadır.

Güney yamaçta, geç tunç çağ tabakaları bulunmaktadır. Şu ana kadar elde edilen veriler, Şarhöyük'te geç tunç çağ tabakalarını temsilen yaklaşık dokuz metrelik bir dolgu içinde beş farklı evrenin varlığını göstermektedir. Bunların en son evresi olan Hitit imparatorluk dönemi mühürleri ve mühür baskılarıyla ve neredeyse steril seramik repertuvarıyla bu döneme tarihlendirilmektedir. Henüz net bir orta tunç çağ tabakasının tespit edilemediği höyükte, geç tunç çağ tabakalarında şimdilik bir yapı kompleksi tespit edilebildi.

Höyükte Assur ticaret kolonileri dönemi ve erken tunç çağ, höyük üzerinde malzemeleri tespit edilmesine rağmen henüz mimari tabakalarına ulaşılamamış iki dönemi ifade ediyor. Assur ticaret kolonileri malzemesi, höyüğün kuzey kesimindeki basamaklı açmalarda bulunuyor. Erken tunç çağ malzemesi ise, oldukça yoğun şekilde, höyüğün batı ve kuzeybatısında bulunan Helenistik döneme ait mimarinin içinde, dolgu malzemesi olarak kullanılan toprakta tespit edilebiliyor.

Şarhöyük, Eskişehir ovası içindeki konumu, doğu-batı yönlü yolların kesişme noktasında bulunması ve içerdiği kalın arkeolojik dolgularıyla şimdiye dek çok önemli veriler üretmiştir ve ilerde gerçekleştirilecek kazılarda Türkiye arkeolojisinin pek çok bilinmezine cevap verecek bir potansiyel taşımaktadır.

Frig vadisi

Derine daha derine

YAZI: RAHŞAN TAMSÜ POLAT

İÖ 13'üncü yüzyıldan itibaren Makedonya ve Trakya'dan dalgalar halinde Anadolu'ya göç eden Trak kökenli bir topluluk olan Frigler, Orta Anadolu'da İÖ 9'uncu yüzyıldan itibaren siyasi bir güç olarak ortaya çıkmıştır. Anadolu'ya gelişleri ve kökenleri hakkında antik dönem yazarlarından Herodotos, Strabon, Plinius ve Stephanus Byzantinos bahseder. Friglerin başkentleri Gordion dışında en etkin oldukları coğrafi alan, Yukarı Sakarya Vadisi'nde Eskişehir, Kütahya ve Afyonkarahisar arasındaki Dağlık Frigya / Frigya Yaylası olarak adlandırılan bölgedir. Bölgeye 19'uncu yüzyıldan itibaren gelen seyyah ve araştırmacıların verdikleri bilgilerin yanı sıra, gerçekleştirilen araştırmalar, Dağlık Frigya'daki bu vadilerde, özellikle Frig yerleşmelerinin ve Ana Tanrıça Matar için yapılmış kaya anıtlarının ayrıca Frig kaya mezarlarının yoğun olduğunu gösterir. Aslında sadece Frig dönemi ile sınırlandırılamayacak bu vadiler, bu kültüre ait örneklerin varlığı nedeni ile literatürde "Frig Vadileri" olarak yerini almıştır. 13 Nisan 2015 tarihinde UNESCO'nun Dünya Mirası Geçici Listesine giren Dağlık Frigya bölgesindeki Frig Vadileri'nden, Frig uygarlığına ait kaya anıtlarının, yerleşimlerin ve kaya mezarlarının ünik ve anıtsal örneklerinin bulunduğu vadi, Yazılıkaya / Midas Vadisi'dir.

Eskişehir'in Han ve Seyitgazi ilçeleri sınırlarında kalan vadide, 2017 yılından itibaren Eskişehir Eti Arkeoloji Müzesi denetiminde, farklı disiplinlerin de içinde yer aldığı arkeolojik yüzey araştırmaları gerçekleştirilmektedir. Bu araştırmanın odağını, Frig dini mimarisine dair önemli kült anıtlarının yer aldığı Yazılıkaya / Midas Kale yerleşimi oluşturmaktadır.

Midas Kale'de bugün Frig dönemine tarihlenen eşsiz kült anıtları, Frig, Helenistik, Roma ve Bizans dönemlerine tarihlenen kaya mezarları, anıtsal ve küçük ölçekteki sarnıçlar, su biriktirme havuzları, tonozlu tüneller görülebilmektedir. Kaledeki bu anıtları ve diğer kalıntıları görenler, bu yerleşimde her şeyin gün yüzüne çıkartıldığı yanılgısına kapılmaktadır. Oysa özellikle 1930'lu yılların sonunda yapılan kısa süreli kazılar bile bu alanda keşfedilmeyi bekleyen arkeolojik buluntuların habercisidir. Özellikle Frig uygarlığına dair pek çok bilinmezin olduğu göz önünde tutulursa, böyle bir merkezde arkeolojik kazı çalışmalarının yapılmasının önemi daha da artmaktadır.

Midas Kale başta olmak üzere, alanın çevresi ile birlikte araştırılması, ileriye dönük olarak, bu kalede gerçekleştirilmesi düşünülen kazı çalışmaları için gerekli bilimsel altyapının sağlanması amacıyla yüzey araştırmaları ve kapsamlı belgeleme çalışmalarına başlanılmıştır. Yazılıkaya / Midas Vadisi, genellikle Frig anıtları ile özdeşleştirildiğinden, vadinin sadece Frig döneminde yerleşim gördüğü kanısı yaygındır. Ancak 2017 yılından itibaren gerçekleştirilen araştırmalar, buradaki kalıntıların vadinin bilinenin aksine farklı dönemlerde, farklı kültürlere ev sahipliği yaptığını göstermiştir. Bu vadide bilinenin aksine, ilk tunç çağından çok daha öncesine, alt paleolitik döneme ait buluntuların varlığı saptanmış, böylece vadinin tarihsel sürecine önemli katkılar sağlanmıştır. Ayrıca alanda yapılan araştırmalar ile yeni yerleşimler, nekropolisler, kaya mezarları, tümülüsler, Frig dönemine tarihlenen kaya idolleri tespit edilmiştir. Vadide bulunan anıt grupları, Frig, Helenistik, Roma ve Bizans dönemlerine tarihlenen kaya mezarları, doğa ve insan tahribatları ile karşı karşıyadır. Araştırma kapsamında, bu anıtlar ve mezarlar, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları Müzeler Genel Müdürlüğü, İstanbul Restorasyon ve Konservasyon Merkez ve Bölge Laboratuvar Müdürlüğü uzmanlarınca ayrıntılı olarak incelenmiş, ileriye dönük koruma çalışmaları planlanmıştır. Araştırma çalışmaları ile eş zamanlı olarak gerçekleştirilen belgeleme çalışmaları da (Yazılıkaya / Midas Kale'nin 1/500 ölçekli haritalanması, gezi güzergâhının oluşturulması, jeofizik çalışmaları ile toprak altı kalıntıların tespit edilmesinin yanı sıra bölgenin turizm değerine katkıda bulunması amacıyla Yazılıkaya ve Doğanlı vadilerinin koordinatlı hava fotoğrafları) proje kapsamında hazırlanan web sitesinde paylaşılıyor (www.midaskent.com). Bu çalışmalar, sanal bir ortamda herkesin gezebileceği ve hakkında bilgi sahibi olabileceği bir alan haline getirilmiştir. Böylece alanı görme imkânı bulunamayan ve özellikle herhangi bir engeli olan fakat bu coğrafyadaki arkeolojik alana ilgi duyanlara, vadiyi tanıma imkânı sunulmuştur. Araştırma projesi, Anadolu Üniversitesi Rektörlüğü Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi'nce desteklenmektedir ●

YÜZEY ARAŞTIRMASI ARŞİVİ

Yazılıkaya Anıtı'nın yakınında, 21 metre yüksekliğindeki kaya kütlesinin ön cephesi üzerinde bulunan bu anıt için araştırmacılar, anıtı oluşturan mimari elemanların orantısızlığından dolayı planlandığı gibi ilerlemeyince bırakıldığı görüşünde. Bu nedenle de "Bitmemiş Anıt" olarak adlandırılmıştır

BAKÜ-TİFLİS-KARS: DEMİR İPEK YOLU

Hazar'dan Anadolu'ya

Atlas ekibi üç ülke dolaştı; Azerbaycan, Gürcistan ve Türkiye'yi birbirine bağlayacak demiryolu güzergâhını baştan sona kat etti. Hazar Denizi'nin alımlı liman kenti Bakü, kültür ve sanat diyarı Tiflis ile Anadolu'nun Kafkasya'ya açılan kapısı Kars… Üç ülkeyi birbirine bağlayacak, insanları buluşturacak 838 kilometrelik Bakü-Tiflis-Kars demiryolu projesi tüm bölgenin ekonomik ve sosyal manzarasını değiştirmeye aday.

YAZI: SERKAN SEYMEN / FOTOĞRAFLAR: ŞAHAN NUHOĞLU

Ünlü mimar Zaha Hadid imzalı Haydar Aliyev Kültür Merkezi, Bakü'nün merkezinde 57 bin 500 metrekareye yayılan, kentin simgelerinden birine dönüşmüş devasa bir yapı.

BAKÜ

Kafkasya'nın limanı

Yılda 100 bin konteynerin indiği Bakü Limanı, İpek Yolu döneminden beri bölgeler arasında ilişkilerin yeniden hayat bulduğu önemli bir nokta.

Restoran önünde duran neredeyse bir adam boyu yüksekliğindeki mönüye göz atarken garson gelip İngilizce konuşmaya başlıyor. Davetkâr bir güler yüzle yemekleri tek tek okuyup tanıtımını yapıyor. Azerbaycan'ın başkenti Bakü'de, PASHA Bank katkılarıyla gerçekleşen "neighbouRoute-Bir Yol, Üç Komşu" projesi çerçevesinde gerçekleşen seyahatimizin ilk durağındayız. Yakında hizmete girmesi planlanan "Kars-Tiflis-Bakü Demir İpek Yolu" hattı, üç ülkeden geçerek bölgedeki kültürel, sanatsal ve ticari ilişkileri birbirine bağlayarak daha da kenetleyecek. Bundan ilham alarak planlanan "neighbouRoute" ile demiryolunun güzergâhını mevcut ulaşım araçlarıyla baştan sona kat ediyor ve Hazar kıyılarından Anadolu'ya uzanıyoruz…

Bakü, farklı mimari tarzların bir araya geldiği gösterişli bir kent. Çarlık dönemi Rus mimarisinin örneklerinin ve açık hava satranç alanının arkasında Alev Kuleleri yükseliyor (sağda üstte). Hazar Denizi kıyısındaki Bakü'nün sakinleri iyi havalarda yeşil alanların ve sahil manzarasının keyfini çıkarıyor (sağda altta).

Bakü'de, "İçeri Şeher" (İçeri Şehir) denilen bölgede, geleneksel Azeri mutfağının tüm detaylarına sahip bir restoranda garson bir ara duraksayıp o malum soruyu, nereli olduğumuzu soruyor. Yanıt "İstanbul" olunca, "A, Türksünüz!" deyip Türkçeye geçiveriyor: "Hepsinden biraz tatmak ister misiniz? Ne vereyim abime? Little little in the middle!" Esas işini, yani kapının önündeki müşteriyi içeri girmeye ikna etme görevini unutmuş gibi, Cem Yılmaz gösterisini canlandırmayı uzattıkça uzatıyor. Her iki esprinin arasında da uzun uzun gülüyor. Gösteriyi birden fazla kez izlediği çok belli...

Kalburüstü lüks kebapçı havasındaki dekorasyonu, mekânın tavanını çepeçevre dönen devasa bir sarmaşık tamamlıyor. Ve içeride çalan şarkı, 70'lerin başından Azeri popüler müziğine ait. Çok sesli vokal, trompetler ve elektrikli piyanoyla hissedilen "jazzy" bir ritim ve melodi. Bakü, size tuhaf gelebilir ama, her an her yerde caz duyabileceğiniz bir şehir. Uluslararası Bakü Caz Festivali her yıl haziran ayında saygın isimleri ağırlıyor. Kentin birçok yerinde geleneksel Azeri tınılarını klasik, ya da caz formunda düzenlenmiş halleriyle dinlemek mümkün. Bazıları bu ilgiyi ve böylesi bir müzik geleneğini Sovyet döneminin etkisi olarak yorumluyor. Tüm dünyada eski Sovyet coğrafyasında bir zamanlar üretilen müziklere karşı şu an büyük bir ilgi var. Tamam, Sovyetlerin rock'n roll'la arası pek iyi değildi, ama konu caz, soul, funk, ya da elektronik olduğunda devlet hoşgörülüydü. Cem Yılmaz hayranı garsonun çalıştığı mekânda çalan müziğin sahibiyse bir zamanların meşhur grubu Qaya Kvartet. Youtube marifetiyle, faytonla 70'lerin başında Bakü sokaklarını turladıkları siyah beyaz klibini de izleyebileceğiniz şarkılarının ismine gelince; "Ey heyat, sen ne qeribesen…"

Hayat bir yana, İçeri Şehir yeterince garip bir yer. Bakü'nün ortasında, surlarla çevrili, dışında kalan şehirle hiç alakası olmayan büyük bir mahalle. Alçak taş binalar, dar yollar, merdivenler… Çok sarf edilen bir tanımlamayla; sanki Bakü'nün çekirdeği… Zamanın bir yerlerde durup akıp gitmeden yüzyıllardır sabit kaldığını zannetmek çok mümkün burada. Bunu engelleyenlerin en başında arada karşınıza çıkan son model otomobiller geliyor. UNESCO tarafından 2000 yılında Dünya Kültür Mirası Listesi'ne dahil edilen İçeri Şehir'de bugün elbette oteller, restoranlar, tatlıcılar, hediyelik eşya ve antika dükkânları bolca yer tutuyor. Ama işin güzel tarafı, tüm bu turistik ortama karşın buradaki evlerde hayatın normal akışında seyretmesi. Sokak aralarında bakkalları, küçük manavları, iplere asılmış çamaşırlarıyla, bunca turiste karşın kaldığı yerden mahalle hayatına inatla devam ediyor. 1806'da Rusya Çarlığı Bakü'yü işgal ettiğinde, kent sadece bu mahalleden ibaretmiş. Evlerin yanı sıra 700'ün üzerinde dükkân o tarihte kayıtlara geçmiş. Ve Rusların geldiği tarihte sadece

OBE

BAKÜ-TİFLİS-KARS DEMİRYOLUNUN GELECEKTE BÜYÜYEREK AVRUPA İLE ASYA ARASINDA ÖNEMLİ BİR ULAŞIM BAĞLANTISI OLMASI PLANLANIYOR.

Azerbaycan'da ilkokuldan üniversiteye eğitime büyük önem veriliyor (üstte). Eski Bakü'den kalma surlarla çevirili İçeri Şehir olarak adlandırılan bölgede antikacılar ve halıcılar nadide eserler sergiliyor (sağda üstte). Azerbaycan'ın ikinci büyük şehri Gence'de bisikletli gençlerin turladığı yerlerden biri de tren istasyonu çevresi (sağda altta).

7 bin kişi yaşıyormuş. Bakü'nün bugünkü nüfusu 2 milyon 250 bin. Bunun sadece dört bine yakını halen İçeri Şehir'de oturuyor.

Burada her yer tarih ve her sokak, her bina görülmeye değer olmakla birlikte mutlaka ziyaret edilmesi gereken iki yer var. Birincisi, 15'inci yüzyılda Şirvanşahlar Hanedanı'nın şahı İbrahim Halilullah'ın döneminde inşa edilmiş Şirvanşahlar Sarayı. Diğeriyse 12'nci yüzyılda Mimar Masud tarafından tasarlanan Kız Kulesi. Yüksekliği 27 metre; daracık, klostrofobik merdivenlerinden zahmetli bir tırmanışla vardığınız terasında karşıda denizi göreceksiniz. Hazar Denizi… Elbette Hazar bir göl ama büyüklüğüyle bu coğrafya için bir gölden çok daha fazlası.

İçeri Şehir'in deniz tarafındaki surlarındaki kapılardan birinden çıkarken, büyük bir büstle karşılaşılıyor. Altındaki levhada, Eliağa Vahid yazıyor. Vahid, Azerbaycan'ın gelmiş geçmiş en önemli şairlerinin arasında. 1895 Bakü doğumlu. Sovyet yönetimini ve komünist partiyi de gönülden desteklemiş bir isim aynı zamanda. Ve bir de Osmanlı divan şiirinin, Fuzuli'nin büyük hayranı. 1965'te dünyadan göçmüş, ama gazelleriyle halen çok seviliyor. Surların dışına çıkıldığında zamanda yaptığınız geriye doğru sıçrayış sona eriyor. Şimdi "Kafkaslar'ın Dubai'si" diye tanımlanan modern, yeni Bakü'desiniz. Hazar'ın kıyısında göz alabildiğine uzanan bir sahil şeridi var. Güçlü bir rüzgâr esiyor. Bugünlük hava böyle, diye düşünmemek lazım, zira rüzgâr Bakü'nün karakteristik bir özelliği. Bakü'ye tarih boyunca "rüzgârlar kenti" denmesi boşuna değil.

Ve Bakü Limanı… Merkezden yaklaşık 70 kilometre mesafede ve Hazar'ın Kafkaslar'a ve oradan Anadolu'ya açılan kapısı gibi. Yılda 15 milyon ton yük, 100 bin konteyner indiriliyor bu limanda. Bir zamanların İpek Yolu üzerinde toplumlar ve ülkeler arasında ilişkilerinin yeniden hayat bulmasında önemli bir nokta.

Bakü'nün de üzerinde bulunduğu Hazar'a uzanan Abşeron Yarımadası tarihin en eski devirlerinden bu yana insanlığın ilgisini çeken ilginç bir yer. İranlı tarihçi, coğrafyacı ve şair Hamdullah Kazvini, daha 1300'lerin başında burası hakkında yazarken petrol kuyularından bahsediyor. Üstelik kitabının son bölümünün başlığı "Acayib-i Âlem"… Yine aynı dönemde yolu buralardan geçip Çin hükümdarının sarayına dek uzanan Marco Polo'da da aynı konu var. Polo da "Garibeler Ülkesi" adlı kitabında Abşeron Yarımadası üzerinde çıkarılan petrol sayesinde ısınma ve aydınlanmanın nasıl sağlandığını Avrupalılara tasvir ediyor.

Abşeron Yarımadası dünya üzerinde petrol çıkarıldığı bilinen ilk yer. Çoğu zaman yüzeye çok yakın olduğu için kendiliğinden akıp giden petrol ve gaz yatakları o eski devirlerden itibaren insanlığın bu bölgeye ilgi duymasına yol açmış. Ve şimdi Abşeron Yarımadası, Türkiye-Gürcistan ve Azerbaycan arasında planlanan yeni bölgesel işbirliğinin başlangıç noktası.

DEMİR İPEK YOLU

Tamı tamına; sekiz yüz otuz sekiz bin altı yüz metre… Hazar Denizi kıyısından başlayıp önce Azerbaycan'ı ardından Gürcistan'ı boydan boya geçip Türkiye'ye, Kars şehrine uzanan çelikten bir yolun uzunluğu bu. Üç ülkenin işbirliği ile hayata geçirilen yaklaşık 840 kilometre uzunluğundaki bu demiryolu ilk bakışta koskoca dünya üzerinde küçücük bir çizgi gibi gelebilir, çok önemliymiş gibi

375 58699

durmayabilir. Ancak o raylar sadece bu üç ülkenin değil Uzak Asya'dan Avrupa'ya uzanan bir coğrafyanın kaderini etkilemeye talip şu anda.

Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu, çok kullanılan bir ifadeyle Çin'den Britanya'ya uzanan "Yeni Demir İpek Yolu"nun hayata geçişinin en önemli ve kilit bir simgesi. Şimdilik başlangıç hedefi yılda 4 milyon ton yük, 1,5 milyon yolcu taşımak. 2034'te yolcu kapasitesinin üç, yük kapasitesinin ise 17 milyon ton olacağı tahmin ediliyor. Çok yakın bir gelecekteyse dünya haritasında küçücük görünen o çizgiyi Şangay'dan Londra'ya uzanan devasa bir hatta dönüştürerek komşuluğu çok bir geniş bir alana yaymak. Afganistan, Türkmenistan ve koskoca Orta Asya ve Uzak Asya coğrafyasını Hazar'ın bu kıyısında karşılayıp Gürcistan üzerinden Karadeniz kıyılarına çıkarmak, ya da Kars'a uzanan demiryoluyla Anadolu'ya, oradan da Avrupa'ya dek geçirmek…

Gece Bakü'nün üzerine çökerken şehir ışıl ışıl. Petrol, ya da eski adıyla neft sayesinde aydınlanıp tarih boyunca ateşi kutsal bilenlerin, ya da bir zamanların gezginlerinin aklını aldığı günlerden beri alışık buna. 1927 yılında, *Nefte Doğru* şiirine ilham kaynağı olan dört günlük bir yolculuğun ardından Moskova-Bakü treninden inen Nazım Hikmet şu dizeleri yazacaktı: "Gidiyorum neftin diyarına / kafamda nefte hayran mısraların yükü / biletim Rostof üstünden Moskova-Bakü!" Ve notlarında şöyle tarif etmiş Bakü'yü. "Pırıl pırıl yanan Bakü'nün karşısında ben bir dağın dibinden dağı seyir eder gibi hayranım, yıldızların altında tek başına gider gibi hayranım…"

Vağzal'da, yani tren garında kadın kondüktörler vagonların merdivenleri önünde yolculuk öncesi son bir sigara içen yolcuları kalkışa çok az kaldığı yolunda uyarıyorlar. Azerbaycan cazının en büyük ismi Vakıf Mustafazade'nin "*Bakü Geceleri*" adlı ünlü piyano eserini dinleyerek kentten ayrılmak için yine rüzgârlı ama güzel bir gün.

NİZAMİ'NİN KENTİ GENCE

Sabaha karşı tren Azerbaycan'ın ikinci büyük şehri Gence'ye varıyor. Burası, 1141-1209 yılları arasında yaşamış büyük düşünür ve şair Nizami Gencevi'nin memleketi. Resmi kentin her köşesinde karşınıza çıkıyor. Felsefe ve edebiyatın yanı sıra dönemindeki tüm emsalleri gibi astronomi, tıp ve geometri gibi birçok alanda araştırma yapmış olan Nizami'nin müze haline getirilmiş türbesi bu

Bakü'nün en ihtişamlı yapılarından biri de Azadlık (Özgürlük) Meydanı'na bakan hükümet konağı.

kenti ziyaret eden zamane gezginlerinin "Gence'de görülmesi gereken yerler listesi"nde ilk sırada yer alıyor.

Söylenene göre Nizami, felsefesiyle bir yandan Celaleddin Rumi'yle kıyaslanabilecek, kaleminin gücüyle de Shakespeare'e bile ilham kaynağı olmuş bir isim. İşin Shakespeare kısmı bir yana *Leyla ve Mecnun*'u ilk kaleme alan Nizami'nin Türkiye şiirindeki esintilerini, mesela Cemal Süreya'da görmek mümkün: "Genceli Nizami'nin dediği gibi / Taşı onunla yıkasalar / Üzerinde akik biter / Bakışların ki…"

HAYVANCILIK VE SÜT ÜRÜNLERİ İÇİN KAFKASYA'YA GELEN ALMANLAR, AZERBAYCAN'DA HELENENDORF KÖYÜNÜ KURMUŞTU.

Gence bir milyonun üzerindeki nüfusu açısından Azerbaycan'ın ikinci büyük kenti. Ekonomik açıdan değerlendirilirse şayet, Sumgayıt'tan sonra üçüncü. Aynı zamanda Dede Korkut masallarında da ismine rastlanılan bir yer. Tarih boyunca ticaret yollarının kesiştiği noktada olması sebebiyle büyük ilgi odağı olmuş, sürekli el değiştirmiş.

Gence, bakır ve alüminyum başta olmak üzere demir dışı metallerin en önemli üretim merkezi bugün. Otomobil, traktör, kamyon ve iş makineleri gibi motorlu araç sanayisinde de Azerbaycan'da merkez konumunda. Gence'nin 50 kilometre kadar yakınında 7 bin nüfuslu Naftalan yer alıyor. Bu küçük şehrin adı neft yağından geliyor. Nazım Hikmet'e "neftin toprağına yüzüstü düşüp / avuçlayıp nefti / siyah şarap gibi içmek istiyorum" dedirten bu toprakların en büyük özelliği naftalin oranı yüksek, yanıcı olmayan bir tür petrol olan neft kaynaklarının çok bol olması. Neft yağına Nizami'nin yazılarının yanı sıra Marco Polo'nun seyahatnamelerinde de rastlamak mümkün. Bu bölge bugün sedef, egzama gibi cilt hastalıklarının tedavisinde dünya çapında ün salmış gözde bir sağlık merkezi konumunda. Özellikle Naftalan'da "petrol banyosu" yapılan spa merkezleri turistlerin uğrak yeri.

Gence sokakları, binaları, günlük hayatıyla sanki bir Orta Anadolu kentini andırıyor. Bakü'nün ışıltısından hayli uzak… Ama klasik, modern, kukla gibi farklı başlıklarla tiyatroları, opera ve filarmoni binalarıyla sanatla olan ilişkisinde Bakü'den çok geride kalmıyor. Taksi olarak kullanılmak amacıyla en külüstüründen seçilmiş, küçük Lada marka taksilerinde "Menim özüme en iyi gelen müzik senfonidir" diyen şoförlere rastlamak olası. Alman ve Almanca konuşan İsviçreliler, 1800'lerin sonundan itibaren aynı Kars'ta olduğu gibi Kafkaslar'ın bu bölümüne büyük ilgi göstermişler. Alpler'i andıran bu coğrafyanın hayvancılık ve süt ürünleri için elverişli bir bölge olduğunu düşünüp yerleşmişler. 1960'lara dek tek tük de olsa Alman kökenlilere rastlanabilen Gence'nin Helenendorf köyü, farklı Alman mimarisiyle hemen dikkat çekiyor. Almanların etkisiyse halen yaşıyor bir şekilde. O devirde kurulan şarap fabrikası faal durumda. Ama daha da önemlisi; İpek Yolu'nun bu bölümü Kars'a dek uzanan bir "peynir yolu" aynı zamanda. Ve Helenendorf'tan daha ileride, Gence'nin merkezine 45 kilometre kadar uzaklıkta, 1600 metre yükseklikte bir doğa harikası: Göygöl. Yani, Gökgöl… 12'nci yüzyılın sonunda büyük bir deprem sonucu oluşmuş. Etrafı meşe ormanlarıyla çevrili. Sessizliğin ne manaya geldiğini kavramak için ideal bir yer.

Azeri ünlü opera sanatçısı Reşid Behbudov adına yapılmış devlet tiyatrosu önünde taksi şoförleri aralarında laflıyor.

TİFLİS

Gençlerin kenti

Kültür ve sanat hayatının canlılığı, mimarisi ve gençlere dönük yüzüyle Tiflis son yıllarda Kafkaslar'da cazibesi artan bir merkez.

Rivayete göre İÖ 5'inci yüzyılda Kral Vahtang Gorgasal ormanda ava çıkar. Bir sülünün peşinden ormanın içlerine doğru kilometrelerce giren kral, sonunda takip ettiği sülünü ılık su akan bir kaynağın yanında gevşemiş olarak bulur. Çok beğenir bu keşfettiği yeri ve burada bir yerleşim merkezi kurulmasını emreder. Ilık manasına gelen "tbili"den üretilerek buraya Tbilisi adı verilir. Yani, Tiflis. Gence'den sabaha karşı kalkan trenin götüreceği, Gürcistan'ın sülfür hamamlarıyla meşhur başkenti… Azerbaycan-Gürcistan sınırında tren yolculuğunun en meşakkatli safhası aslında bir saat kadar beklemek dışında kolayca geçiyor. Önce Azeri polisinin, ardından biraz ilerleyince Gürcülerin kontrolünden sonra tren Tiflis'e doğru az kalan yolunu almak üzere hareketleniyor.

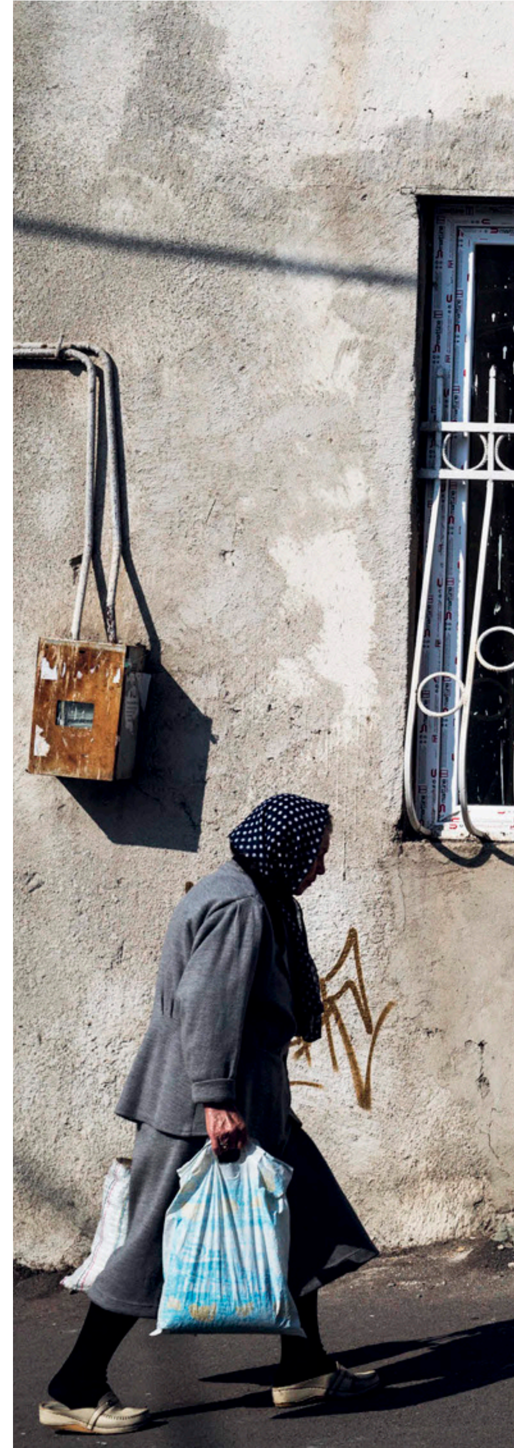
Türkiye'den doğan Kura Nehri, Gürcistan ve Azerbaycan'ı kat ettikten sonra Hazar Denizi'ne dökülüyor. Tiflis'te tarihi sülfür banyolarının bulunduğu Abanotubani'de yüksekçe bir tepeden bakıldığında Kura'nın etrafında kümelenmiş Tiflis Kalesi, Cuma Camii, hamamlar, kiliseler ve modern köprüler görülüyor.

Tiflis şaşırtıcı bir yer. Kafkaslar'dan çok, ortasından nehir geçen bir Doğu Avrupa kenti havasında. Ayrıca İstanbul'u bilenler için de şöyle bir tarif verelim: Biraz Tarlabaşı, biraz Asmalımescit, biraz Mahmutpaşa, biraz da Kadıköy… Üzerine bir parça da Nişantaşı eklersek kıvamı tutturmak mümkün olur galiba. Grafitisiz duvar, genç gezginlere hitap eden hostelsiz sokak bulmak neredeyse imkânsız. Bakü için "Kafkaslar'ın Dubaisi"

Çalışan kadınlar, öğle molasında Tiflis'in tarihi sülfür hamamlarına ait bir kubbeye oturmuş sohbet ediyor (solda üstte). Yapımı 2004'te tamamlanan Sameba Katedrali, Gürcü Ortodoks Kilisesi'nin merkezi durumunda (solda altta). Tiflis sokaklarında duvar sanatının başarılı örnekleri boy gösteriyor (altta).

demiştik. Tiflis ise "Kafkaslar'ın Berlin'i" bir miktar. Dünya gençlerinin ilgisini bu derece çekmek hareketli bir gece hayatını beraberinde getirmiş elbette. İngiliz gazetelerinde mesela son yıllarda çıkan gezi yazılarında "Clubber'ın yeni gözdesi! Tiflis! Clubber'lar Londra ve Paris'i boş verin Tiflis'e gidin!" minvalli yazılara sıkça rastlanıyor.

12'nci yüzyılda yaşamış, sadece Gürcü dilinin değil, dünyanın ortaçağda gördüğü en büyük şairlerden biri kabul edilen Şota Rustaveli'nin adını taşıyan cadde, Tiflis'in en hareketli ve gözde yeri. 21 Temmuz 1922 günü o zamanki adı Büyük Petro olan bu caddenin bir köşesinde, Sovyet gizli polisi ÇEKA'nın binası vardı. Ve o gün İttihat ve Terakki liderlerinden Cemal Paşa iki yaveriyle kaldıkları Orient Oteli'ne giderken önlerinde duran bir araçtan açılan ateş sonucu öldürüldüler. İstanbul gazeteleri Taşnak örgütüne mensup Ermeni militanlara mal etmişti saldırıyı. İngiliz gazeteleriyse farklı bir senaryonun peşindeydi. Tetiği çeken 1915'in karar vericilerini cezalandırmak isteyen bazı Taşnak militanlarıydı

Tiflis'teki yeraltı geçidini sokak müzisyeninin gitarı ve şarkıları şenlendiriyor (üstte).

belki, ama işin arkasında esas olarak Sovyet istihbaratı vardı. Hangisi doğru? Bilinmez!

NEHİRLE İÇ İÇE

Bugün Rustaveli Caddesi'nde inanılmaz bir araç trafiği var. Büyük mağazaların yanı sıra Gürcistan Parlamentosu, Kaşveti Kilisesi, Tiflis Opera ve Bale Tiyatrosu ve Rustaveli Müzesi gibi birçok önemli yer bu cadde üzerinde. Her güzelin bir kusuru olur misali Tiflis'in de var olumsuz bir tarafı. Araç trafiğinin yoğunluğu ve kimi sağdan kimi soldan direksiyonlu eski model otomobillerden kaynaklandığı söylenen bir hava kirliliği. Üstüne bir de bu yoğun trafiğin pek de yaya dostu olmamasını ekleyin. Ancak yine de, özellikle de nehir boyunca yaya gezmeye çok teşvik eden bir kent.

Sovyetler'den ayrılıp bağımsızlığını kazanmak siyasi çalkantının yanı sıra, tüm Gürcistan'da olduğu gibi ekonomik bir dalgalanma yaşatmış Tiflis'e. İş bulmak için ülkeyi terk edenler ABD'yi kestirmişler gözlerine. Oralara kadar gidemeyen de İstanbul başta olmak üzere Türkiye'de bulmuş kendini. Bu sebeple Tiflis'te kendisi bir süre Türkiye'de kalmış, ya da bir yakını halen İstanbul'da olan birine rastlamanız çok olası. Ve çat pat da olsa Türkçeye. Ya da Türkiye futbol ligini çok iyi takip eden yaşlı amcalara, yahut da Türkiye dizilerinin müptelası teyzelere… Bir buçuk milyonu bulan nüfusuyla Tiflis'in çevresi bir tarım bölgesi.

TİFLİS ŞAŞIRTICI BİR YER. KAFKASLAR'DAN ÇOK, ORTASINDAN NEHİR GEÇEN BİR DOĞU AVRUPA KENTİ HAVASINDA.

Her türlü ürünün bulunduğu Samgori pazar alanı, Tiflis'in en önemli alışveriş mekânlarından (üstte). Tiflis'in en turistik yerlerinden biri de Mshrali Khidi. Kura Nehri üzerindeki köprü ve etrafına kurulan bu bitpazarı haftanın her günü gezilebiliyor (altta).

90 kilometre kadar uzaklıktaki küçük Gori kenti hayvancılığın yanı sıra bağları, elma bahçeleri ve domatesi başta olmak üzere tarımsal üretimiyle ayakta. Elma bahçelerini gezerken "organik tarım mı yapıyorsunuz?" sorusuna "o ne demek?" cevabını veriyorlar. Çünkü organik olmayan tarımı bilmiyorlar. Bu durum Avrupalı büyük tarım şirketlerinin iştahını kabartıyor. Organik tarıma bu kadar yatkın bir coğrafyayı Avrupa kentlerinin manavı haline getirme planları yapılıyor. Şarapçılık ve üretilen şarapların kalitesi Gürcistan'ın medar-ı iftiharı aynı zamanda. Birçok Gürcüye göre burası şarabın anavatanı. Ve elbette peynir… Sonuçta Kars'a kadar uzanacak "peynir yolu"nun üzerindeyiz hâlâ.

Türkiye durağı

Azerbaycan ve Gürcistan'ı kat eden demiryolu Türkiye sınırları içerisinde 76 kilometre ilerleyip Kars'a ulaşacak.

Bakü-Tiflis-Kars demiryolu Gürcistan'ı boydan boya geçip ülkenin güney batı kesimindeki Ahılkelek kentine ulaşıyor. Burası bir zamanlar Osmanlı'nın Çıldır eyaletine dahilmiş. Göz alabildiğine uzanan boş araziler, sıra dağlar, göller ve uzayıp giden bir demiryolu. Bu bölge aynı zamanda Türkçenin daha çok duyulduğu bir alan. Nüfusun çoğunluğu Acarlar, Türkçe konuşan Ortodoks Rumlar ve Ermenilerden oluşuyor. Ahılkelek'teki yolcu istasyonunun inşaatı neredeyse tamamlanmış durumda. Buradan kalkıp sınırı geçen tren Kars'ta durmak üzere Türkiye topraklarına giriyor. Yolun 503 kilometresi Azerbaycan'dan geçiyor. Trenin Gürcistan topraklarında aldığı yol ise 259 kilometre. Geriye Türkiye'de gidilecek son 76 kilometre kalıyor.

Kars, tüm coğrafyada rastlanan Rus etkisinin izlerini taşıyan bir kent. Birbirini dik kesen geniş caddeler ve Rus mimarisinde inşa edilmiş taş binalar… Kentte sohbete girdiğiniz herkes aynı soruyu soruyor size: "Doğu Ekspresi'yle mi geldiniz?" Kars'ın yıldızı, demiryolu sayesinde yeniden parlamış durumda bugün. Bakü-Tiflis demiryolundan önce Doğu Ekspresi etkisinden söz etmek gerek. Son yıllarda Doğu Ekspresi'yle Kars'a gelmek, özellikle gençler arasında çok popüler. Yakın geçmişle kıyaslayınca bu turist akınının etkilerini çıplak gözle görmek de mümkün. Kent merkezinde gelenleri ağırlamak için birbiri ardına şık kafeler açılmış durumda.

Azerbaycan ve Gürcistan'ı kat ederek Türkiye'ye giren tren hattının buradaki varış noktası ise Kars. Kent merkezindeki kıraathanede Kars Kalesi'nin heybetine övgü yapılmış (sağda). Boğatepe Köyü'nün okulunda bir öğrenci ders ziliyle birlikte sınıfa koşturuyor (sağda üstte). Hayvancılık Boğatepelilerin temel geçim kaynağı. Burası, süt ile yatıp süt ile kalkan bir yer. Kars kaşarının coğrafi işaretinin alınması ve Boğatepe gravyerinin Slow Food daimi üyesi kabul edilmesi yıllarca sürmüş büyük bir emeğin karşılığı (sağda altta).

BAKKAL
GARA EMI - EKOMÜZE
BOĞATEPEYE
HOŞGELDINIZ
0505 019 19 16

"NEIGHBOUROUTE BİR YOL, ÜÇ KOMŞU" PROJEMİZİN SON DURAĞI KARS.

Kars merkeze bağlı 2 bin 667 metre yükseklikteki Boğatepe Köyü, kış aylarını kar örtüsü altında, beyaz bir sessizlik içinde geçiriyor.

Birçok yerel kalkınma ve çiftçilik modeline öncülük etmiş peynir ustası İlhan Koçulu, mandırada olgunlaşmaya alınmış gravyerlerini etüd ediyor (üstte). Kars'ın Boğatepe Köyü'nde üretilen tonlarca süt, sabah-akşam kapı kapı toplanıp mandıraya ulaştırılıyor. Yörenin ekolojisi ve özellikle geleneksel mandıracılık bilgisi Boğatepe gravyerine uluslararası bir şöhret kazandırmış (altta).

Kars'ın merkezine 50 kilometre uzaklıktaki Boğatepe Köyü ise büyük bir başarı hikâyesine sahip. 2 bin 350 metre rakımda yer alan, 50 haneli bu küçük köy, Türkiye'nin dışına taşmış şöhretiyle tüm dünyayla ticaret yapıyor bugün. İşin sırrı peynirde! Kafkasların "Peynir Yolu"nun Türkiye'deki son durağı olan bu köyde coğrafi işaret alarak tescillenmiş meşhur Kars gravyeri başta olmak üzere 16 çeşit peynir üretiliyor. Eski bir Malakan köyü burası. İnançları gereği savaş karşıtı olduklarından Rus ordusuna katılmamak için 1800'lerin ikinci yarısında buralara göç eden Malakanların yanı sıra yolu bu köyden geçen birileri daha olmuş: Mandıracılık yapmak isteyen Alman ve İsviçreliler… Bugün Boğatepe'nin ürettiği peynirler New York'tan Hong Kong'a uzanan bir coğrafyada alıcı buluyor. Çoğunluğu karın kalktığı kısa yaz mevsiminde olmak üzere köy yılda yaklaşık bin turisti ağırlıyor. Boğatepe'de kahvaltı yapmak Kars'a yönelik turistik tur programlarının en dikkat çekici maddelerinden biri. Ve bu köyde bir de müze var: Mandıracılığın, peynirin tarihini eski fotoğraflar ve geleneksel peynir üretim araçları eşliğinde tanıtan bir Peynir Müzesi.

Titiz bir çalışmayla durmaksızın peynir

Kars'ın merkezindeki Kafkas Kahvaltı Salonu, akşam saatlerinde âşık atışmalarına ev sahipliği yapıyor (üstte). Kars'ın tadı tuzu olarak bilinen Kağızman'daki tuz madenleri, Türkiye'nin en eski tuz yataklarını barındırıyor (altta).

üretiliyor. Ağırlığı 70 kilogramı bulan her bir gravyer tekerliği için yaklaşık bir buçuk ton süt kullanılıyor. Gravyeri yapması zahmetli belki ama sonrası daha fazla titizlik ve emek istiyor. Uygun koşullarda, her an kontrol edilerek, çok ince bir çizgide seyreden sürecin sonunda peynir olgunlaşıyor. Gravyer tekerleklerinin sertliği, yumuşaklığı, sarı renginin tonları, içlerindeki gözeneklerin büyüklüğü, parlaklığı diye uzayan bir listedeki tüm ayrıntılar okumasını bilen ustalar için peynirin kıvamında olup olmadığını anlamaya yarayan ipuçları.

Toplam sekiz yüz otuz sekiz bin altı yüz metre… Çok yakın bir gelecekte önce Ankara, ardından İstanbul'a kadar uzanacak bu hat. Sonrasında İstanbul'dan öteye, Balkanlar'ı ve Avrupa'yı aşıp Londra'ya kadar varacak. Dünya haritasında şimdilik küçücük bir çizgi gibi, hayaller devasa bir hatta dönüşmek ve Şangay'ı Londra'ya komşu yapmak. Şimdilik sadece üç ülkenin arasında yeşermeye başlayan bu ortak mahallelilik havasını büyütüp komşuluğu çok bir geniş bir alana yaymak. Çünkü, raylar üzerinde gidip gelen sadece vagonlar değil, çok daha fazlası. Şimdilik bir demiryolu ve üç kapı komşusu. Müsaitseniz, artık trenle gelen misafirleriniz olacak… ●

PASHA Bank'ın katkılarıyla

Mitolojide Bereket Tanrısı olarak bilinen Priapos'un kurduğu varsayılan ve onun adını taşıyan antik kentten kalan duvarlar, Karabiga beldesinde "Kaleler" bölgesinde, Çanakkale Boğazı'nın Marmara'ya açıldığı noktada yer alıyor.

BİGA-ÇANAKKALE

Kültürler limanı

Küçük ama zengin... Çanakkale'nin Biga ilçesi için yinelenen bu deyimin tek nedeni Ege'yle İstanbul gibi kentler arasında alışveriş odağı olan limanı değil... Kültür dokusu, tarih boyunca aldığı göçlerin de etkisiyle daha da zenginleşiyor. Yöre, Troya'dan sonra mitolojinin en güzel öykülerinde yer alıyor. Karayosunundan dağ çileğine açılan bitki yelpazesi bu zenginliğin doğada da sürdüğünü gösteriyor...

YAZI: İBRAHİM DİZMAN / FOTOĞRAFLAR: İSMAİL ŞEN - TURGUT TARHAN

Barındırdığı kültürel çeşitlilik ve antik dönem kalıntıları ile dikkat çeken Biga'ya sonbaharın bütün görkemiyle yerleştiği ekim ayında gidiyoruz. Bahçeler ve tarlalar hasat sonunun hüzünlü sessizliğine gömülmüş. İçinden geçerken insana sonsuzluk hissi veren ovayı gözlemlemek için Bandırma feribotu tercih edilen yollardan biri.

Karaya çıkıp batıya dönünce bir anda Biga Yarımadası'nın verimli toprakları başlıyor. Bizans tarihçilerinin burası için neden "Her çeşit zenginlik ile dolup taşan yer" dediğini kıvrıla döne giden yolu saran geniş düzlükleri izlerken anlıyorsunuz. Yumuşak eğimli tepeleri saran zeytin bahçelerini, ayçiçeği ve domates tarlalarını, toprağın üzerinde hâlâ sapsarı gülümseyen toplanmış kavun öbeklerini aşıp şehre varmadan bir seyir terasında durduğunuzda, canlı bir haritayla baş başasınız; Güney Marmara'yı çıplak gözle izleyebiliyorsunuz: Kapıdağı ve Erdek, Marmara ve Avşa adaları, Karabiga, çok uzakta ise Şarköy ve bütün buraları kucaklayan körfez.

Biga Belediye Başkanı İsmail Işık'ın daveti ve konukseverliğiyle Atlas ekibi olarak çalışmaya başladığımız şehirde ilk durağımız Ulu Cami. Doğup büyüdüğüm şehirde geçmişin izlerini mimari üslubunda, duvarlarında, basamaklarında, hemen yanındaki mezarlıkta taşıyan cami, yöre tarihçisi Engin Gürsu'ya göre, saltanatı devralmak üzere Manisa'dan Edirne'ye giderken Biga'da konaklayan Fatih Sultan Mehmet'in buyruğuyla, 15'inci yüzyılda inşa edilmiş. Şehrin tek tük kalan tarihsel yapılarından biri de Çarşı Camii. Türk ve Rum ustaların birlikte inşa ettiği caminin hemen yanındaki büyük şadırvan da görülmeye değer yapılardan. Bu yapıların açıldığı Hükümet Meydanı, hızlı yaşanan modern zamanlara karşı hâlâ sakin ve huzur veren bir kentte olduğunuzu fısıldıyor. Bu meydanın, bir dönemin ünlü romancılarından İlhan Tarus'un *Hükümet Meydanı* adlı romanına da ad olduğunu belirtmeden geçmeyelim.

Kent müzesi olarak düzenlenmiş Halim Bey Konağı ile Mehmet Rüştü Gürkaynak Konağı da şehrin dikkat çeken tarihsel yapılarından. Şehrin çeşitli yerlerinde az da olsa varlığını koruyan konaklar, geçen yüzyılların ticari zenginliğine işaret ediyor. İki yüzyıl önce Osmanlı donanmasının kereste ihtiyacı bu yörenin ormanlarından karşılanıyordu. Biga tarihi araştırmacısı olarak da bildiğimiz fotoğrafçı İsmail Şen, " 1892'de ABD Chicago'da açılan bir sergide Biga'dan giden çeşitli ürünler de sergilenmişti. 1916'da da bütün bölgede Bursa dışında yalnızca Biga'da, tarımsal fuar diyebileceğimiz bir mamulat ve mahsulat sergisi açılmıştı. Bu, şehirdeki üretim ve ticaret hareketliliğinin bir göstergesi" diyor.

Biga'nın, antik dönemden beri bağcılık, madencilik, balıkçılık ve orman ürünleri ve deri üretimiyle gözde bir yer olmasının yanı sıra ulaşım açısından deniz yoluyla birlikte karayolu için de stratejik bir konumda olduğunu belirtmek gerekir. Bizans ve erken Osmanlı döneminde, Anadolu'yu Yunanistan üzerinden Roma'ya ve oradan da bütün Avrupa'ya bağlayan "Via Egnetia" adı verilen yolun ana bağlantılarından biri Biga'dan geçer. Şimdi TIR'ların, otomobillerin, kamyonetlerin, traktörlerin vızır vızır işlediği yollarda Romalıların, Osmanlıların öküz arabalarını, yağız atlarını, deve kervanlarını hayal etmek bile çok zor artık. Ancak belli belirsiz izler, işaretler yine de geçmişi fısıldıyor.

KAYIP İSTİLACILARIN İZİNDE

Adını Yunancada "su kaynakları" anlamına gelen Pegai'den alan, Bizanslı tarihçi Anna Komnenos'un "Pigas" olarak andığı Biga için Evliya Çelebi "şehir alçak bir dağ eteğinde, geniş vadi

Priapos ve Parion, Biga Yarımadası'nın en kuzey ucunda komşu iki antik kent. Onları birleştiren tarihi yol, bugün Aksaz ve Şahmelek köylerinden geçiyor ve şaşırtıcı manzaralar sunan koylara açılıyor (üstte). Eski adı Eşekçi olan Işıkeli, 1896'da Bulgaristan'ın Filibe kentine bağlı Lokavista'dan göçen Pomakların kurduğu bir köy. Biga'da geleneksel Pomak kültürünü yaşatan köy, nohut kahvesi ve el sanatları ürünleriyle ilgi çekiyor.

MURAT KÖKSAL

Bizans tarihçileri, Biga Yarımadası'nı "her çeşit zenginlik ile dolup taşan yer" olarak kaydeder.

içinde olup bağlı, bahçeli, mamur ve süslü bir kasabadır" diyor.

Bu verimli "kaynak" kuşkusuz çoklarının gözünü kamaştırmış, zira 1300'lerde Türklerin Anadolu içlerinde ilerleyişini durdurmak amacıyla Bizans'ın davet ettiği Roger de Flor komutasındaki Katalan paralı askerlerin yaşadığı yerleşim yerlerinden biri de burasıydı. Ancak bu savaşçılar geldikleri gibi iz bırakmadan kaybolup gitmişler. Biga Ovası'na hâkim bir tepedeki Koruoba Köyü'nde yaşayan çiftçi ve öykü yazarı Sadettin Onay, bir armanın kazındığı taştan söz ediyor ve "gelip görmenizde yarar var" diyor.

Sonbaharın renklerini gizleyen sisli bir öğleden sonra köy kahvesinde buluşuyoruz Onay'la. Gösterilen yerde, çeşmeye basamak yapılmış büyükçe bir mermer var, üzerinde kazılı birtakım işaretler. "Bir İspanyol gelmişti, 'bu taş atalarımın armasını taşıyor, bana verin' diyerek büyük bir para teklif etti ama reddedildi" diyor Sadettin Onay. Mermer üzerindeki arma gerçekten Katalanlardan kalan iz mi? Araştırılmaya değer.

GÖÇMENLERİN BULUŞMA NOKTASI

Katman katman bir tarihsel zenginliği taşıyan yörede, yüzyıllar içinde, az bulunur bir etnik çeşitlilikle Doğu Roma ahalisiyle Ermeniler, Romanlar, Gagavuz Türkleri, Asya içlerinden kopup gelen Türkler, yani Yörükler birbirine eklenmiş. Balkan Savaşları ile başlayan süreçte, Kafkaslar'dan Çerkesler ve Kumuklar; Rumeli'den Pomaklar, Boşnaklar, Balkanlı Türkler kitleler halinde gelip yerleşmişler. En son demografik hareketlilik ise 1924'teki mübadele sonucu yaşanmış.

Yüz elli yıl önce başlayan göçle gelenler kuşkusuz ki sadece valizleri, yatak-yorgan denkleriyle gelmediler. Asırlar boyu hafızalarında, yaşayışlarında biriktirdikleri kültürlerini de getirip yaşatmaya çalıştılar. Çünkü memleket, insana tutkuyla birlikte verilmiş bir armağandır. Rüzgârını saçlarında, kokusunu üstünde, ışığını yüreğinde taşırsın bir ömür boyu. Uzak kalırsan rüzgârın diner, kokun dağılır, ışığın söner; sen sen olamazsın bir daha…

Yaşamın bir gökkuşağı gibi renklendiği Biga'da, yakın zamanlara kadar sokaklarda, kahvehanelerde, pazar yerinde Türkçenin yanı sıra Boşnakça, Çerkes dilleri, Pomakça, Arnavutça gibi dilleri işitip şaşırabilirdiniz. Bigalılar, her dilden birkaç sözcüğü, cümleyi doğuştan kodlanmış gibi bilirdi, çünkü iç içe yaşanırdı hayat.

POMAKLAR: BALKANLAR'IN ARMAĞANI

Biga'nın renklerinden biri de Pomaklar. 1878'de başlayan göçleri, 20'nci yüzyılın ilk yıllarında kitleselleşmiş. Ağırlıklı olarak güney köylerinde varlar; çiftçilikle, ormancılıkla, hayvancılıkla sağlıyorlar geçimlerini. Işıkeli ve Elmalı, Pomak kültürünün halen yoğun yaşandığı iki köy. Biga'yı çepeçevre saran meşe ormanlarının içinden her virajda biraz daha yükselerek, ağaçların arasından gülümseyen ve yörede davulga denen dağ çileklerinin çağrısına uyup mola vererek, bütün tepeleri tutan mor pürenleri seyrederek Işıkeli'ne varıyoruz. Uzaktan tipik İtalyan köylerini andırıyor. Muhtar Fahri Tekin karşılıyor bizi. Köy meydanındaki ulu çınarın gölgesinde mısır unu ve yumurta ile yapılan "kaçamak" ikram ediyor. Muhtar, "bu enerji deposudur, kahvaltıda yerdik, en ağır işte bile çalışsak akşama kadar karnımız acıkmazdı" diyor, geçmiş zamanları hatırlayarak. Kaçamak tepside sapsarı parlıyor; köy kahvesindeki sâkinleri de buyur ediyoruz sohbetimize ve kaçamak ikramına. "Aramızda sadece Pomakça konuşuruz, dilimiz yaşasın istiyoruz, bunun zenginlik olduğuna inanıyoruz" diyor Biga Pomak Kültürünü Tanıtma ve Yaşatma Derneği Başkanı İrfan Çınar. "Bölgemiz çok dilin

Işıkeli, Elmalı gibi köylerin kurulu olduğu Biga'nın güney yamaçlarında sonbahar yağmurlarıyla birlikte kendini gösteren ve yörede "ayı mantarı" olarak bilinen mantar, orman köylüleri için iyi bir geçim kaynağı (karşı sayfada, üstte). Geleneksel yaşamın egemen olduğu Işıkeli Köyü'nde, taş ve ahşabın olağanüstü uyumuyla inşa edilmiş ve halen kullanılan tarihi bir ev ve kış hazırlığı (karşı sayfada, altta). "Bir İspanyol gelmişti, 'Bu taş atalarımın armasını taşıyor, bana verin' diyerek büyük bir para teklif etti ama reddedildi." Köylüler, bu antik mermer parçasına ilişkin anılarını böyle aktarıyor (altta).

barış içinde yaşadığı örnek bir yer; Pomaklar da bu çeşitlilik içinde mutlular; ama gençlerimiz de dilimizi, kültürümüzü öğrensin, yaşayıp yaşatsın diye bir kültürevi kurmak için çabalıyoruz" diyor. Kaçamakın ardından nohudun un haline getirilip kavrulması ile yapılan nohut kahvesi içiyoruz. Geçmişin yokluk günlerinin andacı olarak varlığını sürdürüyor nohut kahvesi. Şimdilerde köyü ziyaret edenlerin soluklandığı meydandaki kahvehanelerde içiliyor yalnızca, farklı bir tat olarak.

Çember kenarlarına oya işleyen, Balkanlar'ın olağanüstü parlak renklerini tülbentlere nakşeden Pomak kadınlarının kırık ve hoş Türkçelerinden yansıyan iyi dilekleri kabul edip Elmalı Köyü'ne doğru yol alıyoruz. Abdal Dağları'nın kaynak sularından demlenmiş çaylarımızı içerken, köy muhtarı Ercan Karakuş, "bizde düğünler, bayramlar yüzyıllar öncesi gibidir" deyip ekliyor: "Genç kızlarımız, kadınlarımız eğer şehre gitmeyeceklerse çoğu kez geleneksel giysileri tercih ederler." Görebilir miyiz peki? "Elbette" diyor. Biraz sonra, tıpkı az önceki köyde çemberlere işlenen kırmızıların, yeşillerin, pembelerin bu kez, utangaçlıkla gülümseyerek gelen genç kızların giysilerinde parladığını görüyoruz. "Kültürümüz sadece giysilerde değil" diyorlar, yan masada oturan yaşlıları işaret ederek. Üç yaşlı birden Balkan ırmaklarının coşkusunu, dağların uğultusunu andıran bir "pesna"ya başlıyorlar. Çoksesli bir türküyü dinliyoruz Pomakçadan. Ayrılığı, kavuşamayışı anlatıyor. İrfan Çınar, "yüzyıllar öncesinin bu şarkıları son bilenler bu yaşlılarımız, yazık olacak, unutulacak" diyor üzüntüyle.

UNUTULMAYAN TOPRAKLAR

Biga Bosna Hersek Kültür ve Dayanışma Derneği Başkanı Ergün Erkap da Biga'nın kültürel çeşitliliğini korumaya çalışanlardan. "Bosna-Hersek Federasyonu ile bağımız, son trajik savaştan sonra güçlendi; gönül bağımız maddi bağlarla pekişti. Akrabalarımızı bulduk, soyadlarımızı birleştirdik,

Biga'da yerleşik Romanlar yüzyıllar boyunca sepetçilik, kalaycılık, zurnacılık, davulculuk, demircilik gibi işlerde çalıştılar.

imkânı olanlarımız geldikleri köylerden arazi, ev aldı. Burada da kültürümüzü yaşatmak için çabalıyoruz" diyor. Baharda nilüferlerin bütün yüzeyini kapladığı ve bunun bir festivalle kutlandığı Nilüfer Gölü kıyısındayız. Ergün Erkap, ekibimize "Boşnak böreği" ikram ediyor. Kalafat, Biga'nın tek Boşnak köyü. 1861'de Anadolu'ya göçerek bu köyü kurmuşlar. Boşnakçanın evlerin içinden köyün sokaklarına yansıması, son yıllarda köyde kurdukları dernek lokaline gençleri çekebilmeleriyle mümkün olmuş. Biga Ovası'nın bir kıyıcığına kondurulmuş bu yüz elli yıllık köyün insanları da dilleri, türküleri, gelenekleriyle Balkanlar'ı Anadolu'da yaşatıyorlar; tıpkı Çerkeslerin de ovaya serpiştirilmiş köylerde yapmaya çalıştıkları gibi. Kafkas Kültür Derneği de şehrin etkin sivil toplum örgütlerinden.

HAYATIN ŞENLİĞİ

Hayatı bir şenlik olarak yaşayan Romanlar, Marmara ve Trakya'nın birçok yerinde olduğu gibi Biga'da da kayda değer bir nüfus olarak yüzyıllardan beri yaşıyor. 17'nci yüzyıl Osmanlı kayıtlarında "Kıpti" başlığı altında anılan Biga'da yerleşik Romanlar sepetçilik, kalaycılık, zurnacılık, davulculuk, demircilik gibi işlerle iştigal ettiler.

Hamdibey Mahallesi'nin Namazgâh semtinde geleneksel mesleklerini icra etmelerinin yanı sıra modern yaşamın getirdiği olanaklarla hayatın her alanında varlıklarını sürdürüyorlar. Biga'nın çokkültürlü ortamından kaynaklanan ötekileştirmeme ve birlikte yaşama alışkanlığı içinde huzurla yaşıyorlar. Roman Mahallesi'ni belediye meclis üyesi Birol Özlenir'in rehberliğinde dolaşıyoruz. Mahallenin tam ortasında "Biga Şehitliği" var. Hemen yanında da şimdi yerinde yeller esen askeri hastane varmış. Çanakkale Savaşı sırasında yaralıların bir kısmı Biga'ya nakledilmiş aylar boyunca. Yaşamını yitirenler şehitlikte sonsuz uykularındalar. Mahallede ise hayat kendi ritmiyle akıp gidiyor. Beton sitelere sıkıştırılmış yeni zamanların

Priapos antik kentinin tam ortasına oturtulmuş termik santral, Karabiga'daki hayatı tehdit ediyor. Santralın zaman zaman saldığı dumanların rüzgârın etkisiyle verimli Biga Ovası'nın tarımsal üretimini olumsuz yönde etkilemeye başladığı dillendiriliyor (üstte, solda). Romanlar, Biga'nın en eski sakinlerinden. Neşeli bir hayatın simgesi gibi şehrin yukarı mahallesinde yaşıyorlar; sokaklardan, evlerden şehre her daim klarnet, keman, cümbüş sesleri ulaşıyor. Mahallede yediden yetmişe hemen herkes bir enstrüman çalabiliyor (üstte, sağda).

Strabon'un "Deniz kıyısındadır ve Priapos'unkinden daha geniş limanı vardır" dediği Parion, Çanakkale Boğazı'nın kuzey çıkış noktasında. Homeros'un *İlyada*'sında da adı geçen ve kuruluşu İÖ 600-700 arası bir zamana tarihlenebilen kent bugün Kemer Köyü ile iç içe (üstte). Parion antik kenti kazılarında son yıllarda ortaya çıkarılan hamam, mimarisi ve düzenekleri ile ilgi çekici bir yapı (altta).

çok dışında, tek, ya da iki katlı müstakil evlerde, ama hep birlikte yaşanan eğlenceli bir hayatın izlerini sokaklarda, ev önlerinde gülümseyen yüzlerde görmek mümkün. Rafet Baysal ve arkadaşlarının verdiği küçük konser de Roman Mahallesi gezimizi daha renkli kılıyor. Biga'ya gelinip bu mahallede akan farklı zamanı hissetmeden geçip gitmek bir eksiklik olur.

KORUYUCU PRİAPOS

Priapos, mitolojideki Bereket Tanrısı, bağların ve bahçelerin koruyucusu. Lampsakos'da (Lapseki) lanetlenip kovulunca buraya geliyor ve şehri kuruyor. Halen kalenin surları ve kulelerinin kalıntıları duruyor. Biga'nın sahili Karabiga'dan söz ediyoruz. Şehre 20 kilometre uzaktaki balıkçı kasabası. Priapos, şimdiki adıyla Karabiga, geçmişten beri Biga'daki her türlü üretimin başka yerlere sevk edildiği bir liman oldu. Bu liman kasabasının kuruluşunu İÖ 5'inci yüzyıla işaretleyen kaynaklar, balıkçılık kadar bağcılık ve dolayısıyla şarapçılığın da bu topraklarda gelişmiş olduğunu söyler.

Büyük İskender'in Pers ordularını yenip Anadolu kapılarını açtığı Granikos Savaşı da Priapos'un güney batısındaki geniş düzlükte cereyan etmişti. Roma İmparatorluğu'nun amansız düşmanı, Anadolu'da istilacılara karşı savaşan büyük komutanlarından Pontus kralı VI. Mithridates'in de Priapos'a geldiğini biliyoruz. Roma'yla savaşan Mithridates, İÖ 72-73 kışında, Parion'dan deniz yoluyla Nikomedia'ya (İzmit) geçerken Priapos'a uğradı ve burada dünyaca ünlü Artemis Tapınağı'nı yağmaladı. Strabon, Priapos, yani Karabiga'yı şöyle tanımlar: "Deniz kıyısında bir liman kentidir… Zengin bağlarla kaplıdır." Böyle bir yerde herkesin gözünün olması elbette doğaldır.

Üzüm bağları son yıllarda yeniden canlandırılıyor, üreticilerden biri de Hakan Anahtarcı. Ancak, yörede kurulmuş ve kurulmakta olan termik santralların tarımı tehdit ettiğini söylemekte çiftçiler.

Biga, antik dönemlerden beri bağcılık, madencilik, balıkçılık, orman ürünleri ve deri üretimiyle ünlüdür.

Priapos antik kenti kalıntılarının tam ortasına oturtulan termik santralın devasa bacası da, hayatın tuhaf bir metaforu olarak duruyor.

TROAS'IN YILDIZI PARİON

Kılavuzumuz Ahmet Zeren, yöreyi iyi bilen, bisiklet tutkunu bir hekim. Priapos'tan Parion'a giden ve antik dönemde de kullanıldığı düşünülen orman yollarını geçerken bilgi veriyor: "Hektarlarca fıstık çamı dolu ormanları, eşsiz koylarıyla deniz turizmi ve tepeleri saran yolları ile dağ bisikleti gezileri için ideal bir bölge burası. Her yerden tarih fışkırıyor. Köylerde çeşme yalakları lahit, duvarlar lahit kapağı, kolonlar mermer sütun. Bu heyecan verici yol, mutlaka değerlendirilmeli." Şahmelek, Aksaz ve Değirmencik köylerinden geçen yolumuz Kemer'e, antik dönemdeki adıyla Parion'a çıkıyor. Bu yolu çevreleyen irili ufaklı koylar ve deniz endemik bitkiler açısından da zengin. Onsekizmart Üniversitesi'nden Doç. Dr. Özlem Yayıntaş'ın araştırmalarına göre Biga ve civarı, çiçekli bitkilerin yanı sıra biyolojik çeşitliliğin az bilinen türü olan karayosunları açısından da zengin bir örtüye sahip. Karayosunları ağırlıklarının 20 katı kadar suyu tutarak ormanlar için yaşamsal bir görev üstlenirken aynı zamanda tohumları saklayarak çimlenmeye yardımcı oluyor. Orman alanlarının devamlılığını sağladıkları biliniyor.

Strabon, Parion için "deniz kıyısındadır ve Priapos'unkinden daha geniş limanı vardır" diyor ve ticari-askeri haraketliliğin olduğu dönemlerde limana 80 geminin birlikte yanaşabildiğine işaret ediyor. Helen dilbilimci Athenaios da *Deipnosophistae* adlı yapıtında şöyle diyor: "Hellespontos'ta, Parion'da güzel çörekler yemek mümkündür, orada yaşayanlar bunu doğrulayacaklardır. (…) Arkhilokhos da şöyle der: Ey sen Paros'ta yaşayan yaşlı kişi / O ülke ki bütün her şeyden daha güzel iki şey üretiyor / Tanrılar için mermer, ölümlüler için de çörekler."

Parion, Çanakkale Boğazı'nın Marmara Denizi'ne açıldığı noktada kurulu. Hemen bitişiğindeki Kemer Köyü'yle neredeyse koyun koyuna. Antik kentin nekropolisi, tiyatrosu, odeionu, Roma hamamı, yamaç hamamı ile çarşı gibi yapı ve bölümleri ortaya çıkarılmış.

Prof. Dr. Cevat Başaran'ın başkanlığında başlayan, 2015'ten itibaren Prof. Dr. Vedat Keleş başkanlığında yürütülen kazılar sonucunda buranın Troas'a bağlı bir Mysia kenti olduğu saptanmış. Homeros'un *İlyada*'sında da adı geçen ve kuruluşu İÖ 600-700 arası bir zamana tarihlenebilen kentten Heredot, Ksenophon, Strabon, Eusebius gibi yazarlar da yapıtlarında çeşitli kereler bahsetmekteler.

Parion'a çok uzakta olmayan Marmara Adası'nın kaliteli mermerlerinin burada kullanıldığını gözlemliyoruz dolaşırken. Antik kenti gezdiren, kazı ekibi üyesi arkeolog Selman Tamyürek hamamın, tiyatronun yapısal özelliklerini heyecanla anlatıyor. Gerçekten de görünen o ki, Biga Yarımadası'nda Troya'dan sonra önemli bir antik yerleşim burası. Nitekim arkeoloji dünyasında "antik Troas'ın Parlayan Yıldızı" olarak söz ediliyor buradan.

Biga, söylenegeldiği gibi et ve süt diyarı. Köftesi çok biliniyor olmasa da gerçekten unutulmaz bir

Çarşı Camii, İlhan Tarus'un romanlarında birçok olayın mekânı olan Hükümet Meydanı'na tarihsel bir anlam katıyor. Türk ve Rum ustaların birlikte inşa ettiği caminin hemen yanındaki büyük şadırvan da görülmeye değer yapılardan.

Homeros'un *İlyada*'sında andığı Mysia kenti, Heredot, Ksenophon, Strabon, Eusebius gibi yazarların da sayfalarını süslemiştir.

Bugün otel olarak hizmet veren Mehmet Rüştü Gürkaynak Konağı, 19'uncu yüzyıl yapılarından. Mehmet Rüştü Gürkaynak Konağı, Biga'da geçmişteki ticari zenginliği gösteren yapılardan. Günümüzde geçmişin izlerini sürmeye olanak veren teşrifatıyla dikkat çekiyor (altta ve en altta).

lezzet. Peynir tatlısı ve helvası, cevizli lokumu ile tatlı sevenlere cazip gelebilecek bir kent. Ender bulunan hünnap meyvesinin de Türkiye'de en çok yetiştiği yer burası. Yerel söyleyişle davulga, bilinen şekliyle dağ çileği de mutlaka tadılması gereken ender bulunur doğal meyvelerden. Biga, Kaz Dağları'nın kuzey yamaçlarını oluşturan tepelerin bittiği noktada görkemli kayın ve meşe ormanları ile de tanınıyor. Zengin kültürel çeşitliliği, tarihsel değerinin yanı sıra gastronomi açısından da gözden ırak tutulması gereken yerlerden biri.

TARİHİ KURTARMA KAZISI

Biga Belediye Başkanı İsmail Işık, "Uluslararası tarihte yer alan Biga'nın geçmişi ne yazık ki korunamamış. Şehrin tarihsel yapılarına hoyratça yaklaşılmış ve birkaç örnek dışında bütün izler silinmiş" diyor ve ekliyor: "Bu kente karşı sorumluluğumuz sadece günümüze dair hizmetler olmamalı diye düşünüyoruz. Bu nedenle bir proje başlattık, hiç değilse şehrimize dair hafızalarda kalanları kurtarmaya çabalıyoruz. Bu çalışmamızın birçok kente örnek oluşturduğunu görmekten de mutluluk duyuyoruz."

Biga Belediyesi'nin öncülüğünde yürütülen "Belleklerdeki Biga" projesi ile ilgili olarak İsmail Şen de şu bilgiyi verdi: " Biga'da yaşayan, ya da geçmişte yaşamış, 70 yaş üstü insanları tarayıp bir liste oluşturduk. İki yıl önce görüşmelere başladık. Kendi aile kökenleri, meslekleri, çalıştıkları alanlar, tanık oldukları olaylar, içinde bulundukları çalışmalar hakkında her biriyle uzun söyleşiler yaptık. Söyleşileri görüntülü kayda aldık ve arşivledik. Ayrıca bir kampanya başlatarak eski fotoğrafları bulup çoğalttık. Ardından, Biga'da çıkmış bütün gazeteleri, çeşitli arşivlerdeki ve kütüphanelerdeki her türlü belgeyi, efemerayı dijital ortama aktardık. Böylece Biga'nın kaybolmaya yüz tutan tarihini bir nebze olsun kurtarmaya çalışıyoruz. Bu çalışma birkaç aşamadan oluşuyor, daha çok yolumuz var. Projenin görünürlüğünü arttırmak için bir yılda elde ettiğimiz verilerden *Belgeler ve Tanıklarla Biga'nın Sosyal Yaşamı* adlı bir kitap ve 'Şarkılarla Geçti Yıllar' adıyla bir müzikli sahne gösterisi hazırladık, Bigalılara sunduk."

Biga Belediyesi basın danışmanı Ahmet Tunç da, "Yakın zamanda meraklıların ve araştırmacıların kullanımına açılacak büyük bir Biga Araştırmaları Arşivi oluşacak internet üzerinde. Bigalı yazarların kitapları, Biga üzerine kitaplar, makaleler, tezler, fotoğraflar, gazeteler, fotoğraflar yer alacak; örnek bir çalışma olacağından eminiz" diyor.

HEYECANLANDIRAN BULUŞ VE BELGESEL

Biga'nın toprak verimliliği sadece tarımsal anlamda değil; bir tarladan, bahçeden, temel kazısından tarihsel bir buluntunun çıkabilmesi kimseyi şaşırtmıyor burada. Ancak buluntuların bazıları tarihçileri ve arkeologları şaşırtıp heyecanlandırabiliyor. Bunlardan biri de 1994'te, Gümüşçay

Biga'nın hemen yakınındaki Kalafat Köyü'nde, meşe ormanını içinde saklı bir göl. Nilüferlerle kaplanıyor baharda ve bu olay bir festivalle kutlanıyor (üstte). Gümüşçay Köyü'nde Kızöldün Tepesi'nde bulunan lahit, Troya Savaşı ile ilişkili bir hikâyeyi anlatıyor çevresindeki figürlerle. Euripides'nin anlattığı Poliksena'nın ölümü, bu lahitte hayat bulmuş.

beldesinde "Kızöldün" adındaki tepede çıkarılan Poliksena Lahti.

Lahit 2 bin 600 yıl öncesine tarihleniyor. Anadolu'da figürle anlatımlar taşıyan lahitlerin en erken döneme ait olanı. Polyksena Lahti adı verilen bu lahtin dört bir yanında yer alan kabartmalarda, bir düğün ve Troya Kralı Priamos'un en küçük kızı Poliksena'nın Akhilleus'un ruhuna kurban edilmesi, ardından ağıtlar yakılması anlatılıyor. Çeşitli antik kaynaklarda değinilmesine rağmen bu olayın en geniş anlatımını Euripides'in, Hekabe adlı yapıtında görüyoruz. Genç kız kurban edilmek üzereyken "Ey Argoslular, özgürlüğü için öleceğim şehrimi yağmalayan kimler? Hiç kimse dokunmasın bana, cesaretle teslim edeceğim boynumu" diye bağırır ve boynunu kılıca uzatır. Troya Savaşı'ndan yüzyıllar sonra, bu hikâye nasıl unutulmamış ve Troas bölgesinin bir noktasında lahte kusursuz şekilde neden işlenmiştir? Yine yüzyıllardan bugüne kadar lahtin bulunduğu tepenin adı, neden "Kız Öldün" adıyla anılagelmektedir? Onsekizmart Üniversitesi öğretim üyelerinden Doç. Dr. Reyhan Körpe, muradına erememiş, genç yaşta ölmüş gelinlik kız figürünün bu bölgede günümüze kadar yaşayıp türkülere, masallara konu olduğunu vurguluyor.

2018 Troya Yılı kapsamında, Heyamola Yayınları, Maltepe Üniversitesi'nin desteğiyle bu konuyu bir belgesel filme konu etti. Yapımcılığını Ömer Asan'ın üstlendiği, yönetmenliğini İbrahim Dizman ve İsmail Şen'in yaptığı "Poliksena: Kızöldün" adlı belgesel film, Troas Bölgesi'nin önemli merkezlerinden olan Biga'da Troya Savaşı'nın, Homeros destanlarının izini sürüyor. Biga ve köylerinde çeşitli dillerde söylenen ağıtlar ve masallarla Poliksena'nın trajik sonunun belleklerde yaşatıldığını şaşırtıcı bir kültürel keşif olarak ortaya çıkaran film, arkeoloji dünyasında da büyük ilgi gördü ve Hırvatistan'da yapılan Uluslararası Arkeoloji Filmleri Yarışması'na kabul edildi ●

ATLAS 2018 Yıldökümü

KİTAP

PANORAMA

TEKNOLOJİ

UZAY ATLASI

EKLER

DAVRAZ DAĞI

Beyaz şenlik

Isparta'nın doğusunda yükselen Davraz Dağı kışın sadece kayakseverlerin değil, doğa yürüyüşü yapanların, dağcıların da gözdesi. Kamp için genellikle kayak tesislerinin bulunduğu 1600-1700 metre civarı uygun. Toros Dağları'nın bir parçası olan dağa halk arasında "Davras" da deniyor.

Isparta'dan Eğirdir Gölü'ne ilerlerken Davraz tabelasını görünce o yana dönüyorum. Yaklaşık 25 kilometrelik yol, önce Büyük Hacılar, sonra Çobanisa Köyü'nden geçiyor. İki köy arasındaki düzlük bir zamanlar yaylacılık yapılan bir yer. Dağların arasındaki düzlük beni çocukluğumun yayla günlerine götürdü. Çobanisa Köyü, karlar altındaki kayak merkezine varıyorum. Diğer kayak merkezleri kadar olmasa bile birkaç otel ve Süleyman Demirel Üniversitesi'ne ait bir sosyal tesis bulunuyor. Telesiyeje binmek için sıraya giriyorum. Rüzgâr olduğu için fazla sıra yok. Personel hiçbir kayak merkezinde görmediğim kadar cana yakın. Kısa süren bir yolculuktan sonra üst

Davraz'daki son mekanik tesis 2 bin 150 metrede bulunuyor. Tesis, kötü havalarda dağcılara sığınak olarak hizmet verecek kapasiteye de sahip.

zaman içinde buradaki kayak merkezinin alt rakımlardaki üssü haline gelmiş. Örneğin burada kayak malzemesi kiralanabiliyor. Çobanisa'dan sonra yavaş yavaş yükselerek istasyona varıyorum. Buradaki liftten daha ileri gitmek mümkün. Pisti takip ederek yukarı doğru yürümeye başlıyorum, yaklaşık yarım saat sonra 2 bin 200 metredeki son istasyona giden kabine varıyorum. Burada bir de kafeterya var ve manzarası muhteşem. Gördüğüm kayak merkezleri içinde en modern telesiyej tesisleri Davraz Dağı'nda yer alıyor.

Davraz Dağı, 2 bin 635 metre yüksekliğe sahip. Akdeniz Bölgesi'nin Göller Yöresi'nde, Eğirdir ve Kovada gölleri arasında yükseliyor.

İstasyona ulaşanlar muhteşem bir Eğirdir Gölü manzarasıyla karşılaşıyorlar. Dağda yürüyüş veya tırmanış yapanlar etkinliğe genellikle bu istasyondan başlıyorlar.

Karlıyayla yöresinde kurulan kış sporları merkezi 1995 yılında turizm merkezi olarak ilen edildi. Dağ hem kayak, hem de diğer kış sporları için seçenekler sunuyor.

Akdeniz'e bu kadar yakın olmasına rağmen çok fazla kar alan Davraz Kayak Merkezi'ndeki ilk telesiyej 1211 metre uzunlukta. Bu telesiyej 1674 metreden başlayıp 1961 metrede sona eriyor ve saatte 1000 kişi taşıma kapasitesine sahip. İlk telesiyejin bittiği yerden başlayan ve saatte 800 kişi taşıma kapasitesi olan ikinci telesiyej 936 metre uzunluğa sahip. Bu telesiyejin son noktası ise 2 bin 150 metre. Kayak merkezinin üçüncü mekanik tesisi olan 624 metre uzunluğa T-Bar ile de 1961 metreden

İkinci tesisten aşağıya giden pist en uzun olmasının yanı sıra kayakçılar için oldukça da rahat.

2 bin 150 metreye kayarak çıkılabiliyor. Açık havalarda muhteşem bir manzara eşliğinde kayak yapılan bu alan iç bükey yapısı nedeniyle dağın en güvenli pisti. Kar kalınlığı burada iki metreyi aşıyor.

Yürüyüş ve kayak yapanlara Eğirdir Gölü'nün nefes kesen manzaraları eşlik ediyor. Hemen her seviyeden kayakçılara hitap eden ve uzunlukları bir buçuk ile dört kilometre arasında değişen dokuz adet pist bulunuyor.

Davraz kışın sadece kayakseverlerin değil doğa yürüyüşü yapanların veya dağcıların da gözdesi. Kamp için genellikle kayak tesislerinin bulunduğu 1600-1700 metre civarı uygun. Bu civarda kamp kurmanın tabii ki lojistik avantajı var. Kayak tesisleri civarını tercih etmeyenler eğer ekipmanları iyiyse daha yüksek rakımlarda da kamp kurabilir. Benim önerim T-Bar'ın olduğu alana kamp kurulması. Kamptan zirve muhteşem görünüyor. Karın en yoğun olduğu aylar ocak, şubat ve mart ayları. Bu dönemde kar kalınlığı iki metreyi aşabiliyor. Marttan sonra kayak için kar azalsa bile kış yürüyüşü veya tırmanış için dağın yüksek kesimleri genellikle nisan ortasına kadar karlı kalıyor ●

GEZGİNİN SIRT ÇANTASI

YÜKSEKLİK VE HAVA BASINCINI ÖLÇMEK

Doğa sporcuları için önemli malzemelerden biri de altimetredir. Bir doğa sporcusunun bulunduğu noktanın rakımını bilmesi çok önemlidir. Dağcılığa ilk başladığım 1985 yılında kullandığımız altimetrelerle şimdiki altimetreler arasında dağlar kadar fark olduğunu söylemeye gerek bile yok. Son iki yıldır mağara çalışmalarımda kullandığım altimetre tam bir teknolojik mucize. Altimetreler eskiden sadece yükseklik ve hava basıncını gösterirdi. Şimdi kullandığım dijital altimetre ise birçok aletin işlevini aynı anda yapabiliyor. Asıl görevi olan rakım ölçme ve barometre özelliği mükemmel. Örneğin mağara çalışmalarında hassas ölçüm özelliği sayesinde mağaranın içindeki rakım artış ve azalışlarını çok rahat belirleyebiliyorum. Cihazın bir başka özelliği ise nem ölçer ve termometresi. Bu özellikleri sayesinde mağara çalışmaları çok kolaylaşıyor. Cihazın özelliği bununla da bitmiyor. Üzerinde bulunan küçük bir aparat rüzgârın hızını çok hassas ölçüyor. Bu özellik hem dağda, hem de mağara çalışmalarına çok işe yarıyor. Toplam ağırlığı 250 gram civarında olduğu için, üzerine takılı iple boynumda taşıyabiliyorum. Mağara içinde tek bir cihazla beş farklı özelliği kısa sürede ölçebiliyorum. Böylece bir kaç cihaz taşıyıp onları her seferinde çantadan çıkarıp tekrar geri koyma zahmetinden de kurtulmuş oluyorum. Bu tür cihazın piyasa fiyatı 800 ile 1000 lira arasında değişiyor.

